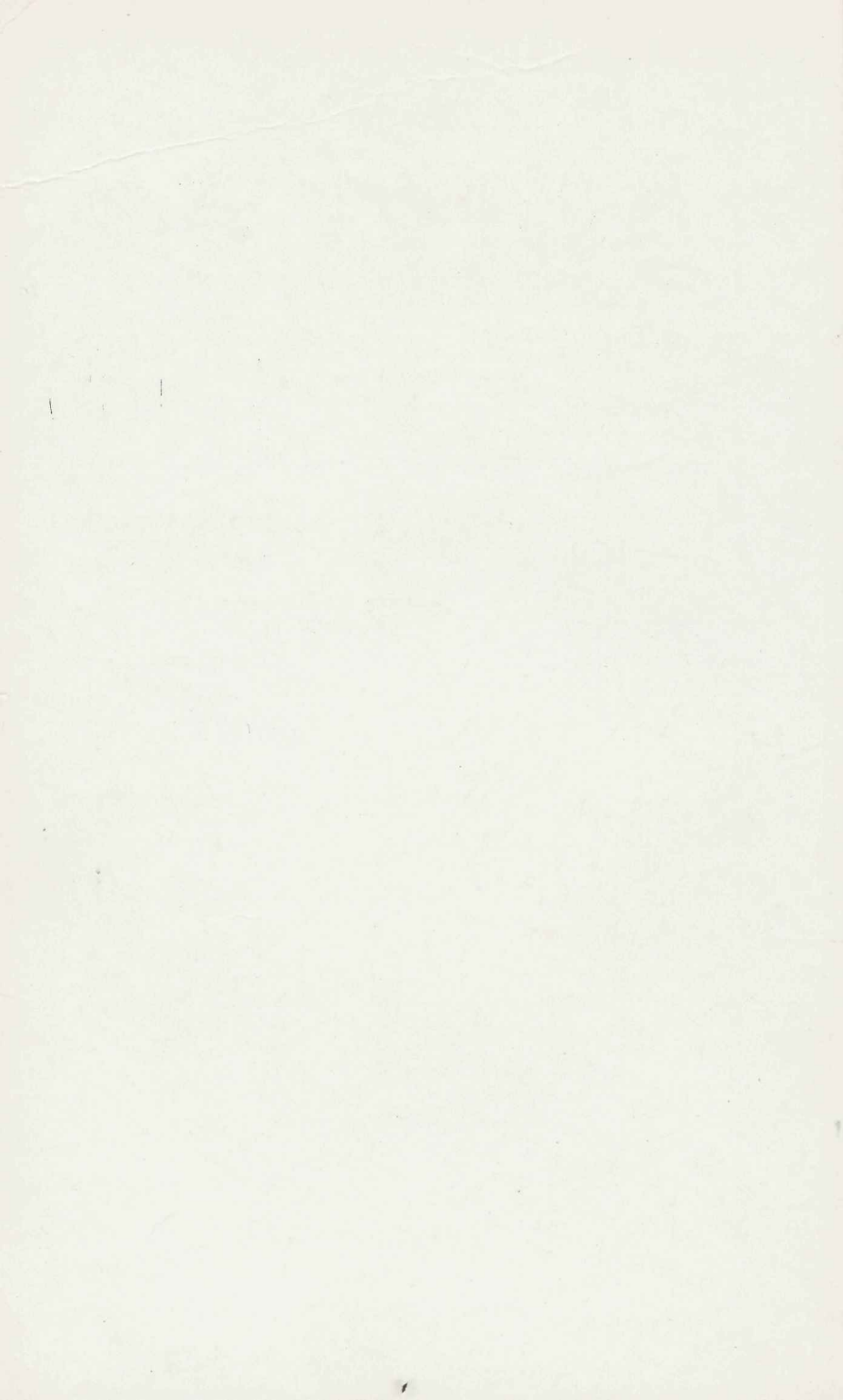


**M. IVANOV**

**ABIELU  
PEREKOND  
LAPSED**







M. IVANOV

# ABIELU, PEREKOND, LAPSED

Fr. R. Kreutzwaldi  
nim. ENSV Riiklik  
Raamatukogu

348.312

Tallinn «Valgus» 1987

371.018

I-92

Originaali tiitel:

М. А. Иванов

**Брак, семья, дети**

Беседы о семейном законодательстве

2-е издание, дополненное

Москва, «Педагогика», 1983

Tõlkinud S. Vatman

Kaane kujundanud A. Orupõld

**Ivanov, M.**

I-92 Abielu, perekond, lapsed. — Tallinn, Valgus, 1987. — 136 lk.

Raamat tutvustab perekonnaõiguslase seadusandluse aluseid ja selle pedagoogilisi aspekte. Tutvustatakse perekonna loomist reguleerivaid seadusandlikke norme, lastevanemate õigusi ja kohustusi laste suhtes ning laste saatuse otsustamist perekonna lagunemisel. Vaadeldakse lastevanemate vastutust oma laste tegude eest. Raamat on mõeldud lastevanematele.

I 431100000—367 68—87  
902(15)—87

74.9

© Издательство «Педагогика», 1983

© Tõlge eesti keelde. Kirjastus «Valgus», 1987

## Eessõna

Perekonnal ja kodul on nõukogude inimese elus eriline koht: siin me kasvame niihästi kehaliselt kui ka vaimselt, siin juurduvad meis kommunismi ehitavale ühiskonnale omased moraalinormid.

Perekonnaringis leiavad lahenduse paljud meie isikliku elu küsimused. Tolle erilise usalduslikkuse, heatahtlikkuse ja vastastikuse austuse õhkkonna tõttu, mis on perekonnale omane, muutub majja tulnud rõõm kahekordseks, kedagi tabanud õnnetus aga on kergemini talutav koduste sõbralikus osavõtus lahustunult. Lapsed kasvavad, saavad täisealisteks, alustavad iseseisvat elu, loovad oma perekonna. Ja nendegi peresse tulevad lapsed, kes vajavad hoolitsust ja kasvatust.

Nii kulgeb elu igavene ringkäik, milles perekonnale kuulub oluline koht.

Mis siis on perekond?

Sotsioloogilisest aspektist on see inimeste liit, mille aluseks on abielu, sugulus või lapsendamine. Perekonda iseloomustab tema liikmete ühiselu, huvide ühtsus, hoolitsus üksteise eest. Perekond saab alguse seaduses ettenähtud korras registreeritud abielust. Tema loogiliseks arenguks on laste ilmumine. Meest, naist ja lapsi seovad omavahel tihedad sugulussidemed. Nemad moodustavad perekonna põhituuma. Perekonna koosseisu aga võivad kuuluda ka veel mehe või naise vanemad, vennad ja õed.

Nii nagu teisigi ühiskonnaelu olulisi küsimusi, reguleerivad ka perekonnasuhteid seaduse normid, s. t. riik kehtestab teatavates piirides rea kohustuslikke eeskirju, mille ülesandeks on reglementeerida perekonnaliikmete käitumist, arendada neid sotsialistliku ühiskonna huvidele kõige täielikumalt vastavas suunas. Perekonnaseadusandlusega on kehtestatud alused, millest tulenevad perekonnaõiguslikud suhted. Õigusnormid määravad kindlaks õigused ja kohustused, mis tekivad isikute vahel, kes moodustavad perekonna.



Perekonnaõiguslikke suhteid iseloomustab rida eripärasusi. Need suhted on sügavalt isiklikud. Neid ei ole võimalik kellelegi üle anda. Perekonnaõiguslikes suhetes ei ole õigusjärglust. Oma iseloomult on nad tasuta.

Nõukogude perekonnaõiguse peamised põhimõtted on kinnistatud «NSV Liidu ja liiduvabariikide abielu- ja perekonnaseadusandluse alustes», mis hakkasid kehtima 1. oktoobrist 1968. a. Selle õigusakti kehtestamisega algas kvalitatiivselt uus etapp abielu- ja perekonnasuhete reguleerimises meie riigis. See üleliiduline seadus käsitleb perekonnaelu kõige tähtsamaid küsimusi kommunistliku ühiskonna ehitamise perioodil. «Alused» (nii hakkame neid edaspidi nimetama lühendatult) formuleerivad Nõukogude perekonnaõiguse põhiprintsiibid ja kehtestavad kõige tähtsamad perekonnaelu reglementeerivad eeskirjad.

Missugused on need printsiibid ja milles seisneb nende põhiolemus?

**Ainuabielulisus** kui Nõukogude perekonnaõiguse printsiip seisneb selles, et iga kodanik meie riigis võib samaaegselt olla ainult ühes abielus.

**Vabadus ja vabatahtlikkus abielu sõlmimisel.** Iga mees ja naine võib endale abikaasa valida omaenda äranägemisel. Kellelgi ei ole õigust selles neile nii sügavalt isiklikus küsimuses peale suruda oma tahet.

**Lahutamise vabadus.** Kui perekonnaelu ei ole mingisugusel põhjusel laabunud, on abikaasadel õigus abielu lõpetada. Abielu lahutamise vabadus on meie maal riigi kontrolli all.

**Abikaasade võrdõiguslikkus perekonnasuhetes.** See võrdõiguslikkus kehtib ühtviisi nii mehe ja naise isiklike kui ka varaliste õiguste suhtes. Abikaasadel on võrdsed õigused perekonnaelu kõigi küsimuste lahendamisel.

**Laste kasvatamine kommunistliku moraali vaimus.** See Nõukogude perekonnaõiguse printsiip väljendub paljudes normides, mis reglementeerivad õigusi ja kohustusi vanemate ja laste vahel, samuti kasvatajate ja laste vahel.

**Perekonnaliikmete vastastikune abistamine, aineline ja moraalne toetamine.** Perekonnaõiguse normid fikseerivad perekonnaliikmete vastastikuse materiaalse ülalpidamise kohustused.

**Perekonna kaitse riigi poolt. Emaduse kaitse ja ergutamine.** NSV Liidu konstitutsioonis ja «Alustes» rõhuta-

takse, et perekond on meie maal riigi kaitse all. Emadus on NSV Liidus ümbritsetud üldrahvaliku austuse ja lugu pidamisega, seda kaitseb riik. Nõukogude riik hoolitseb paljulapseliste perekondade ja üksikemade eest, ema ja lapse huvide kaitse eest.

**Kiriku kõrvaldamine abielu- ja perekonnasuhete reglementeerimisest.** Kiriklikult sõlmitud abielu ei loeta kehtivaks, välja arvatud seaduses otseselt fikseeritud juhud.

«Aluste» normatiivseid sätteid arendavad ja konkreti-seerivad liiduvabariikides vastuvõetud abielu- ja perekonnakoodeksid (APK-d).

«Aluste» paragrahvis 1 on esitatud Nõukogude abielu- ja perekonnaseadusandluse ülesanded.

Esikohal seisab siin kommunistliku moraali printsiipidel põhineva nõukogude perekonna edasine tugevdamine. Perekonnasuhed peavad tekkima mehe ja naise vabatahtliku abieluühenduse põhjal, rajanema perekonnaliikmete majanduslikest kaalutlustest vabal vastastikusel armastusel, sõprusel ja austusel. Laste kasvatamine perekonnas peab toimuma orgaanilises ühtsuses ühiskondliku kasvatusena kodumaale ustavuse ja kommunistliku töösse-suhtumise vaimus. Perekonnale ja ühiskonnale paneb seadus kohustuse valmistada noort sugupõlve ette aktiivseks osavõtuks kommunistliku ühiskonna ehitamisest. Sellest, kuidas isa ja ema oma vanemlike kohustusi täidavad, oleneb suurel määral lapse iseloomu ja tema tuleviku kujunemine. Täna sed kooli tõttavad ja veel alles oma lapsepõlvemaailma rõõmudes ja muredes elavad poisid-tüdrukud astuvad juba homme suurde ellu. Selle eest, et neist saaksid täieõiguslikud ühiskonnaliikmed, aktiivsed kommunistmehhitajad, peavad hoolt kandma niihästi lastevanemad kui ka pioneeri- ja komsomoliorganisatsioon. Juba varasest lapseeest alates peab noorsugu omandama vajalikke tööoskusi ning arusaamise, et neil on kohustused ühiskonna ees. Uue põlvkonna õige kasvatus tahtsusest kõneldes tuletab seaduseandja meelde: emad ja isad peavad oma õigusi teostama ranges vastavuses laste huvidele.

Nõukogude abielu- ja perekonnaseadusandluse põhi-ülesandeid on emade ja laste huvide igakülgne kaitse, igale lapsele õnneliku lapsepõlve tagamine. Tuleb märkida, et seda ei taga mitte ainult õigusnormid (millest edaspidi kõneleme), vaid ka Nõukogude riigi laialdased



abinõud perekonna heaolu ning töötavate emade töö- ja olmeolude parandamiseks. Meie riigis tegutseb emade- ja lastekaitseasutuste (sünnitusmajade, lastesõimede ja -aedade, internaatkoolide jt.) lai võrk. Suurt hoolt kantakse ema ja lapse tervise eest: naistele antakse rasedus- ja sünnituspuhkust koos töötasu säilitamisega, on kehtetatud soodustused rasedatele naistele ja emadele, makstakse riiklikke toetusi vallas- ja lasterikastele emadele. Soodsat mõju avaldab emade- ja lastekaitsele perekondade sotsiaal-olustikuliste elutingimuste igatine parandamine. Viiakse ellu abinõusid naiste töö lühendamiseks ja kergendamiseks kodumajapidamises: enam toodetakse mitmesuguseid kodumasinaid ja seadmeid, organiseeritakse elukondlikku teenindamist. Sel alal tuleb edaspidi veel palju ära teha. NLKP programmis öeldakse, et «partei alalise hoole all on **emade olukorra edasine parandamine**. Sel eesmärgil luuakse soodsad tingimused emaduse ühitamiseks naiste aktiivse osavõtuga tööst ja ühiskondlikust tegevusest. Erilist tähelepanu pööratakse emade- ja lastekaitsele, pikeneb sünnituseelse puhkuse, samuti lapsehoolduspuhkuse kestus. Laieneb perekonnapuhkuseks mõeldud sanatooriumide, puhkekodude ja pansioonaa-tide võrk. Arenevad naiste tööhõive mitmekesised vormid, ulatuslikumalt hakatakse kasutama naiste soovil töötamist liuggraafiku järgi, töötamist osatööpäevaga ja kodustöötamist.»<sup>1</sup>

Aasta-aastalt paraneb nõukogude inimeste heaolu. Tõuseb tööliste ja teenistujate töötasu. Suureneb igale nõukogude perekonnale vajalike tarbekaupade tootmine. Laieneb koolieelsete lasteasutuste ning pikapäevakoolide ja -rühmade võrk. Rajatakse uusi pioneerilaagreid, spordi- ja töö- ning tervistusbaase lastele ja noortele. See kõik tugevdab perekonda ning mõjub soodsalt perekonnaelule.

1981. a. jaanuaris võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu määruse «Lastega perekondadele riikliku abi suurendamise abinõudest»<sup>2</sup>, mis määras kindlaks meie maal efektiivse demograafiapoliitika teostamise laialdase abinõudekompleksi. 2. septembril 1981. a. andis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium

<sup>1</sup> NLKP XXVII kongressi materjale. Tln., 1986, lk. 171.

<sup>2</sup> EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 5. mai 1981. a. määrus nr. 293 «Lastega perekondadele antava riikliku abi tõhustamise kohta» (ENSV ÜVT, 1981, nr. 22, art. 310).



seadluse «Lastega perekondadele riikliku abi suurendamise abinõudest». See tähtis seadusandlik akt määras kindlaks perekonna eest hoolitsemise tugevdamisele suunatud NLKP XXVI kongressi otsuste ning NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1981. a. jaanuarimääruse elluviimise korra ja tähtsajad.<sup>3</sup>

Nõukogude riigi abinõud perekonna heaolu parandamiseks, tootmistöö ja eluolu kergendamiseks koos õiguslike garantiidega annavad emadele võimaluse hoolitseda laste normaalse kehalise ja vaimse arengu eest, kasvatada neist ausad ja töökad inimesed, tulevased uue ühiskonna ehitajad.

Perekonnaseadusandluses rõhutatakse, et perekonnasuhetest tuleb lõplikult kõrvaldada kahjulikud minevikuigandid ja tavad. Õigusnormide suunaks on kohusetunde kasvatamine perekonna ees. Iga kodanik peab oma perekondlike kohustuste täitmisel suhtuma suure vastutustundega, olema teiste perekonnaliikmete huvide suhtes tähelepanelik ja arvestama neid.

Nõukogude perekonnaõiguses on leidnud väljenduse need nõuded, mida ühiskond esitab abikaasadele, lastevanematele, kasvatajatele, lastele ja teistele perekonnaliikmetele. Neid nõudmisi kaitseb seadus kindlalt. Nende rikkumise puhul võidakse süüdlaste suhtes kohaldada teatavaid sanktsioone: tunnistada abielu kehtetuks, võtta ära vanemlikud õigused, nõuda sisse alimendid lapse ülalpidamiseks, kõrvaldada eestkostja temale pandud kohustuste täitmisest jt.

Abielu- ja perekonnaseadusandlusega reglementeerivate suhete ring on väga lai. Seadus kehtestab abiellu astumise korra ja tingimused. Perekonnaõiguse normid reglementeerivad isiklikke ja varalisi suhteid, mis tekivad perekonnas abikaasade vahel, vanemate ja laste vahel,

---

<sup>3</sup> NLKP XXVII kongressi otsuste elluviimiseks, töötavate naiste olukorra ning lasterikaste perekondade ainelistel, elu- ja olmetingimuste parandamiseks kehtestasid NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu 1986. aasta septembris määruse «Lisaabinõudest väikese sissetulekuga perekondade abistamiseks, kus on kolm ja enam last ning keda kasvatab üks lapsevanem» (määruse refereering on toodud 1986. aasta 22. oktoobri «Rahva Hääles», rubriik «Ametlikke teateid») ning EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu 1987. aasta algul määruse «Täiendavatest abinõudest demograafilise situatsiooni parandamiseks vabariigis» (avaldatud 1987. aasta 1. veebruari «Rahva Hääles»).

samuti teiste perekonnaliikmete vahel. Õigusliku regulatsiooni tähtsaks valdkonnaks on suhted, mis tekivad seoses lapsendamisega, eestkoste ja hooldusega, laste kasvatada võtmisega. Perekonnaseadusandlusega on kindlaks määratud abielu lõpetamise tingimused ja kord. Seaduse normidega on reglementeeritud perekonnaseisusaktide registreerimise kord.

Mõistagi ei reglementeerij perekonnaõiguse normid kaugeltki kõiki suhteid, mis tekivad näiteks abikaasade vahel. Paljugi rajaneb siin tundmustel ja on seotud mehe ja naise sügavalt isikliku maailmaga. Perekondlikud õigus-suhted on enam kui mis tahes muud õigussuhted tihedalt seotud moraalinormidega. Perekonna kõlbelisest mikro-kliimast, mille loovad vastastikused tundmused, üksteisemõistmine ja usaldus, sõltub suuresti perekonnaliidu heaolu ja kestvus.

Nõukogude abielu- ja perekonnaseadusandluse ülesanne on kindlustada õigeid suhteid perekonnaringis. Seadusega kinnistatud normid aitavad kaasa iga perekonnaliikme kõrge kõlbelise kohusetunde arenemisele vanemate, abikaasa, laste ees.

Täites kodanike õiguste kindlustamise funktsiooni perekonnasuhete valdkonnas, aitab Nõukogude abielu- ja perekonnaseadusandlus seega kujundada nõukogude perekonda kõrge kommunistliku kõlbluse alusel.

Selle raamatu abil tutvuvad lugejad Nõukogude abielu- ja perekonnaseadusandluse põhiosadega. Kohtupraktikast võetud rohke faktilise materjali alusel näidatakse seaduse kasvatavat, nõukogude perekonna igakülgselt tugevdamisele suunatud rolli.

# Kas ikka on tingimata vaja abielu registreerida?

Üliõpilaste ühiselamus käivas vaidluses kõlas see küsimus päris ootamatult. Kõne all oli olnud perekonna loomine ja see, missugust vastutustunnet too tähtis asi noortelt inimestelt nõuab. Ja siis äkki säärane repliik! Selle esitanud noormees aga hakkas põrmugi kohmetumata oma mõtet argumenteerima:

«Kui kaks inimest teineteist armastavad, siis võivad nad õnnelikult elada ka ilma selle märkuseta passis. Kui aga armastust pole, ei aita ka mingisugune registreerimine perekonda koos hoida. Minu head tuttavad noormees ja neiu armastavad teineteist koolipingist alates. Keegi lähedastest ei imestanud, kui nad ühel ilusal päeval teatasid kõigile, et nad on abiellunud. Kuid oma abielu nad registreerima ei hakanud. Milleks? Arukate inimestena otsustasid nad, et teineteise juures võib neid hoida üksnes vastastikune armastus ja lugupidamine. Ja perekond on neil selline, mida annab otsida.»

Toas viibiv jurist tundis huvi:

«Vabandust, kas neil lapsi on?»

«Ei,» vastas noormees. «Mu tuttavad õpivad veel instituudis ja on otsustanud senikaua järelkasvust hoiduda.»

Vaidlus puhkes uue hooga. Ühed kinnitasid takka, et noormehel on õigus. Teised, enamasti tütarlapsed, olid abielu kohustusliku registreerimise poolt.

Sõna palus jurist:

«Ma leian, et kõige õigemini on selle otsustanud seadus, kehtiv abielu- ja perekonnaseadusandlus. Muidugi võib nõustuda üliõpilasega, kes väitis, et märkus passis ei ole abielu õnnelikkuse tagatis. Sellist tagatist ei saagi olla, sest perekonna liidab ühte üksnes vastastikune armastus ja austus. Kuid teiselt poolt on perekonna loomine seotud teatavate õiguslike tagajärgedega mehe ja naise suhtes. Ja mitte ainult nende suhtes. Mitte ilma põhjuseta ei tundnud ma huvi, kas neil kahel, kes «perekonna» löid ilma registreerimata, on või ei ole lapsi.»

Antud juhul ei ole juriidilises mõttes perekonda loodud. Riik ja ühiskond tunnistavad abielu ainult siis, kui see on registreeritud riiklikus perekonnaseisuorganis.



Abielu registreerimine on tema tekkimise ainus tõend. Registreerimise eesmärk on perekonna loomine. Seadus kaitseb abikaasade ja abielus sündinud laste isiklike ja varalisi õigusi. Abielutunnistus esitatakse kohtusse töövõimetu ja abi vajava abikaasa ülalpidamiseks alimendide sissenõudmisel. Abielutunnistus on tingimata vaja esitada ka pärimis- ja pensioniõiguste vormistamisel.»

Niisiis ei ole abielu registreerimine formaalne akt, vaid toiming, millel on juriidiline tähendus niihästi abikaasade kui ka nende laste jaoks. Abielu registreerimine on hädavajalik ka paljude perekonnaeluga seotud küsimuste lahendamisel. Seaduses on spetsiaalselt rõhutatud, et abielu registreerimine kehtestatakse nii riiklikes ja ühiskondlikes huvides kui ka abikaasade ja laste isiklike ja varaliste õiguste ning huvide kaitsmise eesmärgil. Ainult kehtiva korra kohaselt registreeritud abielu loob õigusjärgluse.

Abielu registreerimine tähendab tema riiklikku tunnustamist. Kehtib abielu registreerimise kindel kord, mida tuleb rangelt järgida. Enne kui tollest korrast rääkida, peatume sellel, missugused asjaolud võivad abielu sõlmimist takistada. Need asjaolud on loetletud «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvis 16.<sup>4</sup>

Abielu ei lubata sõlmida kodanike vahel, kellest vähemalt üks on juba abielus. See keeld rajaneb ainuabielulisuse põhimõttel, mille kohaselt võib inimene olla samaaegselt ainult ühes abielus. Ehkki väga harva, on kohtupraktikas veel esinenud kohalike igandlike tavade retsiidivina kahe- ja mitmenaisepidamise juhtusid, mis kvalifitseeritakse kuritegudena. Süüdlasi karistatakse vabadusekaotusega või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

Registreeritud abielu on seega takistuseks teise abielu sõlmimisele. Sealjuures ei kuulu registreeritud abielu hulka mitte ainult need, mis on vormistatud perekonnaseisuorganeis, vaid ka religioossete kombetalituste järgi enne nõukogude võimu kehtestamist või perekonnaseisuorganite moodustamist sõlmitud abielud. Kui ametiisik, kes teadis, et inimene on abielus, teadlikult registreeris tema teise abielu, kannab ta selle eest kriminaalvastutust kui ametialase kuriteo eest.

Lubatud ei ole abielud otsejoones ülenevate või ala-

---

<sup>4</sup> ENSV APK § 16,

nevate sugulaste vahel, vendade ja õdede ning poolvendade ja -õdede vahel, samuti lapsendajate ja lapsendatute vahel. Otsejoones sugulaste hulka kuuluvad isikud, kes pärinevad üksteisest (näit. isa ja poeg või tütar, vanaema või vanaisa ja lapselapsed). Ülenevas liinis sugulusega on tegemist siis, kui sugulusliini jälgitakse järeltulijatest esivanemate poole, alanevas liinis sugulusega siis, kui suguluspõlvkondi vaadeldakse vastupidises järjekorras. Täisvennad või -õed on need, kellel on ühine isa ja ema, poolvennad ja -õed aga need, kellel on erinev isa või ema.

Neid nõudeid dikteerib eelkõige perekonnasuhete eetika. Olulist osa etendavad siin ka puhtbioloogilised kaalutlused: abielusuhted eespool nimetatud sugulaste vahel on tavaliselt järeltulijate mittetäisväärtuslikkuse põhjuseks.

Seaduses ei ole näidatud, et hõimlus ja kaugema astme sugulus võiks abielu sõlmimisele takistuseks olla. Tegelikult tuleb küll harva ette, kuid on lubatavad abielud küljjoones sugulaste vahel — onu ja venna- või õetütre, tädi ja venna- või õepoja, tädi- või onupoja ja tädi- või onutütre vahel, samuti muude kaugemate sugulaste vahel.

Täiesti lubamatud on abielud isikute vahel, kellest kas või üks on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks vaimuhaiguse või nõrgamõistuslikkuse tõttu. Nagu juba öeldud, rajaneb abiellu astumine perekonna loomist otsustanud mehe ja naise vabaduse ja vabatahtlikkuse põhimõttel. Abielusuhete registreerimist soovides väljendavad nad oma tahet ning tegutsevad teadlikult. Seda ei saa öelda isikute kohta, kes vaimuhaiguse või nõrgamõistuslikkuse tõttu ei suuda oma tegevusest aru saada. Mõistagi ei saa nad avaldada teadlikku tahet abiellu astumiseks. Peale selle oleks abielu selliste isikute vahel negatiivse mõjuga järeltulijate tervisele. Teovõimetuks tunnistamine on abielu sõlmimisele takistuseks ka siis, kui kohus on sellise otsuse teinud otse registreerimise eel.

Abiellu astujad peavad teatama kõigist neile teada olevatest asjaoludest, mis nende abielusuhete registreerimist võiksid takistada. Kui on tegemist takistustega, mis on loetletud abielu- ja perekonnakoodeksi paragrahvis 16, ei saa abielu registreerida. Kui mees ja naine teadsid selliste takistavate asjaolude olemasolust, kuid tahtlikult vaikisid neist ning nende abielu sõlmiti, võib see kaasa



tuua nende vastutusele võtmise «Vene NFSV kriminaal-koodeksi» paragrahvi 201 järgi valeteadete andmise eest perekonnaseisuakti registreerimisel. Olenevalt toimepandud kuriteo raskusest on ette nähtud järgmised karistused: paranduslik töö kuni ühe aastani või rahatrahv kuni saja rublani või ühiskondlik laitus.<sup>5</sup>

Abielu sõlmitakse riiklikus perekonnaseisuorganis.

Abielluda soovijad esitavad sellekohase avalduse elukohajärgsele perekonnaseisuorganile. Kuid registreerimist ei toimu kohe: abielu sõlmitakse pärast kuuajalise tähtaja möödumist, arvates abielluda soovijate poolt riiklikule perekonnaseisuorganile avalduse esitamisest. See on põhjustanud mõnikord küsimuse: «Miks selline viivitus? Oleme oma tundmusi juba küllalt järele proovinud.» Ometi näitab elu, et pahatihti tekib abiellumissoov juhulikult, põgusa tutvumise tulemusena. Säärasel tulikiirel viisil loodud perekond laguneb enamasti niisama kergesti, nagu ta oli tekkinud. Kuid isegi pikemaajalise tutvuse puhul, millal noored inimesed arvavad teineteisest kõike teadvat, peavad nad järele mõtlema, kas nad on perekonna loomiseks valmid. Just seepärast tuletavad perekonnaseisuorgani töötajad abiellumisavalduse vastuvõtmisel abielluda soovijaile meelde eeloleva sammu tõsidust. Kuuajaline tähtaeg ei ole tühipaljas formaalsus. Ühed jõuavad kuu aja jooksul järeldusele, et nende valik on ainuõige, teised aga... jäävadki perekonnaseisuorganisse tulemata. Ühest kuust piisas neile selgusele jõudmiseks, et nad teineteisega ei sobi. Seega on kergemeelseid abielusid tekkinud vähem. Vastavalt väiksem on edaspidi ka lahutuste arv.

Peale selle võivad kuuajalise tähtaja jooksul saabuda perekonnaseisuorganisse andmed abiellumist takistavate asjaolude kohta. Üksikjuhtudel võidakse kuuajalist tähtaega pikendada või lühendada, kuid selleks peavad olema mõjuvad põhjused. Armeest lühiajalisele puhkusele tulnud sõdur otsustas selle lühipuhkuse ajal armastatud tütarlapsena abielluda. Loomulikult ei ole tal võimalik oodata terve kuu. Sellist olukorda arvestades võivad perekonnaseisuorganid abielu vormistada enne kuuajalise tähtaja täitumist. Lühendatud tähtajal võidakse abielu

<sup>5</sup> Abiellumist takistava asjaolu varjamise eest abielu registreerimisel või valeteadete andmise eest vastavale organile perekonnaseisuakti registreerimisel näeb samasugused karistused ette ENSV KrK § 187.



registreerida ka sel juhul, kui on juba laps sündinud ja vanematel on vaja laps oma nimele kirjutada. Ka tähtaaja pikendamine on tavaliselt seotud mingi mõjuva põhjusega. Näiteks on üks tulevastest abikaasadest haigestunud ega saa määratud ajaks perekonnaseisuorganisse ilmuda. Võib ette tulla, et inimene on sõitnud pikaajalisse komanderingusse, kust ei ole võimalik õigeks ajaks tagasi jõuda. Määratud tähtaeg on lõppemas. Mida teha? «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 14 lõikes 2 on öeldud järgmist: «Mõjuvate põhjuste olemasolul võib kuuajalist tähtaega lühendada või pikendada — viimast mitte rohkem kui kolme kuu võrra — rajooni, linna või linnarajooni rahvasaadikute nõukogu täitevkomitee perekonnaseisuosakonna (-büroo) juhataja, alevites ja maa-asulates alevi või küla rahvasaadikute nõukogu täitevkomitee esimees.»<sup>6</sup>

Abiellumisavalduse esitamine perekonnaseisuorganisse iseendast ei tekita mingisuguseid õiguslikke suhteid isikute vahel, kes soovivad abiellu astuda. Kui nad kuu aja jooksul oma kavatsusest loobuvad, ei too see endaga kaasa mingeid õiguslikke tagajärgi.

Abielu sõlmimine on neile kahele, kes on otsustanud ühist eluteed alustada, suur sündmus. Mõistagi peab see toimuma pidulikus olukorras, nii, et see erutav sündmus jääks terveks eluks elavalt meelde. Sellise piduliku rituaali vajalikkusest on seaduses otse kõneldud. Seejuures tuleb muidugi arvestada tulevaste abikaasade soovi. Sageli loobuvad mainitud tseremooniast inimesed, kelle registreeritav abielu ei ole enam esimene, samuti keskealised inimesed. Nende soovi arvestatakse kindlasti. Kui aga tulevased abikaasad soovivad, et abielu registreeritaks pidulikus õhkkonnas, siis peavad perekonnaseisuorganid selle eest hoolt kandma. Abiellujate soovil registreeritakse abielu tunnistajate, sugulaste ja tuttavate juuresolekul. Meie maa paljudes linnades on avatud abielu sõlmimise paleed, kus noorpaaride teenistusse on antud kõik vajalik abielu registreerimise pidulikkuse tagamiseks.

Seadus sätestab niihästi abiellumise korra kui ka tingimused. Esmane ja peamine tingimus on abiellujate vastastikune nõusolek. Mees ja naine astuvad vabasse ja

---

<sup>6</sup> Abielu sõlmimise korda käsitleb ENSV APK § 13.

vabatahtlikku liitu, mille eesmärk on perekonna loomine ja tulevaste laste kasvatamine.

Järgnevalt aga jutustame olukorrast, mida aeg-ajalt ikka veel ette tuleb ka meil.

«... Üsna hiljaaegu elasin veel oma kodukülas. Seal armusin inimesse, kes sai mulle kõige kallimaks maailmas. Väliselt nagu ei olekski temas midagi erilist, ka elukutse oli tal tavaline — autojuht, ometi sai üksnes tema minu ihaldatuks. Tõeline armastus vist ongi selline, mis ei kaalutle ega kahtle... Pidime juba vanematele teatama, et tahame abielluda, kui äkki juhtus see, mis meie plaanid segi lõi. Külasse ilmus üks noormees. Instituudi lõpetamise järel oli ta määratud meile peazootehnikuks. Õigupoolest ei pööranud ma talle tähelepanu: tuli siis tuli. Tema aga hakkas mind tõsiselt vaatama. Siis aga võttis kätte ja tuli mu vanemate juurde. Ütles, et tütar meeldivat talle ja ta tahtvat temaga abielluda. See oli nagu välk selgest taevast! Oleks ta minuga enne seda rääkinud, oleks küsinud, kas ma olen nõus tema naiseks saama... Vanemad aga olid meelitatud: ikkagi haritud inimene, positsiooniga, tuli nende majja ennast peigmeheks pakuma. Nad hakkasid mulle rääkima: «Jää nõusse!» Nii kui ma seda kuulsin, tormasin kodunt välja. Mis siis saab minu ja Volodja armastusest? Mis siis saab truudusevandest? Too, olgugi niihästi inimesena kui ka kõrge ameti poolest esinduslik, on mulle täiesti võõras... Lühidalt öeldes, läksin koju tagasi ja ütlesin kindlasõnaliselt, et ma ei lähe sellele zootehnikule mehele. Ütlesin, et armastan Volodjat ja lähen üksnes temale. Tulgu mis tuleb! Mind hakati heaga keelitama ja seejärel ähvardama. Isa, tulist viha täis, klohmiski mind. Kuid ma jäin kindlalt oma otsuse juurde. Ütlesin, et kuigi olete mu vanemad, oma mehe valimine on lõppude lõpuks minu isiklik õigus. Siis ütlesid nad: «Kui sa meie sõna ei kuula, võid minna nelja tuule poole.» Ja tõesti läksingi — Volodja juurde. Registreerisime, nii nagu see kõik on ette nähtud. Et poleks üleliigset kõmu, kolisime teise külla. Ehtasime seal maja, rajasime majapidamise. Hiljuti sündis poeg. Vanemad justkui oleksid leppinud minu meheleminekuga ja sõitsid isegi paar korda külla, ometigi ei suutnud hoiduda etteheitest: «Missuguse peigmehe sa käest lasksid! Ei võtnud meid kuulda...»

Oma armastuse ja abiellumise lugu jutustanud kahe-

kümneaastasel Veera A-l oli õigus. Vaba astumine abiellu tähendab mehe ja naise vastastikuse nõusoleku kõrval veel ka seda, et kellelgi ei ole õigust vägivalla, ähvarduse või muu õigusvastase abinõuga mõjutada üht või mõlemat abiellu astuvat inimest. Nad võivad selles nende jaoks väga tähtsas küsimuses toimida oma äränagemise järgi, oma isiklikest huvidest lähtudes.

Abielu sõlmimise teine vajalik tingimus on abiellumisealisus. Üldjuhul algab abiellumisiga kaheksateistkümneaastaseks saamisega. Abiellumisea piiritlemises avaldub nõukogude ühiskonna hoolitsus füüsiliselt ja vaimselt terve perekonna loomise eest. Kaheksateistkümneaastaseks saamisega algab tsiviilõiguslik täisealisus ja abiellu astuvad isikud on võimelised tõsiselt mõtestama oma tegevuse tähtsust ja vastutusrikkust. Kaheksateistkümneaastaseks saamisest alates võivad nad iseseisvalt kasutada kõiki neile seadusega antud õigusi ja oma tegudega võtta endale kohustusi, s. t. nad võivad olla teovõimelised.

Siiski võib erandjuhtudel abiellumisealisust vähendada.

...Rajooni rahvasaadikute nõukogu täitevkomitee istungil on läbivaatamisel Viktor M. ja Zinaida K. avaldus: «Palume registreerida meie abielu...» Kohale on tulnud ainult Viktor, kleenuke, veel üsna poisikeseohtu noormees. Ta on kohmetunud ning muljub närviliselt peos sonimütsi.

«Kui vana te olete?» küsitakse temalt.

«Seitseteist.»

«Aga Zinaida?»

«Ta on samuti seitseteist.»

«Mis teid siis sunnib abielu registreerimisega ruttama? Oodake veel aasta ja siis on perekonnaseisuosakonna ukсед teie ees avatud.»

Viktor punastab. Kuid vastata tuleb ja ta ütleb:

«Vaadake... meie ei saa oodata. Zinaidal... meil... on laps tulemas. Ja me otsustasime, et parem on abielluda.»

«Otsustasite,» kortsutas täitevkomitee esimees kulmu, silmitsedes noormehe kõssivajunud kuju. «Hea vähemalt, et te vastutust kartma ei löönud ja siia tulite, et oma tulevast isadust kinnitada. Parema oluks lapsega oodata. Ise ei ole veel jalgu alla saanud, aga valmistute saama



isaks ja emaks. Muidugi on praegu juba hilja kahetseda...

Aga kas te olete mõtelnud sellele, et perekonda tuleb hakata ülal pidama?»

«Jah. Läksin tehasesse tööle.»

«Ent kuidas õppimisega jääb?»

«Lähen õhtukooli.»

Kuidas sellisel juhul toimida? Seaduse järgi registreeritakse abielu alles kaheksateistkümneaastaseks saanutel. Kuid nendel kahel pole tõepoolest võimalik täisea kättejõudmist ära oodata. Tegelikult on nad juba astunud abielusuhetesse. Nad ootavad last. Mõne aja pärast sünnib laps, kelle sünd tuleb seaduses kehtestatud korras registreerida... Tulevane isa võtab endale kohustuse perekonda aineliselt ülal pidada. Kõigest sellest lähtudes otsustas rajooni rahvasaadikute nõukogu täitevkomitee: «Rahuldada Viktor M. ja Zinaida K. palve vähendada nende abiellumisiga...»

Kõiki juhtusid, millal tõuseb küsimus abiellumisea vähendamisest, arutatakse rajooni (linna) rahvasaadikute nõukogu täitevkomitees. Eespool toodud juhul esitasid sellise taotluse alaealised ise. Abiellumisea vähendamise avalduse võivad esitada ka nende vanemad või hooldajad. Kui nad ongi sellise loa saanud, võib järgnev registreerimine siiski toimuda üksnes sel tingimusel, et alaealised on sellega ise nõus.

Kõiki asjaolusid arvesse võttes on rajooni või linna rahvasaadikute nõukogu täitevkomitee alaealiste palvele vastu tulnud: on vähendanud abiellumisiga ning lubanud nende abielu registreerida. Kuidas aga on teovõimega? Seaduse järgi on ju isikutel, kes pole veel jõudnud täisikka, piiratud teovõime. «Vene NFSV tsiviilkoodeksi» paragrahv 11 annab järgmise seletuse: «Juhul kui seadus lubab abielluda enne kaheksateistkümneaastaseks saamist, omandab alla kaheksateistkümne aasta vanune kodanik teovõime täies ulatuses abiellumise ajast alates.»<sup>7</sup>

---

<sup>7</sup> ENSV TsK § 12 lg. 2.

# Abikaasade isiklikud õigused

Pulmapidu on seljataga. Õeldud on sugulaste, omaste ja sõprade õnnesoovid. Nüüd olete mees ja naine. Pere-konnaelu esimesed rõõmud, oma kodu rajamise esimesed mured.

Aga kas te olete tähele pannud, et teil on tekkinud teineteise ees teatavad kohustused ning õigused? Need on astunud teie ellu märkamatult, justkui iseenesestmõistetavalt. Sealjuures on nad ette nähtud seaduses, mis neid kaitseb.

Mis õigused ja kohustused need siis on?

Astume taas hetkeks sisse perekonnaseisuosakonda. Mäletate küsimust, mille perekonnaseisuorgani töötaja teile esitas:

«Kas teie otsus saada meheks ja naiseks on siiras ja kas te olete valmis täie vastutusega kandma abikaasade õigusi ja kohustusi?»

Teie mõlemad vastasite: «Jah.»

Hiljem, kui vormistati abielutunnistust, küsiti teilt:

«Kelle perekonnanime tahate kanda?»

Ja teie otsustasite, et perekonda ehtigu ühine perekonnanimi — mehe oma.

Need ei ole üksnes sõnad abiellumisrituaalist. Igal esitatud küsimusel on juriidiline tähendus ja nad on tihedalt seotud abikaasade õiguste ning kohustustega.

Abikaasade õigused ja kohustused jagunevad isiklikeks ja varalisteks. Erinevus nende vahel seisneb selles, et isiklikel õigustel ei ole mingisugust majanduslikku sisu, nad on tihedalt seotud nende valdaja isikuga ning on temast lahutamatud. Sealjuures on nad juhtivateks, sest et nad määratlevad abikaasade õigusliku seisundi perekonna õigussuhetes.

Abielu sõlmimisel abiellujatele esitatav küsimus, kelle perekonnanime nad soovivad kanda, ei ole juhuslik. Abikaasade õigus perekonnanime valida on üks isiklike õigusi. Abiellu astuv naine võib jätta endale abielueelse perekonnanime. Abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste kohaselt võidakse liiduvabariikide seadusandlusega ette näha abikaasade õigus ühendatud perekonnanimele. «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksis» (samuti

«Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis») seda sätet ei ole.

Tuleb märkida, et perekonnanime valimise õigust võivad abikaasad kasutada üksnes abielu sõlmimisel. Kui nad jätsid endale abielueelsed perekonnanimed, ent hiljem otsustasid siiski üle minna ühele ühisele perekonnanimele, võivad nad seda teha ainult seaduses ettenähtud üldises korras. Perekonnanime muutmine toimub sel juhul iseseisva perekonnaseisuaktina. Samasuguses korras lahendatakse perekonnanime küsimus siis, kui abikaasad, kes kannavad abielu sõlmimisel valitud ühist perekonnanime, otsustasid hiljem tagasi pöörduda oma abielueelse perekonnanime juurde.

Abikaasade õigus valida perekonnanime säilib niihästi kogu nende ühise abielu kestel kui ka abielu lahutamise puhul. Üks abikaasadest otsustas lahutamise puhul perekonnanime muuta. Kas peab perekonnanime muutma ka teine abikaasa? Ei. Lahutuse korral võib abikaasa, kes oli abielu sõlmimisel oma perekonnanime muutnud, pöörduda tagasi abielueelse perekonnanime juurde. Kuid tal on õigus jätta endale abiellumisel võetud perekonnanimi. Sealjuures on tal õigus otsustada perekonnanime küsimus sõltumatult teise abikaasa arvamusest.

Abikaasa isiklike õiguste hulka kuulub ka tegevusala, elukutse ja elukohta valiku vabadus.

Erinevalt kapitalistlike maade seadusandlusest, kus nende küsimuste otsustamisel kuuliub prioriteet mehele, otsustatakse need NSV Liidus vabalt kummagi abikaasa poolt. NSV Liidu seadusandlus loob maksimaalsed tingimused selleks, et abikaasad lahendaksid need küsimused perekonna kui terviku huvides. Mõistagi on tugev just koos elav perekond. Ka laste kasvatamise seisukohalt on väga tähtis, et vanemad elaksid koos. Kuid seadus ei kehtesta abikaasadele sellist kohustust, õigustatult eeldades, et selle küsimuse peavad lahendama ainult abikaasad ise. Andes abikaasadele õiguse valida elukohta oma suva järgi, rakendab seaduseandja abinõusid selleks, et nad võiksid elada ühises kodus. Pärast kõrgkooli lõpetamist suunati noor spetsialist tööle. Aga tal on naine ja laps. Ka nemad saavad sõita koos temaga. Uude elukohta tulnult võib perekond oma täies koosseisus pretendeerida eluruumi saamisele. Kohalikud võimuorganid peavad abikaasa töölerakendamiseks kaasabi osutama.



Abielus olevad noored spetsialistid suunatakse pärast õppeasutuse lõpetamist tööle ühte paikkonda.

Võrdõiguslikkus perekonnasuhetes väljendub ka selles, et mõlemal abikaasal on õigus valida tegevusala ja elukutset.

Perekonnas tuleb lahendada kõiki küsimusi ühiselt, ühistest huvidest lähtudes. Seegi on seaduses fikseeritud abikaasade isikliku õigusena. Tõeliselt tugevas perekonnas valitseb vaadete ja huvide ühtsus. Ühised on rõõmud, ühised ka mured. Aga lapsed? Seda enam lahendatakse üheskoos kõike seda, mis puutub nende kasvatamisse. Niihästi laste kui ka kogu perekonna huvides tervikuna. Siin põimuvad abikaasade õigused tihedalt kohustustega: mõlemad peavad andma perekonna tugevdamisse, laste kasvatamisse oma panuse.

Kui aga abikaasade vahel on tekkinud perekonnaelu küsimustes lahkarmused? Muidugi oleks kõige õigem hetkesolvumus ja väär enesearmastus kõrvale heita ning püüda lahkkelid perekonnasiseselt lahendada. Ent kui see ei õnnestu, võivad abikaasad pöörduda vastavate organite poole abi saamiseks. Kui asi puudutab laste kasvatamist või ei jõua abikaasad ühisele arvamusel näiteks lapsele ees- ja perekonnanime valimisel, tegelevad selliste konfliktsituatsioonide lahendamisega eestkoste- ja hooldusorganid. Seltsimehelikel kohtutel on õigus arutada küsimusi, mis on seotud vanemlike kohustuste mittemäitmisega laste suhtes. Ka ebaväärikas käitumine naise ja vanemate suhtes kuulub nende pädevusse. Laste kasvatamisega seotud keerukamaid juhtusid, kui vanemad elavad lahus, arutab rahvakohus. Kohtukorras lahendatakse küsimusi, mis on ühenduses abikaasade vastastikuse ülalpidamise kohustusega (näiteks on üks abikaasadest raskesti haige, teine aga keeldub tema ülalpidamisest), samuti vara jagamisega. Ühisvara võib jagada ka seltsimehelik kohus, kui mõlemad abikaasad on sellega nõus.

Aga kuidas on lood abikaasade isiklike õigussuhetega? Kas mingi riigiorgan või ühiskondlikud organisatsioonid võivad neisse sekkuda? Muidugi mitte. Perekonnanime, elukoha, elukutse, tegevusala valimine on sügavalt vaba- tahtlik asi. Kui mingisugune konflikt sel pinnal tekibki, lahendavad abikaasad selle omavahel.

## Kellele jääb auto?

Abielu sõlmimisega tekivad abikaasadel peale isiklike õiguste varalised õigused. Perekond soetab endale igapäevaseks eluks vajalikke esemeid: külmiku, pesumasina, mööblit. Kõik see — külmkapp, pesumasin, mööbel ja muu abikaasade poolt omandatud vara, mis peab perekonna vajadusi rahuldama, — kujutab endast abikaasade ühisomandit.

Vara, mis on soetatud abielu kestel, loetakse ühiseks sõltumata selle omandamise vormist: kas see on ostetud, vahetatud jne. Ka pulmakingid, mis olid määratud mõlemale abikaasale, on ühisvara. (Muide, kui pulmakink või muu kingitus on määratud ühele abikaasale, loetakse see tema isiklikuks varaks, mitte ühisvaraks.) Ühisvaraks loetavad asjad ei pea tingimata olema koos ostetud. Teatavat eset omandades kulutas abikaasa selle peale perekonna ühist raha ja järelikult on teisel abikaasal, kuigi ta ei olnud ostu juures, sellele samasugune õigus.

Uhes rahvakohtus tuli arutusele järgmine abikaasade varaliste õigustega seotud hagi.

Surkov, aastat nelikümmend viis vana mees, kes esines kohtus kostjana, kehtitas nõutult õlgu:

«Ma ei mõista selle kodaniku pretensioone. Ta ei ole enam minu naine. Meie oleme lahutatud. Lahutuse puhul jagasime kõik ausalt ära. Nüüd aga nõuab ta oma osa selle auto hinnast, mille ma loteriipiletiga võitsin. See on ju absurdne!»

«Ärge ägestuge, Surkov,» ütles kohtunik. «Arutagem kõike järjekorras. Teie räägite loteriipiletist, millega hilja-aegu võitsite sõiduauto. Millal teie selle pileti ostsite?»

«Täpselt ei ole meeles. Ja mis tähtsus sellel on?»

«On,» pöördus kohtunik hageja poole. «Võib-olla tuleb see teil meelde?»

«Jah,» vastas too. «See oli paar kuud enne meie lahutust. Siis oli meie elu veel normaalne. Kord tõi ta loteriipileti ja ütles naljatades, et olevat peenraha asemel poes tagasi antud ja sealjuures kinnitatud, et tingimata võidab see pilet auto. Mina aga võtsin kätte ja kirjutasin pileti numbri ja seeria oma taskuraamatusse...»

«Kas oli nii?» küsis kohtunik Surkovilt.

«Nii oli.»

«Aga pärast seda, kui olime lahku läinud,» jätkas naine, «silmasin juhtumisi ajalehes võitude tabelit. Tuli mõte, et vaatan õige järele. Loen ega usu oma silmi: tõepoolest oli sellele numbrile ja seeriale langenud võit — sõiduauto. Helistasin endisele mehele, tema aga vastas mulle, et pilet on tema oma ja mingisugusest jagamisest ei saa juttugi olla.»

«Aga kas mul ei ole siis õigus?» plahvatas Surkov. «Kui me oleksime edasi koos elanud, siis oleks teine asi...»

«Kuid pilet oli ostetud teie kooselu ajal,» märkis kohunik. «Ühise raha eest.»

«Suur raha — kolmkümmend kopikat.»

«Ja ikkagi ühine.»

«Kui te juba nii visalt rõhutate seda sõna «ühine», siis pean teile ütlema, et just sel päeval sain ma palka ja tegin kõik ostud oma isikliku tööga teenitud raha eest. Minu töötasu kuulub ainult minule endale. Loodetavasti ei hakka te selle vastu vaidlema.»

Ent kohus ei nõustunud Surkoviga. Kui me räägime ühisvarast, ei pea me silmas mitte ainult teatavat, abikaasade poolt ühiste pingutustega omandatud esemete loetelu. Ühisvara mõiste on märksa laiem. Sellesse kuuluvad niihästi esemed kui ka abikaasade töötasu, mitmesugused rahalised tasud, honorar loomingulise töö eest. Selle hulka kuuluvad ka väärtpaberid — akreditiivid, obligatsioonid jms. Seaduseandja pidas vajalikuks arvata ühisvarasse ka kohustised: nõudeõigused (näiteks õigus nõuda kokkulepitud kohustise täitmist kellegi poolt) ja varalise iseloomuga võlakohustised.

Nii et ükskõik kumma abikaasa töötasuga on tegemist, igal juhul on see mehe ja naise ühisomand. Loteriipilet, mille Surkov oli oma palgast otnud, kuulus pooleldi ka tema abikaasale. Sealjuures pole tähtis, kas see ost oli omal ajal abikaasaga kooskõlastatud ja tema poolt heaks kiidetud, samuti see, millal jõuab kätte selle omandi kasutamise moment (antud juhul võidu näol). Seadusest juhindudes tegi kohus täiesti õiglase otsuse: loteriipiletile langenud võit kuulub võrdsetes osades Surkovile ja tema endisele naisele. Kuna viimane ei pretendeerinud auto kasutamisele, siis kostjat kohustati hagejale välja maksma pool auto hinnast.

Omand loetakse ühiselt soetatuks ka nendel juhtudel, kui abikaasad mingil põhjusel ei saanud teatava aja jook-



sul koos elada. Näiteks oli mees pikaajalises komanderingus, puhkusel või ravil, naine aga ostis sel ajal mingisuguse kodumajapidamiseme. See kuulub võrdselt mõlemale abikaasale. Seaduseandja juhib sellistele üksikasjadele tähelepanu sellepärast, et rahvakohtutes võib vara jagamise küsimuste arutamisel tihti peale kuulda: «Selle ostsin mina!» Justkui ei olekski perekond üks tervik.

Oma keeldumist vara jagada «põhjendas» näiteks kodanik Manuštšarov kohtus järgmise asjaoluga: tema naine ei olevat peaaegu kogu nende abielu kestel tööl käinud. Loomulikult polevat ta seetõttu võinud midagi omandada. Mis alusel siis peab tema, Manuštšarov, pool vara naisele andma? Kohus kaalus kostja väiteid hoolikalt ning uuris perekonnas kujunenud olukorda. Manuštšarovi naine ei töötanud tõepoolest kogu nende abielu kestel, vaid tegeles koduse majapidamisega. Neli last, üks pisem kui teine, nõudsid hoolt ja muret. Tuli jalul olla varavalgest hilisõhtuni. Ent see oli Manuštšarovi ütlust mööda «priileivasöömine». Muidugi töötas ta ise tublisti ning pidas perekonda ülal. Tema pingutuste varal soetati vajalikud asjad. Kuid nainegi ei istunud käed rüpes. Seepärast ongi seaduses öeldud, et abikaasa töö, vaatamata sellele, et ta ei tööta tootmises, vaid tegeleb koduse majapidamisega, laste eest hoolitsemisega või ei oma iseseisvat töötasu muudel kaalukatel põhjustel, võrdsustatakse täielikult töötava ja oma töö eest töötasu saava abikaasa tööga. Ühisomandi kasutamise ja käsutamise õigus on neil samuti võrdne. Mõistagi jättis kohus Manuštšarovi väited tähele panemata ning jagas ühiselt soetatud omandi võrdselt.

Omades võrdset õigust abielu kestel soetatud varale, võivad abikaasad niisama võrdsel määral seda käsutada. Siiski ei või seda õigust teostada ükskõik kumma poole huvide vastaselt.

Spiridonovite abielupaaril oli maja. Nad olid selle omal ajal ühiselt ehitanud ning mugavalt sisustanud. Ükskord ootamatult hakkas Rodion Spiridonov naisega juttu tegema sellest, et hea oleks asuda elama maale tema kaugegete sugulaste juurde.

«Aga kuidas jääb siis majaga?»

«Selle müüme ära. Maal aga ehitame uue.»

«Ei sõida,» ütles naine. «Miks sõita vanas eas ühest paigast teise? Elame oma elupäevad siin lõpuni.»

Kuidas ka Rodion Spiridonov ei oleks püüdnud naist veenda, jäi too oma otsuse juurde kindlaks: ei sõida ja kõik! Ka maja müümisega ei olnud ta nõus.

«Noh, siis müün ma selle ilma sinuta,» sai mees vihaseks. «Maja on kirjutatud minu nimele ja ma võin sellega teha, mida mina tahan.»

Ta avaldaski müügikuulutuse, leidis peagi ostja ning leppis sellega hinna suhtes kokku. Koos ostjaga läks ta notariaalkontorisse ostu-müügilepingut vormistama. Notar aga küsis kõigepealt:

«Miks ei ole kohal teie naine?»

«Ta jäi haigeks,» valetas Rodion Spiridonov. «Seepärast ei saanud tulla.»

«Sel juhul on vaja kirjalikku kinnitust, et ta on maja müümisega nõus.»

«Mille hea pärast siin tema nõusolekut vaja on? Maja on ju kirjutatud minu nimele.»

«Sellele vaatamata kuulub see võrdselt teile mõlemale,» selgitas notar. «Teie ei saa seda tervelt käsutada ilma oma naise nõusolekuta.»

Notaril oli õigus. Müües ühisomandiks olevat maja ilma naise sellekohase nõusolekuta, kahjustaks Spiridonov sellega naise huve. Kui selline ostu-müügileping olekski sõlmitud, oleks see tunnistatud kehtetuks. Abikaasal ei ole õigust müüa, kinkida ega vahetada elamut ilma teise abikaasa sellekohase nõusolekuta, isegi siis, kui too on alalisest elukohast pikemat aega ära olnud. Sellist lepingut võib vormistada teise abikaasa nõusolekuta ainult ühel juhul: kui too on kohtukorras kuulutatud teadmata kadunuks.

Spiridonovite maja müümise küsimus oleks lahenenud teisiti, kui nad oleksid selle omavahel ära jaganud. Abikaasad võivad ühisomanduses oleva vara jagada kas vabal kokkuleppel või kohtukorras; pärast seda võib kumbki käsutada temale kuuluvat osa oma äranägemise järgi. Kui abikaasa otsustab selle kinkida, müüa või vahetada, ei ole selleks teise abikaasa nõusolekut vaja.

Peatugem nüüd lähemalt selle juures, kuidas määratakse kindlaks abikaasade ühisomanduses oleva vara jagamise puhul selle ühisomandi osad. Vara võidakse jagada niihästi abielu kestel kui ka seoses selle lahutamise. Viimasel juhul lahendatakse hagi ühisomanduses oleva vara jagamise kohta kohtu poolt tavaliselt abielu

lahutamisega üheaegselt. Kuid mõnikord võib vara jagamine puudutada kolmandate isikute huve. Siis eraldatakse see hagi omaette kohtumenetluseks. See eeskiri ei hõlma rahalisi hoiuseid, mis jagunevad ainult abikaasade vahel. Ilma abielu lahutamata ühisvara jaganud abikaasad võivad hiljem annulleerida varasema kokkuleppe jagamise kohta. Kummalegi kuuluv vara muutub uuesti ühisomandiks.

Ühisomandiks oleva vara jagamisel määrab kummagi abikaasa osa kindlaks kohus. Kuid selle küsimuse saab lahendada ka kohtu sekkumiseta, kui mehe ja naise vahel ei ole vara kuuluvuse suhtes lahkarvamusi. Jaganud pooleks (või nii, nagu nad vajalikuks peavad) kõik, mis koos elu kestel soetatud, võivad abikaasad seadusega kehtestatud korras vormistada lepingu vara jagamise kohta.<sup>8</sup>

Tavaliselt loetakse abikaasade ühisomandiks oleva vara jagamisel nende osad võrdseks. Mõnikord aga võib kohus abikaasadele kuuluvate osade võrdsuse põhimõttest kõrvale kalduda. Näiteks on tegemist vara jagamisega mehe ja naise vahel. Naise juurde jäävad kaks last. Teatavad koduse mjaapidamise esemed on vajalikud nimelt nende jaoks. Mõistagi ei hakka keegi neid pooleks jagama. Kui kerkib elumaja jagamise küsimus, annab seadus eelise sellele abikaasale, kelle juurde jäävad lapsed: temale võidakse jätta suurem pind. Selline ühe abikaasa eelistamine abikaasade ühisomandiks oleva vara ja elamispinna jagamisel on dikteeritud alaealiste laste huvide kaitsest.

Need alused, mille järgi võidakse ühisvara jagamisel võrdsuse põhimõttest kõrvale kalduda, on seaduses ette nähtud: esiteks siis, kui see on vajalik alaealiste laste huvides, teiseks — ühe abikaasa tähelepanuväärivate seaduslike huvide kaitseks. Näiteks on üks abikaasadest pikema aja jooksul ühiskonnakasulikust tööst kõrvale hoidunud, on looderdanud ega ole andnud raha ühisesse perekonnakassasse. Või kui töötaski, kulutas ühisvara pidevalt ebaõigeks otstarbeks: kättesaadud palga (aga ka palk on ühisomand) joob maha. Selline «toitja» toob perekonnale üksnes kahju. Loomulikult ei või säärane abikaasa ühisomandi jagamisel pretendeerida võrdsele osale.

Kuidas siis üldse määratakse kindlaks abikaasade osa nende ühisvara jagamisel?

<sup>8</sup> Abikaasadevahelisi varalisi tehinguid käsitleb «Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahv 28.



Kõigepealt tehakse kindlaks, missugune osa kogu varast, missugused esemed kuuluvad kummalegi abikaasale isikliku omandina, mis ei kuulu jagamisele. Abikaasa isiklik vara on kõigepealt vara, mis kuulus kummalegi abikaasale enne abiellumist. Abikaasa isikliku omandi hulka liigitab seaduseandja samuti selle vara, mille ta on saanud abielu kestel kingiks või pärimise teel. Juriidiliseks dokumendiks, mis tõendab esemete kuulumist isiklikult ühele abikaasale, on testament või kinkeleping.

Abielupaar Savinkovide vara jagamisel tekkis vaidlus. Abielus olles oli naine saanud pärandiks suvila. Et neil suvila järele vajadust ei olnud, müüsid nad selle ära, raha aga panid mehe hoiuarvele. Kas on see ühisomand ja kuulub seega jagamisele? Arutanud seda küsimust, tuli kohus järeldusele, et jagamisele see ei kuulu. Miks? See pärast, et pärandiks saadud suvila kuulus naisele isikliku omandiõiguse alusel ja selle müügist saadud raha kuulub samuti isiklikult temale, olenemata sellest, kelle hoiuarvel see asub.

Isiklikud tarbeesemed (jalanõud, rõivad jms.), olgugi et need on tavaliselt soetatud ühise raha eest, on selle abikaasa isiklik omand, kes neid kasutab. Teisiti otsustatakse väärtasjade ja muude luksusesemete kuulumise küsimus. Kuigi need on kummagi abikaasa isiklikus kasutuses, ei või neid liigitada isiklikult kasutatavate tarbeesemete hulka. Seadus loeb need mehe ja naise ühisomandiks.

Vara, mis ei ole mehe või naise isiklikuks omandiks, võidakse ühe või mõlema abikaasa nõudmisel nende vahel ära jagada. Ometi võivad siinjuures tekkida mitmesugused raskused. Näiteks on käsil vara jagamine. Määratakse kindlaks, mis kellele kuulub. See — mehele, too — naisele. Kuid esemete väärtus pole ju ühesugune. Ühele jääb külmik hinnaga 250 rubla, teisele raamatukapp, mille hinnaks 120 rubla. Sel juhul võib kohus kohustada külmpkapi omanikku tasuma teisele abikaasale nende kahe eseme hinna vahe. Sõna «võib» ei kasutatud siin kogemata, sest kompensatsiooni küsimuse arutamisel lähtub kohus igal üksikjuhul konkreetsetest asjaoludest ja abikaasade ainelisest olukorrast. Kompensatsiooni saanud abikaasa kaotab täielikult igasuguse õiguse sellele esemele.

Ühisomanduses oleva vara osade kindlaksmääramisel

tekitab sageli lahkarmamusi rahaline hoius riiklikus hoiukassas. Kuidas on need hoiused moodustunud? Elanud kahekesi, on nad ajapikku teinud sissemakseid hoiuarvele, mingisugust eesmärki silmas pidades. Nüüd aga jagavad oma vara. Hoius on ühe abikaasa hoiuarvel. Ent see on moodustunud ühiste pingutustega ja seepärast jagatakse abikaasade ühisomanduses oleva vara jagamisel ka see pooleks. Aga üksikjuhtudel, arvestades alaealiste laste huvisid või silmas pidades ühe abikaasa tähelepanuväärivaid huvisid, võib kohus ühele abikaasale anda õiguse märksa suuremale osale ühisest hoiusest.

Selline kord kehtestati alates 1962. aastast, tsiviilseadusandluse aluste vastuvõtmisega. Enne seda loeti ühe abikaasa nimel olev rahaline hoius tema isiklikuks omandiks ja see ei kuulunud jagamisele. Mõistagi riivas see teise abikaasa õigusi. Järjekindlalt edasi arendades mehe ja naise võrdsuse printsiipi perekonnasuhetes, ei piirdunud seaduseandja üksnes vastava seaduse vastuvõtmisega, vaid andis sellele ka tagasiulatava jõu. See tähendab, et kehtestatud kord abikaasade võrdsete õiguste kohta rahalistele hoiustele sõltumata sellest, kumma abikaasa hoiuarvel need on, laieneb mitte ainult eelolevale ajale, vaid ka seaduse vastuvõtmisele eelnenud ajale. Sealjuures võib abikaasa ühisomanduses oleva hoiuse temale kuuluvat poolt välja nõuda sõltumata ajast, millal see hoius oli hoiukassasse sisse makstud.

Võib juhtuda ka nii, et abielu on lahutatud, vara abikaasade vahel ammu jagatud, kuid see jagamine ei puudutanud mingil põhjusel rahalist hoiust, mis oli omal ajal endiste abikaasade poolt kogutud. Ka see kuulub jagamisele, kuid ainult kohtukorras.

## **Abikaasade kohustused vastastikusel ülalpidamisel**

Perekonna õigussuhetes on kohustus teineteist materiaalselt toetada abikaasade üks tähtsamaid kohustusi. See kohustus tekib neil abielu registreerimise hetkest peale ja seda täidetakse tavaliselt vabatahtlikult.

Kas oli tõesti vajagi võtta seadusse spetsiaalset para-

grahvi? Perekonnaliidu kogu mõte ju seisnebki selles, et teineteist armastada, austada ja loomulikult ka kõiges aidata, sealhulgas ka materiaalselt.

Kui see kõik nii oleks! Ilma tülideta, lahutusteta, ühiselt soetatud vara jagamiseta! Et mõlemad poole sõna pealt mõistaksid teineteist, väldiksid asjatuid tülisid, solvanguid, mõtlematuid äärmusteni minekuid vastastikustes suhetes! Küllap vist võiks siis ära muuta paljud paragrahvid, sealhulgas «Vene NFSV abielu- ja perekonnanõudeksi» paragrahvi 25, milles kõneldakse abikaasade kohustustest vastastikusel ülalpidamisel.<sup>9</sup> Kuid elus on kõik märksa keerulisem. Kuhu küll pahatihti kaob see hellus, armastus ja austus, millega perekonnaliit algas? Helluse asemel ilmub vastastikuses suhtlemises osavõtmatus. Armastuse asemel — ükskõiksus. Lugupidamise asemel vastastikused etteheited, soovimatus teineteist mõista. Rääkimata juba vastastikusest abist ja toetusest.

... Toimetusse tuli meeskodanik ja ütles:

«Aidake mul õiglus jalule seada.»

Välimuse järgi otsustades oli ta neljakümne ringis. Rõivastatud oli ta väga korralikult. Käitus rahulikult, väarikalt. Paksust mapist, mis tal kaasas oli, ladus ta lauale kuhja pabereid.

Mis siis oli juhtunud insener Jevgeni K-ga, kes õiglust otsides juba teist aastat kulutas mitmesuguste ametiasutuste uksti? Kui maailmas leidub inimesi, keda igal pool ja kõiges saadavad kordaminekud, siis tuleks nende hulka kindlasti arvata ka Jevgeni K. Mõistagi ei ole siin tegemist pimedaga õnnega, vaid tööarmastusel, püsivusel ja vaieldamatutel võimetusel rajanevate kordaminekutega. Kooli lõpetas ta väga hästi, astus instituudis teaduskonda, millest oli unistanud. Sai kiitusega diplomi. Kohe pärast instituudi lõpetamist suunati ta aspirantuuri. Seejärel tuli huvitav teadustöö, avanesid tulevikuperspektiivid. Hiljuti usaldati talle suure projekti väljatöötamine... Kolmekümne viienda eluaastani ei tulnud abiellumine talle mõttessegi, ta oli õppimisest ja teadustööst hõivatud. Kuid ükskord puhkusel olles tutvus ta ühe tütarlapsiga, kelle nimi oli Leena. Too oli väga vaikne ja tagasihoidlik inimene. Jevgeni isegi ei märganud, kuidas tütarlaps ta südames koha leidis. Tõsi, too oli küll lõpetanud vaid

<sup>9</sup> ENSV APK § 29.



tehnikumi ja töötas laborandina. Ent on siis sellel tõelise armastuse suhtes tähtsust? Oma armastuse tõelisuses Jevgeni K. ei kahelnud. Enne ärasõitu tegi ta tütarlapsele abieluettepaneku, kuu aja pärast kolis Leena tema poole. Nad sõlmisid abielu.

Mõne aasta pärast haigestus Leena ootamatult. Haigus osutus ravimatuks. Pool aastat oli ta haiglas, siis toodi pikast põdemisest kõhnununa ja piinatuna koju.

Jevgeni oli tema suhtes aina hoolitsev ja tähelepanelik. Kuid naise paranemist ei olnud loota . . .

Mõne aja pärast viis Jevgeni Leena tema ema juurde ja jättis talle «väljaminekuteks» tagasihoidliku rahasumma. Kergendustundega luges ta ennast nüüd täiesti vabaks, enam naise vastu huvi ei tundnud ega sõitnud tema juurde. Leena saatis mehele mitu kirja, ent too ei vastanud nendele. Ükskord sõitis Jevgeni juurde Leena ema ja kurtis, et neil on kitsas käes.

«Ärge muretsege, ma aitan teid,» ütles Jevgeni K. Ent oma lubaduse unustas ta üsna pea: juba plaanitses ta uue perekonna loomist. Seepärast rõõmustaski ta kohtukutse üle. «Andis sisse lahutuse,» mõtles ta. «Hea, et tema ise . . .» Ent tema imestuseks tuli kohtus kõne alla hoopis muu: temalt raha sissenõudmine töövõimetu abivajava abikaasa ülalpidamiseks.

«Kuid mul ei ole temaga mingisuguseid abielusuhteid,» väitis ta kohtus, olles Leena säärasest sammust hingepõhjani solvunud. «Kõik tema asjad andsin talle ära. Tege-likult ei seo meid miski.»

«Teid seob abikaasa kohustus,» tuletati talle meelde.

«Formaalselt . . .»

«Mis tähendab «formaalselt»? Teie abielu ei ole lahutatud, seadusjärgselt olete abikaasad. Teie naine haigestus abielu kestel ja eraldi elamine ei võta teilt tema materiaalse ülalpidamise kohustust.»

«Ma esitan kaebuse ja taotlen oma õigust, et kõik oleks tehtud seaduse järgi!»

Nüüd istubki ta minu ees, väga intelligentne, viisakas inimene. Tema kõrval on mapp dokumentidega. Kui palju vaeva on temalt nõudnud, et kõik need loendamatud õien- did kokku saada! Kui palju jõudu kulus selleks, et sun- dida kedagi südant kõvaks tegema ja andma neid mitte kedagi veenvaid tunnistusi haige naise vastu,

Kuid mida ta siis kohtuotsuses seadusvastaseks õieti peab?

Vaadelgem kord juba nimetatud paragrahvi 25 «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksis».

Selle esimene ja peamine säte seisneb selles, et abikaasad on kohustatud teineteist materiaalselt toetama. See reegel säilitab oma jõu ka sel juhul, kui abielusuhted on tegelikult katkenud, kuid abielu ei ole lahutatud. Kui kaua on abikaasad lahus elanud, ei oma sealjuures tähtsust. Materiaalset toetust on õigus nõuda abi vajaval töövõimetusel abikaasal, naisel raseduse ajal ja poolteise aasta jooksul pärast lapse sündi ka siis, kui abikaasad sel ajal faktiliselt koos ei elanud. Üksnes kehtetuks tunnistatud abielu ei anna alust abi vajava töövõimetusel abikaasa tarvis alimentide sissenõudmiseks. Kuid kohtupraktikast on teada säärane juhtum. Kaks inimest sõlmisid abielu. Mees oli naise eest varjanud, et ta on teises abielus. Mõne aasta pärast haigestus naine ja pidi töölt lahkuma. Samal ajal tuli avalikuks see, mida mees oli hoolikalt varjanud... Mõistagi tunnistati abielu kehtetuks, mille tagajärjel ähvardas teist naist elatusvahenditeta jäämine. Selline olukord räägib seaduse mõttele vastu ja on seepärast lubamatu.

Vaatamata sellele, et abielu oli tunnistatud kehtetuks, kohustas kohus tema endist meest osutama naisele materiaalselt abi.

Märgime, et «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 25 kohaldamiseks on vaja ka järgmist tingimust: abikaasa, kelle vastu on teise abikaasa materiaalse toetamise hagi esitatud, peab olema võimeline ülalpidamist andma. Selle selgitab kohus välja igal üksikjuhul. Abikaasa töövõimetus üksinda ei ole veel iseendast aluseks, et nõuda materiaalselt toetust. Pensionärid ja invaliidid võivad olla töövõimetusel, ent samal ajal ei vaja nad ülalpidamisvahendeid, sest nad saavad pensioni või riiklikku toetust. Niisiis peab materiaalselt abi nõudev töövõimetusel abikaasa seda ka vajama.

Sellele argumendile ei olnud Jevgeni K-l alust vastu vaielda. Ta noogutas pead ja ohkas:

«Jaa-a! Muidugi vajab Leena materiaalselt toetust.»

«Kui suur on teie palk, kui see pole saladus?»

«Palk või? Palk on . . . korralik . . .»

Ta vältis mulle silma vaatamast ja ütles justkui isendale:

«Muidugi tegin ma suure vea. Oleksin pidanud õigel ajal naisest lahutama.»

Vist ei tasu koputada säärase inimeste südametunnistusele ja teadlikkusele, lihtsam on nendega rääkida seaduse keeles. Tolle seaduse keeles, mida Jevgeni K. eirata püüdis.

Seadus ütleb: lahutatud töövõimetus ja abi vajaval abikaasal on õigus saada ülalpidamist, kui ta muutus töövõimetuks enne abielu lahutamist või ta muutus töövõimetuks ühe aasta jooksul pärast abielu lahutamist. Niisiis tulnuks Jevgeni K-l ka lahutuse korral kohtuotsust töövõimetus abi vajava naise materiaalse toetamise kohta ikkagi täita. Samuti säilitab lahutatud naine mehelt ülalpidamise saamise õiguse raseduse ajal ja poolteise aasta jooksul pärast lapse sündi, kui rasedus tekkis enne abielu lõppemist.

Teatavaid eeliseid omavad abikaasad, kes on olnud pikka aega abielus ja jõudnud pensioniikka. «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 26 lõige 2 sätestab: kui abikaasad olid pikka aega abielus, võib kohus alimendid lahutatud abikaasa kasuks sisse nõuda ka sel juhul, kui see abikaasa jõudis pensioniikka hiljemalt viie aasta jooksul, arvates abielu lahutamise momendist.<sup>10</sup> Pensionieaks loetakse naistel vanust alates 55-ndast eluaastast, meestel 60-ndast eluaastast, sõltumata sellest, kas neil on pensioni saamise õigus.

Kohus võib ühe abikaasa vabastada teise abikaasa ülalpidamise kohustusest või piirata selle kohustuse täitmist kindla tähtajaga. Selle üheks aluseks võib olla abielu lühiajalisus. Samuti võidakse ülalpidamise kohustusest vabastada siis, kui abikaasa käitumine abielu ajal väärilt. Mehe või naise väärilt käitumise tõendeiks võivad olla kohtu- või muude organite määrused, iseloomustused ja muud dokumendid, samuti kõik tõendusvahendid, mis on tsiviilprotsessi koodeksis lubatud.

Missuguses suuruses elatusvahendeid töövõimetus abi vajava abikaasa ülalpidamiseks sisse nõutakse? Selle küsimuse lahendab kohus, lähtudes igal juhul konkreetsetest asjaoludest. Sealjuures järgib kohus teatavaid reeg-

---

<sup>10</sup> ENSV APK § 30 lg. 2.



leid. Vahendid abikaasa ülalpidamiseks määratakse kindla rahasummana (mitte teatava osana või protsendina töötasust või muudest sissetulekutest), mida tasutakse kuiviisi. Alimentide suurust kindlaks määrates arvestab kohus tingimata kummagi abikaasa materiaalsed olukorda.

Materiaalse või perekondliku olukorra muutumine (paranemine või halvenemine) võib vastavalt mõjutada alimentide suurust niihästi suurendamise kui ka vähendamise suunas. Näiteks maksis kodanik N. alimente oma endisele naisele mitme aasta jooksul pärast abielu lahutamist. Hiljem pidi N. tervisliku seisundi tõttu üle minema kergemale vähemtasutavale tööle, mistõttu varem määratud alimentide summa osutus liiga suureks. Kohus arvestas, et N-i palk on tõepoolest vähenenud. Tema ülalpidamisel on elatanud ema. Sel alusel vähendati endise naise kasuks sissenõutava elatise suurust.

Abikaasa võib ka täielikult kaotada õiguse nõuda ülalpidamist teiselt abikaasalt. Näiteks oli inimene invaliidistumise tagajärjel töövõimetu ja vajab abi. Teda raviti pikka aega ja ta tervenesis. Temalt võeti invaliidsusgrupp. Ta võis jätkata töötamist ja ennast täielikult ise ülalpidada. Sel põhjusel ei ole tal enam õigust nõuda enda ülalpidamiseks abikaasalt alimente. Teisel juhul lakkas töövõimetu abikaasa vajamast materiaalselt toetust, sest talle määrati riiklik toetus või pension. Ta võis saada pärandi. Juhul kui abikaasal on küllaldane elatusallikas, võib kohus võtta temalt õiguse teiselt abikaasalt nõuda ülalpidamist. Arutades üht sellist asja, otsustas rahvakohus lõpetada alimentide sissenõudmise S-ilt tema endise naise kasuks, sest viimane sai loteriipiletiga suure rahalise võidu ja järelikult lakkas abi vajamast.

Kui abikaasa oma materiaalse ja perekondliku olukorra tõttu ei ole võimeline teisele abikaasale alimente maksma (see tuvastatakse kohtukorras), siis võidakse ta sellest kohustusest vabastada.

On veel üks oluline asjaolu, mis vabastab ühe abikaasa teise abikaasa ülalpidamise kohustusest. Toome näite. Abikaasad elasid eraldi, kuid ei olnud ametlikult lahutatud. Kohtuotsusega nõutakse mehelt naise kasuks sisse elatusraha. Siis vormistati naise algatusel lahutus, naine sõlmis abielu teise inimesega. Teise abiellu astumisega kaotas ta õiguse alimentidele endiselt abikaasalt. Kõik

abikaasa materiaalse ülalpidamise kohustused võtab enda peale mees, kellega ta on abielu sõlminud.

\* \* \*

Abikaasade isiklikes ja varalistes õigustes on leidnud väljenduse üks Nõukogude perekonnaõiguse põhiprintsiipe: mehe ja naise võrdõiguslikkus perekonnaelu kõigis valdkondades. Nad valdavad ühisvara võrdseid osi. Ainult üksikjuhtudel võib kohus, tähelepanu väärivaid asjaolusid arvestades, sellest võrdsuse põhimõttest vara lahutuse puhul kõrvale kalduda. Tuleb veel kord rõhutada, et üldiselt võivad abikaasad ühisvara jagada vastastikuse kokkuleppe järgi, viimata asja kohtusse.

Rääkides alimendikohustustest perekonnaliikmete vahel, tuleb märkida, et alimentidena sissenõutavad summad on täienduseks nendele vahenditele, mida töövõimetu abi vajav abikaasa saab riigilt või ühiskondlikest tarbimisfondidest.

## Perekonda tuli laps...

Teil on perekonnas suur sündmus: sündis laps. Tema tulekuga kaasnevate murede seas on üks, millel on juriidiline tähtsus: kehtiva korra kohaselt tuleb registreerida tema sünd.

Kuidas see toimub?

Lapse sünd registreeritakse perekonnaseisuorganis kas lapse sünnikoha, vanemate elukoha või ühe vanema elukoha järgi. Teha tuleb seda kuu aja jooksul arvates lapse sündimise päevast.

Perekonnaseisuosakond kannab hoolt selle eest, et vanemate soovil toimuks registreerimine pidulikult; sellise kohustuse paneb talle seadus. Selleks eraldatakse hästi korrastatud ruum, mis on sisustatud vastava mööbli ja inventariga. Tseremooniale võidakse kutsuda kohalike riigivõimuorganite, vanemate töökoha, õppeasutuse või elukoha järgsete ühiskondlike organisatsioonide ja administratsiooni esindajaid, samuti sugulasi ja tuttavaid.

Sünni piduliku registreerimise päevaks organiseerivad perekonnaseisuorganid mõnikord üritusi, mis võimaldavad vanematel samaaegselt lahendada ka muid eluolulisi



probleeme, mis on seotud imiku hooldamisega. Näiteks kutsutakse kokkuleppel lastepolikliinikuga kohale lastearst. Ta annab lastevanematele nõu, kuidas lapse hooldamist ja toitmist esimestel elukuudel paremini korraldada. Sel päeval võib näiteks kohalik tööstuskaupade kauplus korraldada perekonnaseisuorgani ruumes lastekaupade müügi.

Sünd registreeritakse mõlema või ühe vanema suulise või kirjaliku avalduse alusel. Vanemate surma korral või juhul, kui nad mingil põhjusel ei saa seda ise teha (näiteks on isa komandeeringus, ema aga haige), võivad sellise avaldusega perekonnaseisuorgani poole pöörduda sugulased, meditsiinasutuse administratsioon, kus laps sündis, naabrid või muud isikud.

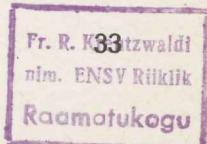
Lapse sünni kohta sissekande tegemise järel antakse välja lapse sünnitunnistus. Sellesse kantakse andmed ema ja isa kohta. Kui vanemad on abielus, ei teki nende andmetega raskusi. Keerulisemaks läheb siis, kui laps on sündinud väljaspool abielu. Sel juhul kantakse andmed isa kohta sünni sissekannete raamatusse ja järelikult ka sünnitunnistusele isa ja ema ühise avalduse alusel (isaduse vabatahtliku tunnistamise korral). Kui isadus on tuvastatud kohtukorras, tehakse sissekanne isa kohta vastavalt kohtuotsusele.

Neil juhtudel, kui perekonnas sünnivad mitmikud, tehakse igaühe sünni kohta eraldi sissekanne ja antakse igaühe jaoks välja sünnitunnistus.

Vanemate passidesse kantakse andmed lapse kohta koos sünnitunnistuse seeria ja numbri märkimisega.<sup>11</sup> Sõjaväelastel kantakse need andmed sõjaväepiletisse või sõjaväelase isikutunnistusse.

Niisiis, teie perekonda on tulnud laps. Väike, abitu ja vanemate südamele nii armas. Justkui oleks majja rohkem valgust tulnud. Juba naeratas ta esmakordselt. Esmakordselt ütles «ema», «isa». Tegi esimese iseseisva sammu. Veel on tal ees paljutki teha alles esmakordselt. Elu alles hakkab tema ees oma vaatepiiri avama.

<sup>11</sup> Vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30. detsembri 1985. a. määrusega nr. 665 (ENSV ÜVT, 1986, nr. 16) kinnitatud «Perekonnaseisuahtide registreerimise eeskirjadele» kantakse sünni registreerimisel vanemate passidesse andmed lapse kohta, näidates ära lapse perekonna-, ees- ja isanime ning sünnikuupäeva, -kuu ja -aasta.





Missuguseks ta kasvab? Mida ta ellu kaasa võtab? Mida ta saavutab?

Need küsimused ei ole lihtsad. Neid pole kerge lahendada. See, mis temasse talletub nüüd, nendel päevadel, kuudel, aastatel, saab edaspidi terve tema elu aluseks. Esimesed headuse, aususe, inimestest lugupidamise tunnid annavad talle just vanemad. Sealjuures ei seisne need õppetunnid hoopiski mitte üksnes käskudes ja keeldudes: «Seda võib teha», «seda ei tohi teha». Vanemate enda käitumine, nende sõnad, nende teod avaldavad lapse isiksuse kujunemisele otsustavat mõju.

Väikelaps elab väikeses perekonnamaailmas. Siin ta sirgub ja kasvab. Kõik, mis temasse puutub, näib justkui olevat vanemate isiklik asi. Ent on ju ka ühiskond huvitatud sellest, et lapsest kasvaks väärikas inimene. NLKP programmis on öeldud: «Perekonnas kujunevad inimese iseloomu alused, tema suhtumine töösse ning kõlblis- tesse, ideelistesse ja kultuuriväärtustesse. Ühiskond on eluliselt huvitatud tugevast, vaimselt ja kõlbliselt terve perekonnast.»<sup>12</sup> Isa ja ema peavad oma last ette valmistama aktiivseks osavõtuks kommunistliku ühiskonna ehitamisest. Noore põlvkonna kasvatamise ülesanded on formuleeritud ka «NSV Liidu ja liiduvabariikide haridus- seadusandluse alustes» ning liiduvabariikide haridusseadustes: «Vanemad ja neid asendavad isikud on kohustatud kasvatama lapsi kõrge kommunistliku kõlbluse, kodu- maa-armastuse, humanismi, seltsimehelikkuse, kollekti- vismi, vanemate inimeste austamise, sotsialistlikku oman- disse ja loodusesse hoidliku suhtumise vaimus; harjutama neid korra, distsipliini ja organiseeritusega, Nõukogude seaduste ja sotsialistliku ühiselu reeglite järgimisega; arendama lastes isikliku hügieeni ja tööharjumusi, val- mistama neid ette ühiskonnakasulikuks tegevuseks; hoo- litsema nende esteetilise ja kehalise arengu ning tervise tugevdamise eest...»<sup>13</sup> Nende tähtsate ülesannete elluvi- miseks on emale ja isale antud vanemlikud õigused.

Vanemlikud õigused on ühtaegu ka kohustusteks lapse kasvatamisel. Õigupoolest on need mõlemad mõisted teineteisest lahutamatud, kujutades endast üht tervikut. Isale ja emale on antud võimalus rahuldada üht suuri-

<sup>12</sup> NLKP XXVII kongressi materjale. Tln., 1986, lk. 171.

<sup>13</sup> «Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi haridusseaduse» § 73.

matest inimtundmustest — vanemliku armastuse tundmust oma lapse vastu. See võimalus on ühtaegu kohustus kasvatada oma tütart ja poega nagu kord ja kohus, s. o. nii, nagu ühiskond nõuab. Selle kohustuse (õiguse) rikkumine toob kaasa tõsiseid juriidilisi tagajärgi kuni vanemlike õiguste äravõtmiseni.

Kõneldes vanemate õigustest ja kohustustest laste kasvatamisel, juhib seaduseandja tähelepanu sellele, kuidas peavad vanemad neid õigusi ja kohustusi realiseerima. Endastmõistetavalt ei anna seadus selles suhtes detailseid selgitusi. Need oleksidki üleliigsed. Riik ei kontrolli üksikasjus, kuidas isad ja emad vanemakohustust täidavad, vaid annab võimaluse neil endil valida selleks vajalikke vahendeid ja abinõusid. Seaduses antakse üksnes üldine suund, milleks on vaja vanemlike õigusi kasutada ja vanemlike kohustusi täita. «Vene NFSV abielu- ja perekonnoodeksi» paragrahvis 52 öeldakse, et vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi kommunismiehitaja moraalikoodeksi vaimus, hoolitseda nende kehalise arenemise ja õpetamise ning ühiskonnakasulikule tegevusele ettevalmistamise eest, kasvatada neid sotsialistliku ühiskonna vääriilisteks liikmeteks. Vanemad peavad püüdma selle poole, et laps kasvaks igakülgsest arenenud inimeseks. Kui jõuab kätte koolimineku aeg, on ema ja isa kohustatud looma kõik tingimused, et nende poeg või tütar kohusetundlikult õpiks ja saaks hariduse. Kogu kasvatusüsteem perekonnas peab olema suunatud lapse ettevalmistamisele ühiskonnakasulikuks tegevuseks. Nagu näha, on vanemate ülesanded selles mõttes keerulised ja vastutusrikkad, suurt energia- ja jõukulu nõudvad.

Iga isa ja ema kasvatavad last omamoodi. Sekkumata sellesse sügavalt individuaalsesse protsessi, kehtestab seaduseandja samal ajal vanemlike õiguste ja kohustuste elluviimise piirid. Selle esmapilgul ootamatu sätte tuum («Mis piirid võiksid olla kehtestatud lapse kasvatamisel?») taandub sellele, et vanemlike õigusi ei või teostada vastuolus laste huvidega. Lapse huvide all mõistetakse eelkõige tema õiget kasvatamist, mis vastab meie maal püstitatud üldistele kasvatusesmärkidele. Niisugune nõue on dikteeritud hoolitsusest laste eest.

Mõnikord võib lastevanematelt kuulda: «Kasvatan nii, nagu oskan.» Pahatihti on selle üsnagi mugava vormeli

taga peidus isa ja ema oskamatus oma last kasvatada. Veel halvem on see, kui sääraсте arutlustega püütakse õigustada jõhkruст poja või tütre suhtes, tema inimvääriskuse alandamist, soovimatust mõista lapse hingeelu. Last on vaja kasvatada mitte «nii, nagu oskan», vaid nii, nagu seda nõuab seadus, mis kaitseb alaealiste laste huviseid. Lapse huvidele vastavaks ei saa tunnistaда näiteks sellist olukorda perekonnas, mil vanemad omavahel alata tülitsevad, sõnelevad rõvetsevalt, mõnikord aga lasevad rusikadki käiku. Sealjuures unustavad nad sel hetkel lapse hoopiski. Just nagu oleks too veel arutu ega mõistaks midagi. Mõistab, ja kuidas veel! Ei tohi unustada, et laps imeb nagu käsn endasse muljeid ümbritsevast maailmast. Kõik, mis toimub sellises perekonnas, on tema jaoks samuti «kasvatus», muidugi selle sõna kõige halve- mas tähenduses. Aja jooksul annavad selle tagajärjed tingimata tunda. Näiteks näeb poiss, kuidas isa karistama- tult ema solvab. Algul võib see poisis protesti esile kut- suda. Kui sellised asjad hakkavad korduma, harjub ta nendega ja hakkab kõigesse ükskõikselt suhtuma. Kord- korralt enam küpseb temaski arusaam, et nii võib käi- tuda üldse iga inimesega.

Vanemate vääritud teod peegelduvad enamasti ikka laste käitumises. Selles mõttes on perekonnas suureks kurjaks joomarlus.

Ühel ilusal päeval avastavad isa ja ema äkki, et nende poeg on «täismeheks saanud»: on koju tulnud joobnuna. Koguni imestatakse: millest see on küll tulnud? Ja neile ei tule pähegi, et poeg on neist endist eeskuju võtnud. Seegi on «kasvatus». Põhimõtte järgi «kuidas oskan».

Juhindudes sellest samast vormelist, ei näe mõni teine vanem vaeva, et leida lähenemisteed lapse juurde ning vajalikke veenmissõnu. Ta haarab igal juhul rihma järele, pidades seda parimaks kasvatusvahendiks. Aga väikesele inimesele tähendab see kõlbelisi ja kehalisi kannatusi. Ta on ära hirmutatud ning endasse tõmbunud, kasvab kättemaksuhimuliseks ja kurjaks. Ja kes teab, võib-olla tunnevad just tema eakad vanemad hiljem omaenda nahal nende õppetundide mõju, mida nad omal ajal olid andnud.

Last peab perekonnas ümbritsema eelkõige armastus ja sõbralik osavõtlikkus. Suurde ja avatud maailma astudes peab laps tundma, et teda saadavad talle kõige lähemad ja kõige autoriteetsemad inimesed — ema ja isa. Nad on



alati ta kõrval. Kui juhtub õnnetus, aitavad nad tingimata sõna, nõu ja teoga. Seetõttu tunneb laps ennast palju turvalisemana. Samm-sammult vallutab ta elu keerdtreppi. Õpib maailma tundma, mehistub, saab ühiskonnale kasulikuks inimeseks. Ja mingeid erilisi kasvatussaladusi ei näigi siin olevat. Välja arvatud ehk üks: vanemad on pidevalt tundnud vastutust oma lapse kasvatamise eest.

See vastutustunne saadab isa ja ema selle päevani, mil lal nende poeg või tütar saab kaheksateistkümnenaastaseks, s. t. täisealiseks. Kuivõrd vanemlikud õigused on ühtaegu ka kohustusteks, ei saa neist lahti ütelda ega ka kellelegi üle anda. Muidugi võivad lastevanemad kellelegi anda lapse kasvatamise ajutise ülesande, kuid selgi juhul lasub kogu vastutus tema kasvatamise eest endiselt vanemal endil.

## Perekonnale abiks

Pöördugem tagasi sellesse aega, mil laps on veel väike, ja kõnelgem mõnest üsnagi olulisest soodustusest, mida antakse tema sünni puhul. Teatavasti on viimastel aastatel noore perekonna materiaalseks abistamiseks rakendatud rida abinõusid. Üks neist on ühekordse riikliku toetuse maksmine esimese, teise ja kolmanda lapse sünni korral.

Esimese lapse sünni puhul saab ema ühekordset toetust 50 rubla, teise ja kolmanda puhul 100 rubla. Need summad makstakse välja töötavatele või statsionaarselt õppivatele emadele. Toetuse suurus ei sõltu naise tööstaazist.

Nüüd toetuse maksmise korrast. Kui naine töötab, antakse toetus talle töökohajärgse ametiühingukomitee sotsiaalkindlustuskomisjoni otsuse alusel riikliku sotsiaalkindlustuse summadest. Statsionaarselt õppivale emale makstakse toetus samasuguses korras õppeasutuse kaudu. Naiskolhoosnikutele antakse toetus kolhoosnikute sotsiaalkindlustuse üleliidulise tsentraliseeritud fondi vahendite arvel.

Loomulikult tekib lugejal küsimus: kas naisel on õigus ühekordsele toetusele lapse sünni puhul, kui ta kuskil ei tööta ega õpi?

Kui naine oli sõjaväeteenistuja ja raseduse tõttu vabastati töölt NSV Liidu relvajõududes ning pärast seda kus-

kil ei töötanud, antakse talle ühekordset toetust eespool märgitud suuruses. Selle maksavad välja sotsiaalhooldusorganid. Kõigile teistele mittetöötavatele naistele määratakse ühekordset toetust riikliku sotsiaalkindlustuse summade arvel esimese, teise ja kolmanda lapse sünni puhul 30 rubla. Need toetused makstakse välja lapse töötavale või statsionaarselt õppivale isale töökoha- või õppeasutusejärgselt. Tema töötasu või stipendiumi suurusel ei ole sealjuures tähtsust.

... M. sünnitas kaksikud. Kui ta tuli saama ühekordset riiklikku toetust, nägi ta, et toetust oli arvestatud 200 rubla. Esimese mõttena tekkis naisel kahtlus: ega see pole viga? Ent talle selgitati, et see ei ole viga. Mitmikute sünnitamise korral makstakse ühekordset toetust iga lapse pealt suuruses, mis on ette nähtud teise ja kolmanda lapse sünni puhul ka sel juhul, kui need lapsed olid perekonnas esimesed.

Neljanda, viienda ja järgmiste laste sünni puhul makstakse ühekordset toetust diferentseeritud määrades: neljanda lapse puhul 65 rubla, viienda puhul 85 rubla, kuuenda puhul 100 rubla, seitsmenda ja kaheksanda puhul 125 rubla jne. Need toetused makstakse samasugusel määral välja niihästi töötavatele kui ka mittetöötavatele emadele.

Pärast lapse sünni ja tasulise sünnituspuhkuse lõppemist tõuseb noorte vanemate ette sageli probleem: kes peab lapse juures olema selle ajani, millal too saab aastapoolteiseseks? Mittetöötavat vanaema, kes võiks lapse hooldamise mured enda peale võtta, ei ole, lapsehoidjat on teatavasti raske leida. Enamasti on ainsaks väljapääsuks olukorrast see, et esimesteks kõige raskemateks kuudeks peab lapsega koju jääma ema.

Selline võimalus on seadusega ette nähtud. Naine võib lapse eest hoolitsemiseks võtta osaliselt palgalise puhkuse kuni lapse aastaseks saamiseni ja palgata lisapuhkuse kuni lapse poolteiseaastaseks saamiseni.

Algul peatume osaliselt palgalisel puhkusel. Ütleme kohe, et seda antakse töötavale naisele vähemalt aastase üldise tööstaaži olemasolu korral. Selle vajaliku staaži annab iga liiki töö, mis edaspidi võib arvesse tulla pensioni määramisel, samuti kõrgkoolis või keskeriõppeasutuses statsionaarselt õppimise aeg. Viimasel juhul ei oma tähtsust, kas naine sai õppimise ajal stipendiumi või

mitte. Võrdsel määral kasutavad seda õigust naiskolhoosnikud. Osaliselt palgalise lapsehoolduspuhkuse saamiseks vajaliku tööstaaži hulka arvatakse ka kutsekoolis, kvalifikatsiooni tõstmise, ümberkvalifitseerimise ja kaadri ettevalmistamise koolides ja kursustel, aspirantuuris ning kliinilises ordinatuuris statsionaarselt õppimise aeg.

Õigust saada osaliselt palgalist puhkust kasutavad rea-, seersant- ja vanemkoosseisu kuulunud ning NSV Liidu relvajõududest raseduse tõttu vabastatud mittetöötavad naised.

Agas kas see asjaolu, et naine oli töötanud mittetäieliku tööpäevaga või mittetäieliku töönädalaga, kuidagi mõjutab osaliselt palgalist puhkust? Ei, ta saab puhkust üldistel alustel.

Kui suurt toetust makstakse emadele osaliselt palgalise lapsehoolduspuhkuse ajal? Kaug-Ida, Siberi ja põhjapiirkondades on see 50 rubla kuus, ülejäänud piirkondades 35 rubla kuus.

Eespool märkisime, et osaliselt palgalise puhkuse saamiseks on vaja vähemalt aastast tööstaaži. Agas kui seda on näiteks kuus kuud? Sel juhul võib naine võtta palgata puhkuse, mida üldjuhul antakse lapse poolteiseaastaseks saamiseni.

Mõne aja pärast agas võib see naine hakata kasutama ka osaliselt palgalist puhkust. Teeme väikese arvestuse. Lapse sündimise ajaks oli ema tööstaaž kuus kuud. Lisagem ligemale kahekuuline sünnitusjärgne puhkus. Üldine tööstaaž on seega juba kaheksa kuud. Järgmised neli kuud võib naine kasutada või olla palgata puhkusel (viimasel juhul arvatakse ka see aeg üldise tööstaaži hulka). Pärast seda, kui üldist tööstaaži on kogunenud üks aasta, võidakse sellele emale tema palvel anda osaliselt palgalist puhkust kuni lapse aastaseks saamiseni.

Selgitame, kuhu on vaja pöörduda osaliselt palgalise puhkuse vormistamiseks ja kuidas toimub selle väljamaksmine.

Avaldus osaliselt palgalise puhkuse võimaldamiseks esitatakse töökoha administratsioonile. Vaadanud avalduse läbi, annab ettevõtte või organisatsiooni administratsioon välja vastava käskkirja puhkuse andmise kohta, mis koos avaldusega edastatakse ametiühingukomitee sotsiaalkindlustuskomisjonile (vahemärkusena: osaliselt pal-



galise puhkuse ajal ettenähtud igakuulist toetust ei maksta mitte töötasufondi arvel, vaid riikliku sotsiaalkindlustuse eelarvest). Kui noorel emal on õigus osaliselt palgalisele puhkusele, teeb komisjon otsuse igakuise toetuse väljamaksmise kohta. Seda makstakse emale nendel tähtaegadel, millal töölistele ja teenistujatele makstakse töötasu kuu teise poole eest.

Juhul kui naine õpib statsionaarselt, maksab talle osalist puhkustasu eelkäsitletud korra kohaselt õppeasutus.

Naiskolhoosnikud saavad osaliselt palgalise puhkuse tasu vahetult kolhoosist. Selleks kulutatav raha hüvitatakse kolhoosidele kolhoosnikute sotsiaalhoolduse üleliidulise tsentraliseeritud fondi arvel.

Kui naine oli NSV Liidu relvajõudude teenistuses ja vabastati raseduse tõttu, maksavad talle igakuise toetusraha osaliselt palgalise puhkuse aja eest sotsiaalhooldusorganid. Needsamad sotsiaalhooldusorganid annavad talle ka rasedus- ja sünnitustoetuse.

Eraldi peatume vallasemade soodustustel. Vallasemad saavad iga lapse eest igakuiselt 20 rubla suurust toetust. Seda toetust makstakse neile selle ajani, kuni poeg või tütar saab kuuteistkümnenaastaseks (varem kuni 12-aastaseks saamiseni), aga kui nad õpivad ega saa stipendiumi, siis kuni 18-aastaseks saamiseni. Toetus määratakse ja makstakse välja sotsiaalhooldusorganite poolt vallasemadele elukohajärgselt.

...Naistööline andis tsehhijuhatajale avalduse korralise puhkuse võimaldamiseks. Lugenud avalduse läbi, kortutas too kulmu:

«Tingimata tahate puhkusele minna suvel?»

«Jah, mulle on see sobivam.»

«Ma ei saa lasta. Kõik tahavad puhkusele minna suvel. Kes siis töötama hakkab? Ja pealegi — miks küsite kakskümmend üks päeva, kui ette on nähtud kõigest kaheksateist?»

«Mul on kaks väikest last.»

«Ja mis sellest? Mis tähtsust on sellel puhkuse suhtes?»

Ütleme kohe: seos on kõige vahetum. Tsehhijuhatajal lihtsalt ei olnud aimu seadusest, mis näeb ette lisasoodustused töötavatele lasterikastele emadele. Naistel, kellel on kaks või rohkem kuni kaheteistkümnne aasta vanust last, on õigus kolmepäevasele palgalisele lisapuhkusele.

Selle lisapuhkuse eest tasutakse samas korras nagu iga-aastase puhkuse eest.

Enamasti liidavad naised kolmepäevase lisapuhkuse iga-aastasele puhkusele. Kuid mõnikord eelistab naistöötaja kasutada talle antavat kolme päeva muul temale sobival ajal, näiteks laste talvisel koolivaheajal. Seda lubatakse kokkuleppel ettevõtte, asutuse või organisatsiooni administratsiooniga. Märkigem, et lasterikka ema iga-aastase palgalise puhkuse üldkestus koos kolme lisapäevaga ei või ületada 28 kalendripäeva.

Rõhutame veel üht väga olulist lasterikkaste emade privileegi iga-aastase põhipuhkuse kasutamisel. Kui naisel on kaks või enam kuni 12-aastast last, on tal õigus esimeste seas pretendeerida puhkusele suvel või muul temale sobival ajal. Nii et tsehhijuhatajal polnud siingi õigus, ta on lihtsalt kohustatud andma lasterikkale emale selle palvel puhkuse suvel.

Peale selle võib naistöötaja, kellel on alla 12 aasta vanused lapsed, võtta nende eest hoolitsemiseks kuni kahenädalase palgata lisapuhkuse. See antakse talle kokkuleppel administratsiooniga ajal, millal tootmistingimused seda võimaldavad. Aga kui ei võimalda? Administratsioon võib küll teha lasterikkale emale ettepaneku minna kahenädalasele palgata puhkusele sel ajal, millal tema puudumine töökohal ei mõjuku tootmisprotsessile negatiivselt, kuid mitte mingil juhul — juhime sellele tähelepanu — ei ole administratsioonil õigust keelduda üldse andmast lasterikkale emale kahenädalast palgata puhkust aasta jooksul.

## «Mina kui oma poja seaduslik esindaja...»

Alaealised lapsed ei saa oma ea tõttu iseseisvalt oma õigusi ja huve kaitsta. Seda kohustust täidavad nende eest vanemad. Ema ja isa on laste seaduslikud esindajad nende tsiviil- ja muude õiguste kaitsmisel. Nad võivad laste huvisid kaitsta mis tahes rünnete eest. Sealjuures ei ole selleks vaja mingeid erilisi volitusi. Volitused tulevad vanemate ja laste sugulusest endast. Isa ja ema võivad oma lapse huvide kaitseks välja astuda mis tahes

asutuses, sealhulgas ka kohtus. Selleks piisab esitada sünnitunnistus, millest on näha, et nad on tõepoolest selle alaealise vanemad, kelle huvivid nad kaitsevad. Eriti on vaja rõhutada, et sellistel juhtudel on mõlemal vanemal ühesugused õigused ja kohustused. Igasuguse alaealist puudutava küsimuse arutamisel, näiteks kohtus, võib tema seaduslikuks esindajaks olla niihästi isa kui ka ema.

Vastavalt sellele, kuidas muutub lapse vanus, muutuvad ka vanemate õigused ja kohustused tema huvide kaitseks. 14-aastane Serjoža müüs ilma isa ja ema teadmata sõbrale poole hinnaga maha jalgratta, mille vanemad olid talle sünnipäevaks kinkinud. Seaduse keeles väljendatuna teostas ta ostu-müügitehingu. Kas tal üldse oli selleks õigus? Kas see tehing on kehtiv? Pöördume seaduse poole. «Vene NFSV tsiviilkoodeksi» paragrahv 14 ütleb: «Kuni viieteistkümnenda aasta vanuste alaealiste eest teostavad tehinguid nende nimel vanemad (lapsendajad) või eestkostjad.»<sup>14</sup> Järelikult ei või alaealine ise iseseisvalt mingit eset osta, müüa, kinkida jne. Kuni viieteistkümnenda aasta vanuse alaealise poolt teostatud tehing tunnistatakse seaduse järgi kehtetuks. Serjožal ei olnud üldsegi õigust astuda sedalaadi tsiviilõigussuhetesse. Seda võivad tema eest teha ainult vanemad, kes on tema huvide täieõiguslikud esindajad.

Viieteistkümnenda aastaseks saanud noorukil on juba õigus astuda tsiviilõigustehingusse, kui selleks on vanemate nõusolek (iseseisvalt on neil õigus teostada ainult elukondlikke pisitehinguid, käsutada oma töötasu või stipendiumi, teostada oma autori- ja leiutusõigusi). Juhtudel, kui tehing on siiski teostatud isa ja ema sellekohase nõusolekuta, võivad viimased, juhindudes siinjuures jällegi alaealise huvidest, pöörduda kohtu poole tehingu kehtetuks tunnistamise hagiga.

Kui aga asi puutub alaealise õigustesse ja kohustus-tesse, mis on seotud tema isikuga, siis siin enam ei või vanemad esineda tema täieõiguslike esindajatena. Nooruk läheb tööle. Seoses tööõigussuhetega tekivad tal õigused ja kohustused, mida ta võib juba iseseisvalt kaitsta. Isa ja ema esindus on välistatud ka neil juhtudel, kui alaealine (tingimusel, et seadus lubab seda) astub abiellu,

---

<sup>14</sup> ENSV TsK § 14 lg. 1.



loob oma perekonna. Sealjuures tekkivaid õigusi ja kohustusi teostab ainult tema ise.

Oma õigusi ja seadusega kaitstavaid huvisid, mis tulevad eriti töö- ja abielu- ning perekonnasuhetest, tehingutest, mis on seotud saadud töötasu käsutamisega, võivad alaealised isiklikult kaitsta kõikides asutustes, sealhulgas ka kohtus.

Kujutagem ette, et seesama Serjoža, kellest äsja kõnelesime, on saanud kuueteistkümneaastaseks. Seaduse järgi on ta veel alaealine ja vastavalt sellele on ta teovõime piiratud. Et teostada mingit tsiviilõiguslikku tehingut, on tal vaja enne saada selleks vanemate nõusolek. Serjoža läheb tööle. Hakkab saama töötasu. Töötasu võib ta käsutada oma äranägemisel, näiteks talle meeldima hakanud eseme ostmiseks. Selleks ei pea ta enam küsima vanematelt luba, kuigi tema huvides oleks muidugi parem, kui ta kavas oleva ostu otstarbekuse üle eelnevalt siiski vanematega nõu peaks. Ese on ostetud. Mõne päeva pärast selgub, et see on mittekvaliteetne. Serjoža kui ostja õigusi on rikutud. On vaja nõuda kas eseme vahetamist kvaliteetse vastu või selle eest makstud raha tagastamist. Kui müüja keeldub täitmast neid nõudmisi, võib alaealine pöörduda rahvakohtu poole ja asja arutamisel iseseisvalt kaitsta oma rikutud õigusi ja kahjustatud huvisid. Kohtu äranägemisel võidakse alaealisele abi osutamiseks kutsuda selliste asjade arutamisest osa võtma ka vanemad.

Muudes asjades esinevad vanemad kohtus oma alaealiste laste täieõiguslike esindajatena laste vanusest olenemata. Nende nimel võivad nad teostada kõiki vajalikke protsessuaaltoiminguid. Oma laste esindajatena esinevad vanemad ka siis, kui kohtus arutatakse asja, mis on seotud laste poolt toimepandud õiguserikkumistega («Vene NFSV kriminaalprotsessi koodeksi» paragrahv 399)<sup>15</sup>.

Oma lapse suhtes on emal ja isal võrdsed õigused ja võrdsed kohustused. See reegel rajaneb meie perekonnaseadusandluse ühel põhiprintsiibilil — mehe ja naise võrdsuse põhimõttel. Kummalegi vanemale ei võida siin anda mingisuguseid eeliseid. Selles mõttes erineb Nõukogude perekonnaseadusandlus põhjalikult meie maal revolutsioonieelsel ajal kehtinud seadusandlusest. Tollal oli mehel laste kasvatamise küsimustes rohkem õigusi kui

<sup>15</sup> ENSV KrPK § 193.

naisel. Niisugust abikaasade ebavõrdset olukorda oma laste suhtes esineb mõnedes kapitalistlikes riikides praegusajalgi.

Vanemate täielik võrdsus lapse suhtes tähendab, et kõiki küsimusi, mis on seotud tema kasvatamisega, lahendavad nad üksnes ühiselt. Ema ei või poja ega tütre suhtes isa nõusolekuta ette võtta mingit sammu, ja vastupidi. Sellistel juhtudel tekkinud lahkeliid lahendatakse tavaliselt vanemate endi poolt vastastikusel kokkuleppel. Kuid tuleb ette ka seda, et isa ja ema ei soovi teineteisele järele anda. Sääraste konfliktsituatsioonide lahendamisega tegelevad vanemate osavõtul eestkoste- ja hooldusorganid.

## Emaga või isaga?

Kulikovide abielu lahutamise järel jäi nende nelja-aastane tütar elama ema juurde. Olja isa pöördus rahvakohtu poole ja avaldas rahulolematust:

«Miks on minu endine naine eelistatud olukorras? Olen lapse isa ja mul on temale samasugune õigus kui temal...»

Kui kurb sellest rääkida ka poleks, on situatsioon üsnagi tüüpiline. Kumbki lahku läinud abikaasa leiab, et laps peab tingimata tema juurde jääma. Sealjuures apelleerivad nad seadusele, mis räägib ema ja isa võrdsetest õigustest poja või tütre suhtes. «Vene NFSV abielu- ja perekonnoodeksis» on tõepoolest paragrahv 54, mille mõte on kokkuvõttes selles, et vanematel on võrdsed õigused ja võrdsed kohustused laste kasvatamisel ja materiaalsel ülalpidamisel mitte ainult siis, kui nad elavad ühise perekonnana, vaid ka nendel juhtudel, kui nende abielu on lahutatud ja nad elavad eraldi.<sup>16</sup> Kelle juurde peab sellisel juhul jääma laps? Seaduseandja paneb kõigepealt vanematele endile ette lahendada see küsimus vastastikusel kokkuleppel. See on igati mõistlik. Kuidas ka suhted endiste abikaasade vahel poleks omal ajal kujunenud, missuguseid solvumisi nad endas teineteise vastu ka ei peidaks, siin on vaja kõik kõrvale

---

<sup>16</sup> ENSV APK § 66.

jätta ja rahulikult, tasakaalukalt ning ilma tormakate otsustusteta läbi mõtelda: kumma juures hakkab nende laps elama? Seejuures peavad esiplaanil olema mitte sedavõrd endise mehe ja naise huvid, kuivõrd nende lapse huvid. Siin tuleb arvestada kõike: kummagi vanema võimelisust kasvatada poega või tütart, korteriolusid, ainelist olukorda... Vaevalt võib õigeks pidada kellegi Gorini teguviisi, kes pärast naisest lahtutamist kategeooriliselt deklareeris: «Poeg hakkab elama ainult minu juures!» Miks nimelt tema juures? Missugune põhjus on tal selliseks nõudmiseks? Kas ta üldse suudabki last kasvatada? See teda ei huvitanud. Laps hakkab elama tema juures ja kõik! Mida kõike ta selleks ka ei teinud! Kord viis ta poisi kaugete sugulaste juurde, kord sõitis temaga koos ära ega jätnud endast mingit teadet. Mis kõige kurvem — mõistagi ei jäänud kõik see lapse suhtes mõjuta. Poiss muutus närviliseks, ärrituvaks, hakkas emasse suhtuma vaenulikult (siin juba lõigi isa «kasvatus» välja), kuid ka isa enda vastu ei tundnud ta erilist armastust ja austust. Isa teguviis jäi talle mõistmatuks ja ta ei saanud aru, miks nad peavad lõpmatult ühest kohast teise kolima ning alatasa kellegi eest end varjama. Poiss saadeti lõpuks ikkagi ema juurde, kus ta pärast mõttetuid rändamisi rahu leidis.

Lugu Goriniga on muidugi näotu ja nurjatu, ütleb lugeja. See ei kõnele mitte tema armastusest lapse vastu, vaid kangekaelsusest, mis sarnaneb põikpäisusega. See on äärmuslik juhtum. Kuidas aga on lugu Kulikoviga? Temagi ei jõudnud oma endise naisega kokkuleppele selles, kelle juures ta tütar elama hakkab. Gorini-taoliselt ta toimima ei hakka, selleks on ta küllalt arukas ja kasvatatud inimene, kes mõistab, et säärase tegudega teeks ta lapsele üksnes kahju. Kuid ta nõudis visalt, et tütar elaks üksnes tema juures.

Kui vanemate vahel selles suhtes vastastikust kokkulepet ei saavutata, lahendatakse asi kohtukorras. Selliste asjade arutamisse kohtus kaasatakse ka eestkoste- ja hooldusorganid. Need õpivad eelnevalt hoolikalt tundma kummagi vanema olmetingimusi ja selgitavad, kumb neist võib oma isiklike omaduste poolest paremini poega või tütart kasvatada; kõigi kogutud andmete alusel esitab eestkoste- ja hooldusorgan kohtule oma arvamuse selle kohta, kellele tuleks laps jätta.



Vaadanud läbi Kulikovi avalduse ning uurinud kõiki esitatud materjale ja tõendeid, ei pidanud kohus vajalikuks rahuldada Kulikovi nõudmist anda tütar temale. Tütar jäi elama ema juurde.

Esitatud näidetest ei pea lugejal jääma muljet, et laste elukoha küsimuse arutamisel vanemate lahus elamise korral on emal isa ees eeliseid. Seaduse põhimõtte vanemate õiguste ja kohustuste täielikust võrdsusest laste suhtes säilitab oma jõu ka siin. Siiski otsustavad kohtud enamikul juhtudel asja emade kasuks. Miks? Seepärast, et eestkoste- ja hooldusorganite poolt esitatud materjalid ning kõigi sellekohaste tegelike olukordade uurimine on üldiselt näidanud, et nimelt ema võib luua lapse kasvatamiseks paremad tingimused.

Ent kui lapse huvid nõuavad, et ta elaks isa juures, sest just isa võib kindlustada talle parema kasvatuselise ja sealjuures on laps temasse enam kiindunud kui emasse, võib kohus teha otsuse, et laps jääb elama isa juurde. Korteriolud, olme ja aineolukord iseendast ei saa olla ühe või teise vanema eeliseks, kes taotleb lapse andmist temale. Neid arvestatakse koos muude sellekohaste asjaoludega.

Vanemad vaidlevad selle üle, kelle juures peab laps elama. Aga tema ise? Kas võib ka tema avaldada oma arvamust selle kohta, kellega koos ta elada tahaks — isaga või emaga? Jah, võib. Enamgi — asja kõige õigemaks otsustamiseks on tingimata vaja välja selgitada lapse soov. Ent kohtusse last ei kutsuta — see võib teda traumeerida. Temaga tuleb vestelda igasugusest ametlikkusest vabas ja sundimatus olukorras. Tavaliselt pannakse see ülesanne eestkoste- ja hooldusorganitele. Siiski ei ole lapse soovil elada koos isaga või emaga iseendast veel otsustav tähtsus kohtu lõplikule otsusele. Teiste asjaolude olemasolu korral võib kohus selle üksnes teadmiseks võtta.

Pärast seda kui abielu on lahutatud ja laps jääb elama näiteks ema juurde, ei vähene sugugi lahus elava isa õigused ja kohustused tema kasvatamisel. Seaduseandja rõhutab veelkordselt, et need jäävad samasugusteks, nagu nad olid varem. Muidugi on vanemal, kelle juures laps elab ja kes temaga pidevalt suhtleb, rohkem võimalusi lapse kasvatamiseks. Kuid see ei anna talle poja või tütre suhtes suuremaid õigusi. Need õigused on mõlemal vane-

mal nagu varemgi ühesugused, sõltumata sellest, kelle juures laps elab.

Abielu- ja perekonnakoodeksites käsitleb lahus elava lapsevanema osavõttu lapse kasvatamisest üksikasjalikult omaette paragrahv.

Eelkõige on lapsest lahus elaval vanemal õigus suhelda poja või tütreaga. See seaduse säte ei ole üleliigne. Elus tuleb pahatihti ette juhtusid, millal üks vanem takistab teist kohtuda lapsega ja teda kasvatada. Niiviisi näiteks otsustas Marina K. Ta teatas oma endisele mehele, et keelab kategooriliselt tal pojaga kohtuda.

«Kuid ma olen ju tema isa,» manitses too. «Ka minul lasub lapse kasvatamise kohustus.»

«Kasvatan last ilma sinu osavõtuta. Kohtuma aga sa temaga ei hakka ja sellega on jutul lõpp!»

Ei, sellega ei saa juttu lõpetada. Isiklik vaen endise mehe vastu — aga just see oli Marina K. nii kategoorilise keelu põhjuseks — ei anna alust keelata isal suhtlemist pojaga ning hoolitsemist tema kasvatamise eest. Isalt ei ole vanemlikke õigusi ära võetud. Tema suhtes ei ole selles küsimuses kehtestatud mingeid piiranguid. Ta armastab last ning on temasse kiindunud. See on täiesti loomulik: kuigi nende perekonnaelu ei laabunud ja poeg elab sellisteks kujunenud perekondlike asjaolude tõttu temast lahus, ei lakka ta hoopiski ennast tundmast isana ja on valmis nagu varemgi kandma oma vanemakohustusi. Selles suhtes on seadus täiesti tema pool.

Marina K. teguviis keelata endisel mehel ilma mingi kaaluka põhjuseta kohtuda lapsega on ebaõige. Lahus elavate vanemate osavõtt laste kasvatamisest on ette nähtud eelkõige laste huvides. Laps peab teadma, et tal on mõlemad vanemad. Kuigi isa ei ela temaga koos, kannab ta tema eest hoolt ja tunneb elavat huvi kõige temasse puutuva vastu. Ei tohi toimida ka nii nagu Svetlana R. Pärast mehest lahutamist ütles ta tütrele:

«Pea meeles, sul ei ole isa!»

Laps oli hämmelduses: kuidas ei ole? Alles tänagi astus ta nende poole sisse ning mängis temaga kaua. Oli väga lõbus. Pärast kõneles ta emaga. Ema oli miskipärast rahulolematu ja rääkis valju vihase häälega. Kui isa ära läks, ütles ema, et isa ärgu nende juurde enam tulgu ja üldse unustagu tee nende majja. Seejärel aga käskis temal, viieaastasel tüdrukul, isa ära unustada... Aga kas

on vaja seda teha? Täiskasvanud ei sobinud omavahel, kannatajaks aga, nii kurb kui see ka on, osutus laps, kes sai raske hingehaava. Mõtelge ainult: viieaastasel tüdrukul kästakse teha seda, mis mitte kuidagi ei mahu lapse teadvusse. Ühelt poolt on tal isa, teiselt poolt, nagu ema kinnitab, teda pole... Väikest inimest, kes alles elu alustab, ei tohi seada sellisesse kahemõttelisse olukorda! Ei tohi elava isa olemasolul teha last pooleldi orvuks! Kui tahes keerulised ja segased ka vanemate omavahelised suhted poleks, peavad nad, kui asi puudutab lapse kasvatamist, juhinduma esmajoones lapse huvidest. Just nendele huvidele vastab seaduse säte lahus elava vanema osavõtu kohta lapse kasvatamisest.

Muidugi on juhtusid, millal selline osavõtt võib olla laste huvidele vastukäiv. Võib ette tulla, et lahus elava lapsevanema suhtlemine poja või tütreaga avaldab neile kahjulikku mõju, meelestab selle vanema vastu, kellega laps koos elab. Lahus elava vanema käitumine (näiteks purjutamine) võib olla lapsele halvaks eeskujuks. Sel põhjusel võidakse eestkoste- ja hooldusorganite otsusel võtta vanemalt lapsega suhtlemise õigus. See seaduses ettenähtud abinõu on ajutine: vanemalt võetakse õigus suhelda ainult teatud tähtajaks.

Õigust lapsega suhelda ning tema kasvatamises osaleda võib vanemalt üldse ära võtta ainult kohus. See võib ette tulla sellistel juhtudel, kui isalt või emalt võetakse kohtukorras ära vanemlikud õigused või kui laps võetakse neilt ära ilma vanemlike õiguste äravõtmiseta.

Kuna õigus suhelda lapsega on tihedalt seotud lahus elava vanema kohustusega võtta osa lapse kasvatamisest, siis on ta võrdselt selle vanemaga, kelle juures laps elab, vastutav lapse käitumise eest. See vastutus ei vähene sugugi ka sel juhul, kui ta hoidub lapse kasvatamisest täiesti kõrvale.

Nagu juba ütlesime, lahendavad vanemad kõiki küsimusi, mis on seotud poja või tütre kasvatamisega, ühiselt vastastikusel kokkuleppel. See reegel jääb kehtima ka siis, kui vanemad on lahutatud ja laps on jäänud elama ühe vanema juurde. Muu hulgas otsustavad nad ühiselt, kuidas hakkab lahus elav vanem lapsega suhtlema ja tema kasvatamisest osa võtma. Kui isa ja ema ei jõua ühisele kokkuleppele, määravad selle korra eestkoste- ja hooldusorganid vanemate osavõtul. Eelnevalt selgitatakse



välja kõik asjaolud, mis oluliselt puutuvad selle küsimuse lahendamisse: kuidas kumbki vanem suhtub lapsesse, mis-sugused on nende võimalused ja võimed kasvatajana, lapse iga, tervislik seisund, kiindumus isasse ja emasse. Analüüsinud kõiki neid andmeid, teeb eestkoste- ja hooldusorgan ettepaneku kehtestada nii- või teistsugune kord lahus elava vanema suhtlemiseks lapsega. Kui ka pärast seda vanemad ei jõua kokkuleppele, teeb eestkoste- ja hooldusorgan otsuse, mis on kohustuslik niihästi isale kui ka emale. Selles otsuses näidatakse, missuguses olukorras ja millal võib lahus elav vanem lapsega suhelda. Suhtlemine ja sellega koos ka kasvatamine ei tohi taanduda lühiajalisteks juhukohtumisteks poja või tütreaga, millest on lapsele vähe kasu. Lahus elava ema või isa kohtumised lapsega peavad olema regulaarsed. Seejuures on vanemal niihästi õigus tulla lapse juurde kui ka võtta teda enda juurde koju, käia temaga kinos, teatris, ekskursioonil, koos veeta puhkepäevi, osa koolivaheaega jne.

Selline kestmam suhtlemine mõjub lapsele soodsalt. Laps veendub, et perekondlikule ebakõlale vaatamata armastavad mõlemad vanemad teda endist viisi ja hoolitsevad tema eest.

Ent asjaolud võivad kujuneda ka teistviisi. Tavaliselt loob lahus elav isa mingi aja pärast uue perekonna. Kui tema naine suhtub esimesest abielust lapsesse ebasõbralikult või valitseb uues perekonnas üldse ebaterve kodune õhkkond, mis võib lapsele negatiivselt mõjuda, võidakse lahus elavale isale sellised kodused kohtumised poja või tütreaga keelata.

Vanem, kelle juures laps pidevalt elab, on kohustatud kehtestatud ajal ja kindlaksmääratud tähtajaks lubama lapse teise vanema juurde. Kuid ka viimasel tekib sellega seoses samaaegselt kohustus mitte rikkuda neid tähtaegu, kinni pidada lapse normaalsest režiimist. Kui tal on kavatsus teha lapse suhtes mingit otsust, peab ta selle tingimata teise vanemaga kooskõlastama. Lapsest lahus elav isa ei või nõuda kokkusaamist lapsega mitte ettenähtud ajal.

Neil juhtudel, kui eestkoste- ja hooldusorgani kohustuslikku otsust lahus elavale vanemale võimaluse andmise kohta lapsega suhelda ja teda kasvatada teise vanema poolt rikutakse (mis omakorda kahjustab lapse huve),

vaadatakse sel pinnal tekkinud vaidlus läbi kohtus. Sel list asja võivad algatada esmajoones eestkoste- ja hooldusorganid. Ent enne kui minna selle abinõuni, peavad nad tegema kõik, et konflikti reguleerida, milleks võidakse kasutada üldsuse mõju. Mõnikord võidakse selle vanema tegevus, kes takistab endisel mehel (naisel) suhelda lapsega, tunnistada õigustatuks, kuivõrd selline suhtlemine avaldab mingil põhjusel lapsele kahjulikku mõju.

Arutades selliseid konfliktsituatsioone, võib kohus kinditada vajadust rangelt täita eestkoste- ja hooldusorgani o'sust. Kõiki esitatud tõendeid arvestades võib kohus seejuures asja ümber otsustada ja teha uue otsuse selle kohta, kumma vanema juures peab laps elama.

Seadus kaitseb igati isa ja ema vanemlikke õigusi. Eriti käib see nende juhtude kohta, kui keegi peab last ebaõiglaselt enda juures. Põhjused, miks laps võib sattuda muude isikute juurde, võivad olla mitmesugused. Näiteks paigutasid ema ja isa lapse lasteasutusse või andsid ta ajutiselt hoolduse alla raske pikaajalise haiguse tõttu, mis ei lubanud neil endil vajalikult täita vanemakohustusi. Võib juhtuda ka nii, et üks vanematest suri, teine aga oli sel ajal kaugsõidus. Lapse võtsid enda juurde kasvatada surnud vanema sugulased. Esimesel juhul tervenunud vanematel, teisel juhul sõidust naasnud vanemal on õigus last tagasi nõuda. Kui isik, kelle hoolduse all laps oli, keeldub vanemate nõudmist täitmast, võivad need pöörduda kohtu poole. Selliste asjade arutamisest kohtus võtavad tingimata osa eestkoste- ja hooldusorganid, kes uurivad poolte elamistingimusi, samuti selgitavad välja, kas laps soovib vanemate juurde tagasi pöörduda, ja esitavad sel alusel oma arvamuse selle kohta, kas võib lapse isale ja emale tagasi anda või mitte.

Ent kuidas siis, imestab lugeja, lihastele vanematele äkki mitte last tagasi anda? Selles, et nad omal ajal üks teisest lahku läksid ja poeg või tütar elasid kolmandate inimeste juures, ei ole nad ju süüdi. Miks siis seada küsimust nii: tagasi anda või mitte anda?

Vanematel on teiste isikutega võrreldes tingimata eelisõigus kasvatada oma last — nad on ju talle isa ja ema. Siiski võib inimsuhete mitmekesisus viia selliste olukordadeni, mille puhul lapse tagastamine tema vanematele lakkab vastamast lapse huvidele. Siinjuures ei peeta sil-

mas mitte ainult äärmuslikke juhtusid, millal vanemad üldse pole suutelised oma last kasvatama ja too jääb inimeste juurde, kes küll ei olegi lapsele sugulased, kuid kasvatavad teda nii, nagu seadus seda nõuab. Sel puhul on kõik selge ja lapse tagasiandmise küsimuse lahendamisel ei saagi olla kahte arvamust. Palju keerulisema ülesande ees seisab kohus siis, kui isa ja ema suudavad oma vanemakohustusi täita ja selles, et nad mingil ajal neid ei täitnud, ei ole kumbki vanem süüdi, ent ometi ei ole soovitatav last neile tagasi anda. Miks? Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi üks määrusi ütleb selle kohta järgmist: «Vanemate hagi lapse tagasinõudmise kohta võib rahuldumata jätta ainult sel juhul, kui lapse üleandmine vanematele võib lapsele mõjuda ebasoodsalt või tuua kaasa tema elu- ja kasvatustingimuste olulise halvenemise.» Edasi kõneldakse samas juriidilises dokumendis, et erilist tähelepanu tuleb pöörata vanemate ja teiste lapse kasvatamisele pretendeerivate isikute moraalse palge väljaselgitamisele.

Kui aga kohtuliku arutuse käigus selgub, et niihästi isikud, kelle hooldusel laps on, kui ka vanemad ise, kes nõuavad tema tagastamist, ühtviisi ei ole suutelised kandma tema eest hoolt ja teda kasvatama, siis antakse laps üle eestkoste- ja hooldusorganeile, kes otsustavad tema edaspidise saatuse. Sel juhul mõistetakse vanematelt välja alimendid lapse ülalpidamiseks.

## Alimendid lapse kasuks

Ema ja isa on kohustatud oma last materiaalselt ülal pidama kuni kaheksateistkümnenda aastaseks saamiseni, s. t. selle ajani, millal too saab täisealiseks ja võib ise enda eest hoolt kanda.

Omakorda peavad täisealised lapsed andma materiaalselt abi töövõimetutele abi vajavatele vanematele.

Niisiis on vanemate ja laste kohustused üksteise materiaalsel toetamisel vastastikused. Milles need kohustused seisnevad? Missugused võivad olla nende kohustuste rikkumise tagajärjed?

Ema ja isa kohustus lapsi materiaalselt ülal pidada, mis on seadusega kehtestatud, saab alguse laste sünnist.



Laps nõuab koos tähelepanu ja hellusega ka hoolitsemist tema eest ja mitte vähe. Veel on ta maimuke, aga juba on talle vaja muretseda imikupesu, lapsevanker ja -voodi, vann ja mänguasju. Laps saab vanemaks ja kulutusedki temale kasvavad. Ta valmistub kooli minema — on vaja osta rõivaid, koolivorm, jalatsid, raamatud, kirjatarbed. Kõik see lasub emal ja isal, sest alaealine ise ei saa ennast aineliselt kindlustada. Mõningatel juhtudel ei lõpe see hoolitsus ka siis, kui poeg või tütar on jõudnud täisikka, kuid invaliidsuse tõttu ei suuda töötada. Riik maksab talle pensioni või toetust. Ent kui saadavast rahast ei piisa esmavajaduste rahuldamiseks, on vanemad kohustatud andma talle täiendavat materiaalist toetust.

Tavaliselt ei arvestata perekonnas, kui palju kulutab lapse peale isa ja kui palju ema. Kohustus lapsi materiaalselt ülal pidada on vanematel ühine ja raha selleks kulutatakse ühisest perekonnaelarvest. Sellise arvestuse vajadus tekib neil juhtudel, kui üks vanematest ei anna raha lapse ülalpidamiseks. Teisisõnu, tuleb välja selgitada, missugune peab olema isalt (emalt) sissenõutavate alimentide suurus. Siin tuleb märkida üht üldist reeglit: raha lapse ülalpidamiseks nõutakse lahus elavalt vanemalt sisse protsentides tema palgast. Kindel rahasumma makstakse alimentidena ainult siis, kui lapsevanemal on ebaregulaarne, muutuv töötasu või kui osa sellest töötasust saab ta natuuras, aga samuti siis, kui alimentide sissenõudmine töötasu murdosana on raskendatud või võimatu.

Alimendid alaealiste laste ülalpidamiseks nõutakse sisse järgmises suuruses: ühe lapse kasuks — veerand, kahe lapse kasuks — üks kolmandik, kolme ja enama lapse kasuks — pool lapsevanema töötasust (sissetulekust). Alimendid peetakse kinni iga liiki töötasult ja lisatasudelt nii põhitöökoha kui ka kohakaasluse järgi, millelt kehtivate eeskirjade järgi arvestatakse sotsiaalkindlustusmaksu. Alimentide kinnipidamine toimub töötasust pärast seda, kui sellelt töötasult on kinni peetud ettenähtud maksud. Kui lapsevanem, kes maksab alimente alaealise heaks, omab lisasissetulekuid abimajapidamisest, siis peale osa töötasust töökohal võidakse sisse nõuda teatav kindel rahasumma, mis tasutakse igakuuselt.

... Orlovilt nõuti tütre ülalpidamiseks igakuuselt sisse

veerand töötasust. Ükskord saadeti talle ootamatu kohtu-  
kutse: paluti ilmuda teataval kuupäeval teataval kella-  
ajal. Ta läks kohale.

«Milles on asi? Ma olen alimente korralikult maksnud.»

«Seda me teame. Meid huvitab muu: kas te teate, et  
teie last on tabanud raske haigus?»

«Tean.»

«Tal on vaja sõita sanatooriumi.»

«Olen sedagi kuulnud . . .»

«Me kutsusime teid välja seepärast, et otsustada teie  
osavõtu küsimust nende täiendavate kulutuste kandmi-  
sest, mis on seotud teie tütre raviga. Emale käib lihtsalt  
üle jõu neid tervenisti enda kanda võtta. Teie elate  
praegu üksi, teisi ülalpeetavaid ei ole?»

«Senini ei ole.»

«Tähendab, võite lisakulutuste kandmisest osa võtta?»

«Võin, kui seda tuleb teha . . .»

Seaduse järgi võidakse vanematele, kes maksavad ali-  
mente alaealiste laste kasuks, panna lapse ülalpidamisega  
seotud lisakulude tasumise. Tavaliselt on see tingitud  
mingisugustest eriolukordadest — lapse raskest haigusest,  
vigastusest jne. Lisakulutuste summa määratakse mitte  
töötasu osana, vaid kindla summana, lähtudes lapse  
raviks vajalike kulude suuruselt. Kohus uurib kummagi  
vanema materiaalset ja perekondlikku olukorda ning vas-  
tavalt määrab kulude summa, mis pannakse kostja kanda.  
Ta tasub selle kohtuotsuse kohaselt kas korraga või tea-  
tud aja jooksul kuni lapse tervenemiseni.

Kohus tegi otsuse Kopõlovite abielu lahutamise kohta.  
Samaaegselt on selles öeldud, et isa peab maksma ali-  
mente ühe neljandiku ulatuses oma töötasust alaealise  
tütre ülalpidamiseks, kes jäi elama ema juurde. Ometi  
hoidus isa igati kõrvale selle kohustuse täitmisest. Sel  
eesmärgil vahetas ta töökohti ning sõitis ühest linnast  
teise. Alles viiendal aastal jõudis täiteleht temani. Kogu  
selle aja jooksul oli «jooksikule» isale kogunenud üsna  
soliidne võlasumma. Kas võidakse see sisse nõuda?

Üldsätte kohaselt nõutakse alimente möödunud aja eest  
sisse alates sellest momendist, mis on kohtuotsusele vas-  
tavalt fikseeritud täitelehes, kuid mitte rohkem kui kolme  
aasta eest. Esitatud näite puhul oli isa «jooksus» ligi viis  
aastat. Kas siis ema enam ei või lapsele kuuluvaid ali-  
mente täielikult kätte saada? Võib küll. Mainitud üldkor-



rast on erand, mis puudutab just selliseid juhtusid. Kui alimentide kinnipidamist ei toimunud seoses võlgniku tagaotsimisega, nõutakse alimendid sisse kogu möödunud aja eest. Mõned südametunnistusega vanemad langevad sellisesse lõksu. Paljude aastate jooksul peidavad nad end täitelehe eest ja ilmuvad lagedale alles siis, kui poeg või tütar on saanud juba täisealiseks, olles arvamusel, et neilt nüüd enam midagi sisse ei nõuta. See on väärarvamus. Sellistel juhtudel nõutakse neilt kogu möödunud aja jooksul kogunenud võlgnevus sisse.<sup>17</sup>

Kuidas arvutatakse välja võlgnevuse suurus? Siin sõltub palju sellest, kas vastavad dokumendid võlglaste töötasu kohta võla kogunemise perioodil on esitatud või mitte.

Kui võlgnik esitab töötasudokumendid ajavahemiku kohta, millal temalt alimente kinni ei peetud, nõutakse võlgnevus sisse vastavalt nendele dokumentidele. Ta võis näiteks olla sunnitud tervisliku seisundi halvenemise tõttu minema vähem tasutavale tööle. Või vastupidi, seoses kvalifikatsiooni tõusuga võis ta saada tasuvama töökoha. Sellistel juhtudel lähtutakse võlgnevuse suuruse kindlaksmääramisel võlgniku tegelikust töötasust eri aastatel.

Agas kui dokumente võlgniku töötasu kohta ei ole? Või ei töötanud ta sel ajavahemikul üldse? Siis lähtutakse võlgnevuse kindlaksmääramisel sellest töötasust (sissetulekust), mida võlgnik sai täitelehe esitamise momendil.

Võlgnevuse kustutamiseks peetakse alimentide maksimisest kõrvale hoidunud lapsevanema töötasust kinni 50 protsenti. Seda määra suurendada ei saa. Võib aga juh-

---

<sup>17</sup> Alimentide maksimisest kõrvalehoidumise tagajärjel võib lastega perekonna materiaalne olukord oluliselt halveneda. Seepärast hakati kooskõlas NSV Liidu Ministrite Nõukogu 6. veebruari 1984. a. määrusega nr. 134 (CП СССР, 1984, nr. 6, art. 32) arvates 1985. aasta 1. jaanuarist maksta alimentide tasumisest kõrvalehoiduvate vanemate tagaotsimise ajal laste kasuks ajutist toetust. Toetus ühele lapsele on 20, kahele 30, kolmele 40, neljale ja enamale 50 rubla kuus. Toetust on õigus saada ajal, mil alimentide maksjat pole leitud, ja see õigus tekib pärast seda, kui rahvakohus on alimentide maksimisest kõrvalehoiduja tunnistanud tagaotsitavaks ja teda pole kuu aja jooksul leitud. Toetuse maksmine lõpetatakse võlgniku asukoha kindlakstegemisel või tema surma korral, lapse 18-aastaseks saamisel ja muudel juhtudel, millal alimentide sissenõudmine lõpetatakse. Toetus, mida on alimentide tasumisest kõrvalehoiduvate vanemate tagaotsimise ajal makstud, nõutakse alimentide võlgnikult sisse koos 10-protsendilise juurdearvestusega.

Laste kasuks määratud toetus ei kuulu maksustamisele.



tuda nii, et lapsevanem peab alimente maksma näiteks kolme lapse kasuks, mis juba niigi moodustab 50 protsenti tema töötasust. Kuidas talitada sel juhul? Seadusega kehtestatud korras pööratakse sissenõudmine tema varale või hoiusele hoiukassas. Võlgniku surma korral nõutakse võlgnevus sisse pärandvara maksumusest.

... Ishakov, kes maksab alimente alaealise tütre kasuks, tegi läbi avarii ja sai raskeid kehavigastusi. Talle määrati II invaliidsusgrupp. Halvenenud tervise tõttu halvenes ka ta materiaalne olukord. Palju raha kulus ravimitele. Ishakov pöördus kohtu poole palvega vähendada temalt kinnipeetavate alimentide suurust. Seaduses on öeldud, et I ja II grupi invaliididelt alaealiste laste kasuks sissenõutavate alimentide suurust võidakse kohtuotsusel vähendada. Arvestades Ishakovi halvenenud materiaalsel olukorda, otsustas kohus temalt sissenõutavate alimentide suurust vähendada.

Alaealiste laste ülalpidamiseks sissenõutavate alimentide suurust võidakse vähendada ka real muudel juhtudel. Näiteks maksis isa oma lapse kasuks alimente kehtiva korra kohaselt. Mõne aja pärast tekkis tal uus perekond. Tulid lapsed teiselt naiselt. Seetõttu kujunes nii, et isa töötasu selle osa suurust arvestades, mis jäi järele pärast alimentide tasumist, jäid need lapsed vähem kindlustatud olukorda kui see laps, kelle ülalpidamiseks isa alimente maksab. Selliste tingimuste puhul võidakse sissenõutavate alimentide suurust vähendada.

Alimentide vähendamist lubab seadus ka siis, kui alaealine, kelle ülalpidamiseks neid makstakse, on asunud tööle ja tal on küllaldane töötasu, et ennast ise ülal pidada. Sel juhul aga selgitatakse eelnevalt välja üks oluline asjaolu: mis põhjusel asus õppimise katkestanud nooruk tööle? Kui see oli tingitud väljamõistetud alimentide mittesaamisest põhjustatud puudusest, siis ei saa nooruki tööleasumine olla sissenõutavate alimentide vähendamise aluseks.

Kohus võib alimentide suurust vähendada või lapsevanema alimentide maksmisest teisele vanemale üldse vabastada, kui tema laps on täielikul riigi või ühiskondliku organisatsiooni ülalpidamisel. Ent siinkohal on vajalikud mõningad selgitused. Lapse paigutamine lasteasutusse on sageli seotud sellega, et isa ja ema ei täida oma kohustusi lapse ees ja neilt on sel põhjusel ära võetud vanem-

likud õigused või on laps neilt ära võetud ilma vanemlike õiguste äravõtmiseta. Nii ühel kui ka teisel juhul ei vabasta see asjaolu neid laste ülalpidamise kohustusest. Raha laste ülalpidamiseks nõutakse seadusega kehtestatud korras sisse mõlemalt, niihästi isalt kui ka emalt, ja kasutatakse selle lasteasutuse vajadusteks, kus laps asub. Kuid mõnedelt lastevanemate kategooriatelt, kelle lapsed on paigutatud lasteasutustesse, vahendeid nende ülalpidamiseks sisse ei nõuta. Elatusraha maksmisest vabastatakse näiteks vallasemad, kui nende sünnitatud lapse isa ei ole niihästi isaduse vabatahtliku tunnustamise teel kui ka kohtukorras tuvastatud. Kohus võib alimentide tasumisest vabastada vanemad, kelle lapsed on täielikult ülalpidamisel defektsete laste jaoks loodud lasteasutustes.

Alimentide määra vähendamine või nende maksmisest täielik vabastamine toimub kohtukorras, mis on ette nähtud «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvis 75. Selles<sup>18</sup> on muu hulgas öeldud, et VNFSV APK paragrahvi 68 lõikes 2 ettenähtud asjaolude tekkimisel (kui lapsevanemal, kes on kohustatud alimente maksuma, on teised alaealised lapsed, kes alimentide sissenõudmisel kindlaksmääratud suuruses osutuksid materiaalselt vähem kindlustatuks kui lapsed, kes saavad alimente, samuti neil juhtudel, kui vanem, kellelt alimente sisse nõutakse, on esimese või teise grupi invaliid või kui lapsed töötavad ja saavad küllaldast töötasu)<sup>19</sup> on alaealiste laste kasuks alimente maksva vanemal õigus pöörduda kohtusse hagiga alimentide vähendamiseks. Vanemal on samuti õigus esitada lagi alimentide vähendamiseks või nende maksmisest vabastamiseks, kui lapsed on riigi või ühiskondliku organisatsiooni täielikult ülalpidamisel.

---

<sup>18</sup> ENSV APK § 94.

<sup>19</sup> ENSV APK § 83 lg. 2 ja 3.

## Vastastikune hoolitsus

Vanemlike õiguste õige teostamine, hoolitsemine lapse eest ja tema normaalne kasvatamine rajavad pinna selleks, et hiljem, kui ema ja isa on vanaks saanud ega ole mingil põhjusel materiaalselt küllalt kindlustatud, tulevad neile appi lapsed. Nad püüavad vanematele tagasi anda seda, mida nad ise lapsepõlves ja noorpõlves vanematelt said: armastust, tähelepanu, hoolitsust. Laste püha kohus on teadlikult ja vabatahtlikult täita oma töövõimetute abi vajavate vanemate materiaalse toetamise kohustust.

Ent kui see pole nii? Kui täiskasvanud lapsed on oma mälust sootuks kustutanud selle hea, mida vanemad neile omal ajal tegid, ja nüüd, kui on vaja vastata samaga, hoiuduvad töövõimetute abi vajavate vanemate ülalpidamisest igati kõrvale?

Sel juhul astub vahele seadus, mis kõneleb täisealiste laste kohustusest ülal pidada abi vajavaid töövõimetuid vanemaid ja hoolitseda nende eest. Ülalpidamisraha sissenõudmine lahendatakse sel juhul kohtukorras. Kui kohus leiab, et vanemad tõepoolest abi vajavad, siis võib ta, lähtudes nende täisealiste laste materiaalsest ja perekondlikust olukorrast, määrata vanemate ülalpidamiseks alimendid igakuuselt makstava kindla rahasummana. Selle summa kindlaksmääramisel, nagu «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 77 lõikes 3 on näidatud, peab kohus silmas antud vanema kõiki täisealisi lapsi, olenemata sellest, kas nõudmine on esitatud kõigi laste või ainult ühe või mitme vastu neist.<sup>20</sup> Võib juhtuda nii, et näiteks kolmest lapsest kaks aitavad vanemaid korralikult, kolmas aga hoidub sellest kohustusest pahahtlikult kõrvale. Tolle kolmanda vastu loomulikult esitataksegi hagi. Kuidas aga jääb nende kahega? Nii nagu nad oma kohustusi vanemate ees vabatahtlikult täitsid seni, nii täitku neid ka edaspidi. Kohus võib selle asjaolu ära märkida. Kostja suhtes aga teeb kohus otsuse temalt selle summa sissenõudmise kohta, mis on tema osaks. Ent kohtus selguvad faktid ei tunnista mitte alati oma täisealistelt lastelt ülalpidamist nõudvate vanemate hagi õiguspärasust.

<sup>20</sup> ENSV APK § 93 lg. 2.



... Ivan Varentsov läks perekonna juurest ära, kui ta poeg Nikolai oli poolteiseaastane, tütar Lida aga mõnekuune. Naine temalt alimente ei nõudnud: «Kui tal südametunnistus on olemas, hakkab ise aitama.» Varentsov aga rõõmustas: tulete ilma minuta toime, olgu siis pealegi! Purjutas ja elas muretut elu ega mõtelnudki maha jäetud perekonnale.

Aeg möödus. Varentsov ei pannud tähelegi, kuidas vanadus kätte jõudis. Haigused hakkasid teda piinama, üks häda teise otsa. Ja aineliselt oli raske: isegi pensioni ta ei saa, sest töötas ju hooti ega kogunud vajalikku staaži.

Ja siis tulid Varentsovile lapsed meelde: «Mõlemad on juba täiskasvanud, kindlasti käivad tööl, nemad mind hakakugi aitama!»

Ta sõitis taas linna, kust ta oli omal ajal perekonna juurest jalga lasknud. Selgus, et naine on juba surnud. Varentsov astus sisse poja poole. See võttis ta külmalt vastu:

«Isa? Mul ei ole isa.»

«Kuidas siis nii?» imestas Ivan Varentsov. «Või ei kannagi sa minu nime? Vaata dokumentidesse!»

«Dokumendid ei loe siin midagi. Sa ei ole meile kunagi isaks olnud.»

«Tähendab, aitama ei hakka?» päris Varentsov.

«Ei hakka.»

Tütar ei soovinud teadmata kuhu kadunud isaga üldse rääkida. Lävelt ütles ta:

«Häbi peaks olema meie juurde tulla pärast seda, mida oled korda saatnud!» Ja lõi ukse kinni.

«Või siis nii!» mõtles solvunud Varentsov. «Ei taha aidata? Aga mina annan teid kohtusse! Hakkate mulle maksuma, sõbrakesed. Kohus teeb asja klaariks. Ilma teie abita ei saa ma kuidagi hakkama. Pensioni ei saa. Mingisuguseid sissetulekuid ei ole. Kellelt mul veel toetust oodata on kui mitte oma lihastelt lastelt? Mina olen neile isa, vanemlikke õigusi ei ole minult võetud ja seepärast on mul õigus nendelt abi nõuda...»

Ent mõtelgem selle üle: kas Varentsovi nõudmine on õiglane? Kuidas lahendab seadus selliseid situatsioone?

«Ma olen neile isa,» arutles Ivan Varentsov, lootes

pojalt ja tütrelt ülalpidamist saada. Kuid lugeda ennast isaks ei tähenda veel tõeliselt selleks olla. «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahv 52 kohustab vanemaid kasvatama oma lapsi ning hoolitsema nende eest.<sup>21</sup> Niisugune kohustus jääb jõusse ka sel juhul, kui perekond on mingil põhjusel lagunenu.

Aga perekonna juurest ära läinud Varentsov unustas oma vanemakohuse täielikult. Siis aga, kui tal endal läks raskeks, tuli talle meelde täisealiste laste kohustus töövõimetusid abi vajavaid vanemaid ülal pidada. Selline säte on perekonnaseadusandluses tõepoolest olemas. Kuid Ivan Varentsov ei arvestanud seda, et seaduses on ka teine paragrahv, mis vabastab lapsed kohustusest vanemaid ülal pidada, kui viimased omal ajal nende suhtes ei täitnud vanemakohuseid. See paragrahv käis otse tema kohta.

Arvestades, et Varentsov ei kasvatanud oma lapsi, ei aidanud neid materiaalselt, lükkas kohus tagasi tema hagi täisealiselt pojalt ja tütrelt ülalpidamisraha nõudmise kohta.

## Kes maksab kinni katkilöödud aknaklaasi?

Poisid mängisid õues jalgpalli. Tugevast löögist lendas pall kõrges kaares otse teise korruse aknasse. Kostis klaasiklirinat. Toas tabas pall kallist vaasi, mis põrandale kukkudes kildudeks purunes. Korteriperenaine vaatas aknast välja ja hüüdis ärritatult:

«Pole ka, kes teil silma peal hoiaks, võrukaelad! Noh, tunnistage üles, kes seda tegi!»

Poisid vaikisid, silmad maas. Lõpuks ütles üks kaheistkümnepäevane heledajuukseline jõnglane löödult:

«Mina lõin,» ja hakkas sedamaid end välja vabandama, «aga ma ei löönud meelega! Ma sihtisin väravasse, aga pall libises jalalt. Palun andke andeks!»

«Ei ole mul sinu vabandamisest kasu. Kutsu aga vane-

---

<sup>21</sup> ENSV APK § 67.

mad siia! Tulgu ja vaadaku, millega sa oled siin hakkama saanud...»

Õieti öelda polnud juhtum teab kui tõsine. Alaealine oli toime pannud üleastumise. Pealegi kogemata. Õigupoolest tuleks teda riielda sellepärast, et ta ei osanud valida jalgpalli mängimiseks sobivamat kohta, mis oleks akendest kaugemal. Mis siin õieti rääkida seaduse kohaldamisest. Ometi ei või unustada, et poiss purustas akna klaasi ja hinnalise vaasi. Teisisõnu, alaealise tegu tekitas materiaalsel kahju. Kes peab selle eest vastutama? Ja missuguses korras üldse hüvitatakse alaealiste poolt tekitatud materiaalsel kahju? Paljudel lastevanematel on sellest üsnagi udune ettekujutus. Seepärast löögem seaduse raamat lahti ja leidkem sealt vastused meid huvitavatele küsimustele.

Üldjuhul hüvitab kahju see, kes on selle tekitanud. Märkigem, et teatavatel tingimustel võidakse see kohustus panna ka alaealisele endale kui kasvatusliku iseloomuga sunnivahend. Näiteks on nooruk saanud viieteistkümneaastaseks, töötab juba ja saab töötasu. Või õpib tehnikumis, kus talle makstakse stipendiumi. Kui ta on tekitanud kahju, siis peab tema ise selle hüvitama 20 rubla piires. Samuti võib kohustada alaealist, jällegi sellesama summa piirides, tema poolt tekitatud kahju oma tööga hüvitama. Näiteks on ta lõhkunud laste mänguväljaku tara ning teda kohustatakse see ära parandama.<sup>22</sup>

«Aga kuidas toimida selle kaheteistkümneaastase õnnetu jalgpalluriga?» küsite teie. «Kas tedagi kohustatakse hüvitama tema poolt tekitatud kahju?»

Ei. Alaealised, kes pole veel saanud 15-aastaseks, ei kannu vastutust nende poolt tekitatud varalise kahju eest. Kahju hüvitamise kohustus pannakse täielikult vanematele või hooldajatele, kelle järelevalve all alaealine kahju tekitamise momendil oli. Nad hüvitavad kahju sel juhul,

---

<sup>22</sup> Vastavalt Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1986. aasta 24. aprilli seadlusega (ENSV ÜVT, 1986, nr. 13, art. 167) kinnitatud «Alaealiste asjade komisjonide põhimäärusele» võivad rajoonide, linnade ja linnarajoonide alaealiste asjade komisjonid kohustada alaealist, kes on saanud 15-aastaseks, hüvitama tekitatud materiaalne kahju, kui alaealine saab iseseisvat töötasu ja kui kahjusumma ei ületa 50 rubla, või kohustada teda oma tööga hüvitama tekitatud materiaalne kahju, kui see ei ületa 50 rubla.



kui nad on süüdi lapse õiguspäratus käitumises. Milles siis võib seisneda nende süü? Toome selgituseks näite. Neljateistkümneaastane Griša D. varastas kodunt viis rubla. Selle raha eest hangiti kaks pudelit veini, mis koos semudega ära joodi. Pärast seda lõhkus nooruk huligaansetel ajenditel kaupluse suure vaateakna. Alaealisuse tõttu vabastati Griša kriminaalvastutusest. Hagi nooruki poolt tekitatud kahju hüvitamise kohta esitati tema vanemate vastu.

«Kuid milles meie süüdi oleme?» küsis isa kohtus ärritunult. «Vaata kui mina oleksin teda jootnud ja käskinud vitriini lõhkuda, oleks teine asi ja minu süü poja vääritus käitumises oleks selge. Kuid nii ju asi ei olnud! Ma olen alati püüdnud poisile sisendada, et ta peab korralikult käituma ja austama kaasinimeste huvisid...»

«Kas teie poeg on ka varem võtnud kodunt raha ilma küsimata?»

«Ja-ah.»

«Kuidas te olete sellele reageerinud?»

«Mitte kuidagi. Ma mõtlesin, et ta kulutab raha raamatutele ja kirjutustarvetele.»

«Kas te tunnete neid poisse, kellega koos teie poeg napsitas?»

«Ei.»

«Kas te teadsite sel päeval, kui see juhtus, kus teie poeg on?»

«Kust ma pidin seda teadma?»

«Aga kas te üldse teate, kus ja kellega koos ta vaba aega veedab?»

«Andke andeks, kuid ma ei pea vajalikuks sellist kontrolli poja iga sammu üle. Mul pole selleks aegagi...»

Vanemate süü avaldus antud juhul eelkõige selles, et piisav järelevalve poja üle puudus. Nad ei tundnud huvi, kellega ta sõbrutseb ja kus veedab vaba aega. Leebelt suhtusid nad sellesse, et nooruk on võtnud ilma luba küsimata perekonnakassast raha ja kulutanud seda kahtlasteks meelelahutusteks. Tagajärjeks oli see, et alaealisel tekkis kaldumus alkoholipruukimisele ja joobnuna rikkus ta avalikku korda. Nooruki sellises käitumises on isa ja ema süüdi. Seepärast pannaksegi neile nende poja poolt tekitatud materiaalse kahju hüvitamise kohustus.

Mõnikord avaldub isa ja ema süü poja või tütre ebaõiges käitumises selles, et nad ei ole õigesti kasutanud

oma vanemlikke õigusi. Nad on laste üleannetustele läbi sõrmede vaadanud, ei ole olnud nende suhtes tähelepanelikud. On kõrvale hoidunud neile seadusega pandud kohustusest last ülal pidada, mille tagajärjel on nooruk toime pannud sellise kuriteo, nagu seda on vargus. Kõigil neil ja selletaolistel juhtudel on just vanemad süüdi selles, et poeg või tütar on tekitanud materiaalselt kahju. Ja seepärast peavad vanemad selle hüvitama.

Üks meie lugeja saatis niisuguse kirja:

«Palun aidata mul õigust jalule seada! Alustada tuleb kaugelt. Abiellusin kohe pärast sõjaväeteenistust. Kuid kooselu ei laabunud. Lõppude lõpuks läksime lahku. Ma palusin endist naist anda poeg mulle, kuid tema ütles, et kasvatab poissi ise. Pärast lahutust kohtusin pojaga esialgu üsna tihti. Hiljem aga jäid kokkusaamised harvemaks. Ma tegelesin teadustööga ja see võttis mult väga palju aega. Viimasel kahel aastal pole me üldse kokku saanud. Kuid alimente olen poja kasuks korralikult tasunud. Ja nüüd on minu isiklikus elus tulemas muutused: kohtasin naist, kellega otsustasin abielluda... Nii et endise perekonna jaoks ei ole kuidagi olnud mahti... Ja äkki nagu välk selgest taevast: kohtukutse. Mind kutsuti kohtusse kostjana. Mis siis juhtunud oli? Selgus, et poeg oli toime pannud kuriteo ja sealjuures tekitanud suure summa ulatuses materiaalselt kahju. See kahju tuleb hüvitada. Kuid mis siis minul sellega tegemist on? Endine naine kasvatas poega, tema ka vastutagu selle eest. Kuid miskipärast tegi kohus otsuse, mis kohustab endist naist ja mind võrdselt hüvitama tekitatud kahju. Kas see on õige?»

Arutlegem. Nagu varem rääkisime, on isal ja emal võrdsed õigused ja võrdsed kohustused oma laste suhtes. Vanemad peavad neid kasvatama ning tulevaseks iseseisvaks eluks ette valmistama. Vanematel on võrdsed õigused ja võrdsed kohustused ka pärast seda, kui nende abielu on lahutatud. See on seaduses otse ära öeldud. Selline säte on täiesti õiglane: ka siis, kui perekonda ei õnnestunud säilitada, jäävad endised abikaasad lapse isaks ja emaks ning nad peavad endiselt hoolt kandma lapse kasvatamise ning materiaalse ülalpidamise eest. Mõlemad vanemad kannavad võrdselt vastutust tema käitumise eest. Ometi taandavad mõned isad pärast perekonna juurest lahkumist kõik oma mured perekonna eest alimentide

maksmisele. Nii oli see ka eespool toodud loos. Polnud juhus, et sellegi kirja autor, nagu ta ise tunnistab, ei leidnud kahe viimase aasta jooksul aega, et kohtuda pojaga ning tema käitumise vastu huvi tunda. Muidugi on selles, et nooruk kohtupinki sattus, suurel määral süüdi ema. Kuid niisama suur osa süüst lasub ka isal, kes tegelikult hoidus kõrvale poja kasvatamisest. Seepärast kohustatigi teda koos endise naisega hüvitama alaealise poolt tekitatud materiaalsel kahju. Kirja autor kurdab asjatult. Temaga toimiti õiglaselt, seaduse järgi. Tal oleks õige aeg mõtelda muu üle: miks sai tema poeg kurjategi-jaks? Kuidas võis see juhtuda? Tal on aeg aru saada, et ei tohi nii tundetult suhtuda oma lapsevanemakohustustesse.

Kui alaealise üleannetuse või kuritegeliku käitumise tõttu on tekitatud materiaalsel kahju, hüvitavad selle, nagu nägime, vanemad. Kuid toome näiteks ka keerulisema situatsiooni. Kohtupingis on kolm alaealist. Nad on toime pannud mitu kuritegu ja tekitanud sealjuures olulist materiaalsel kahju. Kohus tegi selgeks, missugust osa igaüks neist kõikides kuriteo episoodides etendas. Sellest ju oleneb suurel määral karistusmäär. Näiteks on kuriteo organisaator ohtlikum kui täideviija ning teda karistatakse vastavalt karmimalt. Täideviija kujutab aga endast suuremat ohtu kui kaasaaitaja . . . Kuid peale selle on veel vaja lahendada alaealiste kuritegeliku käitumisega tekitatud materiaalse kahju hüvitamise küsimus. Missuguses korras vanemad selle hüvitavad? Mida seejuures silmas peetakse? Ütleme kohe, et sellistel juhtudel kannavad vanemad osavastutust, kusjuures osad võivad olla erinevad. Nende suurus oleneb suuresti alaealise osalemise astmest kuriteos. Arvestatakse ka vanemate endi süüd, kes on poja või tütre käest lasknud, ning nende materiaalsel olukorda. Kõigist nendest asjaoludest lähtudes otsustab kohus, missuguses osas peavad iga kohtualuse vanemad nende laste poolt tekitatud materiaalse kahju hüvitama.

Siiani oli kõne all nende alaealiste poolt tekitatud kahju hüvitamine, kes veel ei ole saanud viieteistkümneaastaseks. Aga kui kahju on tekitanud kuueteistkümneaastane nooruk? Kes peab selle hüvitama? Seaduse järgi kannavad 15 kuni 18 aasta vanused alaealised ise varalist vastutust. Tavaliselt nõutakse kahju sisse süüdlase pal-



gast. Alaealisel võib selles vanuses olla ka oma isiklik vara, mis on saadud päranduseks või kinkelepingu järgi; sissenõudmine võib olla ka sellele pööratud. Kui aga alaealisel ei ole töötasu ega isiklikku vara, siis hüvitavad tema poolt tekitatud kahju tema vanemad või neid asendavad isikud. Neile pandud varaline vastutus on sellistel juhtudel täiendav. Sellest vastutusest võidakse vanemad hiljem vabastada, kui alaealine asus tööle ja hakkas saama kahju hüvitamiseks küllaldast töötasu või kui tal tekib pärandusena või kingina saadud vara. Kõigil neil juhtudel, samuti täisealiseks saamisega hakkab ta tema poolt omal ajal tekitatud materiaalsel kahju ise hüvitama.

Teatavasti võib alaealine kergesti kalduda üleannetustele, bravuuritsevale, oma julgusega hooplevale käitumisele, järelemõtlematutele tegudele. Kahjuks võib tänavail sageli kohata alaealiste kampu, kes käituvad väljakutsuvalt, solvavad möödakäijaid ja rikuvad avalikku korda. Kes kannab juriidilist vastutust nende käitumise eest? Mõistagi vanemad. Seaduses on öeldud, et alla kuueteistkümneaastaste alaealiste poolt alkohoolsete jookide pruukimise eest või niisuguste isikute tänavale või muusse avalikku kohta joobnud olekus ilmumise eest määratakse vanematele või neid asendavatele isikutele rahatrahv kolmkümmend kuni viiskümmend rubla.<sup>23</sup> Neil juhtudel, kui neljateistkümne- kuni kuueteistkümneaastane alaealine on toime pannud pisihuligaansuse või huligaansuse, võidakse tema vanematele või neid asendavatele isikutele määrata rahatrahv kümme kuni kolmkümmend rubla.<sup>24</sup>

Kuueteistkümne- kuni kaheksateistkümneaastased alaealised maksavad juba ise trahvi pisihuligaansuse eest ning tasuvad enda ülalpidamise ning toidu maksumuse aresti all oldud ajal. Kui aga neil iseseisvat töötasu ei ole, maksavad trahvi nende eest vanemad.

... Tol päeval sai Anatoli viieteistkümneaastaseks. Sel puhul kutsus ta külla mõned naabermajades elavad sõbrad. Ema oli teinud maitsva lõunasöögi. Lauale oli pandud ka mitu pudelit veini, mille noorukid ära jõid. Pärast sellist sünnipäevalõunat läksid nad tänavale. Tunni aja

<sup>23</sup> «Eesti NSV administratiivõiguserikkumiste koodeksi» § 175 lg. 4.

<sup>24</sup> Sama koodeksi § 171 lg. 2.

pärast pidasid miilitsatöötajad poisid kinni. Koostati protokoll. Kuna noorukid ei olnud midagi tõsisemat korda saatnud, lasti nad koju. Peagi aga kutsuti Anatoli ema rajooni alaealiste asjade komisjoni istungile.

«Kuidas te küll lubasite noorukitel pruukida vägijooke?»

«Oli ju sünnipäev. Kuidagi sobimatu on seda ilma kangelmata tähistada. Komme on niisugune...»

«Aga kui noorukid oleksid ebakaines olekus toime pannud kuriteo?»

«Kuid seda ju ei juhtunud...»

Tõepoolest ei juhtunud. Ometigi väärrib alaealised joobeseisundisse viinud täiskasvanud inimese tegu igati hukkamõistu. Peab olema minetanud igasuguse vastutustunde alaealise saatuse üle, et ulatada talle viinaklaas. Kõigepealt mõjub see kahjulikult tema veel karastamata organismile. Esimene viinaklaas võib saada esimeseks sammuks joomarlusele. Ei maksa rääkidagi sellest, et ebakainena kaotab nooruk kontrolli enda üle ja paneb pahatihti toime tegusid, mis võivad talle kaasa tuua tõsiseid tagajärgi. Pole juhus, et statistika järgi panevad alaealised kõige rohkem kuritegusid toime ebakaines olekus...

Juhtunut arutanud, otsustas alaealiste asjade komisjon Anatoli ema trahvida viiekümne rublaga. Märgime, et alaealise joobeseisundisse viimise eest tema vanemate, neid asendavate isikute või teiste isikute poolt määratakse rahatrahvi viiskümmend kuni sada rubla.<sup>25</sup> Kui selline asi on küll ainukordnegi, kuid tõi kaasa raskeid tagajärgi, võidakse vanemad võtta kriminaalvastutusele. See toimub juba kohtukorras. Alaealiste asjade komisjon aga võib peale rahatrahvi määramise avaldada sellistele vanematele ühiskondlikku laitust, kohustada hüvitama nende poja või tütre poolt tekitatud kahju, kui see ei ületa 50 rubla (kui kahjusumma on suurem, siis nõutakse see sisse kohtukorras), anda asi seltsimehelikku kohtusse jne. Komisjonil on õigus taotleda, et rajooni (linna) rahvakohus piiraks selliste oma lapsi vääralt kasvatavate ja neile halba mõju avaldavate vanemate teovõimet. Ja lõpuks võib komisjon taotleda rahvakohtu kaudu isa ja ema suhtes kõige rangema abinõu rakendamist, milleks on vanemlike õiguste äravõtmine.

<sup>25</sup> «Eesti NSV administratiivõiguserikkumiste koodeksi» § 177.

## Meie astume tööinimeste hulka!

Iga perekonna elus jõuab ükskord kätte see erutav ja vastutusrikas aeg, millal poeg või tütar on astumas üle täisealisuse läve. Äsjaste kooliõpilaste eluteed kulgevad mitmeti. Ühed jätkavad õpinguid kõrgkoolides ja tehnikumides, teised lähevad tööle tehastesse, ehitustele, kolhoosidesse ja sovhoosidesse . . .

Seaduse järgi ei võeta tööle alla 16-aastasi isikuid. Ainult erandjuhtudel võidakse tööle võtta alaealisi, kes on saanud 15-aastaseks. Seda lubatakse üksnes kooskõlastatult ametiühingukomiteega. Viimane selgitab igal üksikjuhul välja, miks on nooruk katkestanud õpingud ning missugused on ta perekondlikud olud ja olme. Tingimata kontrollitakse, kas nooruki poolt valitud töö vastab tema tervislikule seisundile, ta huvidele, kalduvustele ja eeldustele. Nende ja rea teiste niisama oluliste küsimuste väljaselgitamine võimaldab noorukit iseseisvaks tööks ette valmistada, arendada ja täiustada ta võimeid tema poolt valitud kutsetöök.

. . . Pärast kooli lõpetamist tuli nooruk end tööle vormistama. Kindlasti öeldakse kaadriosakonnas enne tööle vormistamist: «Teil tuleb tingimata käia arstlikul läbivaatusel.» See tähtis nõue on tööseadusandluses ette nähtud.

Milleks?

Alaealiste tööd reglementeerides pööravad liiduvabariikide töökoodeksid erilist tähelepanu nende elu ja tervise kaitsele tootmistingimustes. Töölevõtmisele eelneval arstlikul läbivaatamisel võidakse nooruki juures avastada mingisuguse haiguse algstaadium. See võimaldab õigeaegselt ravi korraldada. Niisama tähtis on see, et tagataks nooruki tervislikule seisundile kõige sobivama elukutse valik. «NSV Liidu ja liiduvabariikide tervishoiuseadusandluse alustes» on öeldud, et alaealiste tootmisväljaõpet lubatakse korraldada nendel kutsealadel, mis vastavad noorukite eale, kehalisele ja vaimsele arengule ning tervislikule seisundile.

Teatavasti on alaealise organism alles kujunev. Sel perioodil on eriti tähtis vältida mittesoovitatavaid koormusi ja kahjulikke mõjusid, mis võivad teatavates tootmisloikudes ette tulla. Just seepärast kontrollivad arstid nooruki tervislikku seisundit ka pärast seda, kui ta on



juba tööle asunud. Kuni kaheksateistkümneaastas ks saamiseni kuuluvad noortöötajad kohustuslikule arstlikule läbivaatusele, mida korraldatakse perioodiliselt, kuid mitte harvemini kui üks kord aastas. Nagu praktika näitab, ei ole see ettevaatusabinõu sugugi üleliigne. Võib selguda, et nooruki poolt valitud töö mõjub tema tervisele negatiivselt. Arstide soovitusel vabastatakse ta viivitamatult sellest tööst või viiakse üle teise, kergemasse lõiku. Loomulikult rakendatakse ka vajalikke abinõusid alaealise raviks. On olemas nende vastunäidustuste kindel nimekiri, millest arstid juhivad, kui nad otsustavad nooruki sobivust tema poolt valitud või tema poolt tehtavale tööle.

Niisiis, äsjane kooliõpilane on võetud tööle. Siiski ei asu ta kohe asja juurde. Algul tutvustatakse noortöötajat töösisekorra eeskirjadega. Talle korraldatakse tõsine tööohutusinstruktaaz. Iseseisvale tööle lubatakse nooruk alles pärast seda, kui ta on omandanud ohutud töövõtted. Vastavalt kehtivatele normidele varustatakse ta erirõivaste, erijalatsite ja muude individuaalkaitsevahenditega.

Ettevõttesse tööle asunud noorukid suunatakse tavaliselt eesrindlike tsehhide ja brigaadide kollektiividesse. Nendele kinnistatakse juhendajad, kes aitavad neil töövõlumusi omandada ja tegelevad ühtlasi nende kasvatamisega, sisendades neisse uhkustunnet oma töölistkuse üle.

On olemas range eeskiri: alla kaheksateistkümne aasta vanuseid isikuid on keelatud rakendada rasketel töödel, tervist kahjustavate või ohtlike töötingimustega töödel ja allmaatöödel. Keelatud on alaealiste rakendamine raskuste kandmisel ja teisaldamisel üle neile kindlaksmääratud piirnormide. Töölisi ja teenistujaid, kes ei ole saanud kaheksateistkümneaastaseks, ei või rakendada öö- ja ületunnitööl ning tööl puhkepäevadel.

... Jaoskonnameister tuli 17-aastase töölise Aleksei M. juurde ja käskis teda järgmisel päeval tulla öisesse vahetusse: üks tööpingitööline olevat haigestunud ja teda olevat vaja asendada. Aleksei ütles, et ta õpib õhtukoolis ja seepärast saab töötada ainult päeval.

«See minusse ei puutu,» ütles meister. «Tootmise huvid nõuavad, et töökoht ei oleks tühi. Kui sa öisesse vahetusse ei tule, loeme selle töödistsipliini rikkumiseks...»

Loomulikult ei olnud meistril siinkohal õigus. Ta liht-

salt ei tundnud seadust, ei teadnud, et töötavate alaealiste suhtes on tööseadusandlusega kehtestatud rida soodustusi, mille eesmärk on noorukite elu ja tervise kaitse tootmistingimustes, samuti neile võimaluse loomine oma haridustee jätkamiseks. Alekseid ei saa kohustada tulema tööle öisesse vahetusse. Seadus keelab. Öötöö võib kahjulikult mõjuda tema tervisele ja ka õppetundidest õhtukoolis ei tohi puududa. Alaealisi töölisi ja teenistujaid ei või ka öövalvesse panna. Ööajaks loetakse ajavahe-mikku kella kümnest õhtul kuni kella kuueni hommikul.

Alaealistele on seadusega kehtestatud lühendatud tööaeg. 16- kuni 18-aastastel ei või see ületada 36 tundi nädalas. Viiepäevase töönädala puhul on vahetuse kestus seitse tundi.<sup>26</sup> Seejuures jääb igal nädalal üle üks väljatöötamata tund. Seitsme kalendrinädala järel moodustab see terve vahetuse, mis töötatakse ära ühel nn. töölau-päeval. Loomulikult ei ole see ületunnitöö. Kuuepäevase töönädala puhul kestab alaealise tööpäev kuus tundi.

Nagu eespool öeldud, võib üksikutel erandjuhtudel tööle võtta 15-aastase nooruki. 15—16-aastaste alaealiste töönädal ei või olla pikem kui 24 tundi.

Soodustused, millest äsja rääkisime, võimaldavad alaealisel töölisel või teenistujal õigesti seostada töö- ja puhkeaega, samuti tõsta oma üldharidustaset.

... Kohtus arutatakse hagi kuueteistkümneaastase Viktor K. tööleennistamise kohta. Administratsiooni esindaja ütles oma sõnavõtus, et noortööline ei olevat täitnud temale pandud kohustusi, mistõttu ta vallandati. Ametiühingukomiteega vallandamist ei kooskõlastatud, nii nagu seadus ette näeb.

«Aga kas rajooni alaealiste asjade komisjon andis vallandamiseks nõusoleku?» küsis kohtunik.

«Tema poole ei ole me pöördunud...»

Sellega töökonflikti kohtulik arutamine lõppeski. Viktor ennistati oma endisele töökohale.

Selgitame, miks see nii läks. Üldjuhul võib töölisi ja teenistujaid vallandada administratsiooni algatusel ainult ametiühingukomitee eelneval nõusolekul. Mis puutub noortesse töölistesse ja teenistujatesse, kes pole veel saa-

<sup>26</sup> Viiepäevase töönädala puhul määratakse igapäevase tööaja (vahetuse) kestus kindlaks töösisekorra eeskirjadega või vahetusgraafikutega, mille koostamisel järgitakse töönädala ettenähtud kestust (ENSV Töök § 47 lg. 2).

nud kaheksateistkümneaastaseks, siis on nende vallandamiseks administratsiooni algatusel nõutav veel ka rajooni (linna) alaealiste asjade komisjoni nõusolek. Seejuures ei piirdu komisjoni tegevus üksnes lubamise või mittelubamisega. Hoolikalt kontrollitakse administratsiooni nõudmiste seaduslikkust ja põhjendatust ning selgitatakse välja põhjused, miks administratsioon nõuab noortöölise vallandamist. Kui seejuures ilmneb alaealiste töötingimuste rikkumisi, rakendab komisjon abinõusid nende kõrvaldamiseks. Ühesõnaga, alaealiste asjade komisjon kannab hoolt töötava alaealise huvide kaitsmise eest igakülgsest.

Ent kuidas toimitakse siis, kui nooruk on ise andnud avalduse töölt lahkumiseks omal soovil? Sellistel juhtudel on ettevõtte administratsioon kohustatud sellest kolme päeva jooksul teatama alaealiste asjade komisjonile. Komisjon selgitab välja, mis põhjusel oli lahkumisavaldus esitatud. Sageli on nii, et noorukit ei rahulda tehtav töö, ta peab seda huvivaeseks ja väheperspektiivseks. Lahkelid lahenevad tihtipeale niiviisi, et noortöölisele leitakse tema huvidele ja kalduvustele enam vastav töö või siis võetakse meetmeid tema töölerakendamiseks teises ettevõttes.

Kõik eespool loetletud tööseadusandluse normid puudutavad noortöölisi endid. Kuid neid on kasulik teada ka pärast kooli lõpetamist tööle läinud noorukite vanematel, et vajaduse korral aidata oma lastel kaitsta nende tööõigusi.

## Lapselapsele külla

«...Ja ärge enam oma nägu näidake! Ma ei luba teil kohtuda minu lapsega! Seadus on minu poolt!»

Uks löödi kinni ja vanapaar Olga Ivanovna ja Nikolai Grigorjevitš jäid trepimademele üksi. Hämmeldunult vaatasid nad teineteisele otsa. Kuidas siis nii? Nad tulid lapselast vaatama, tõid talle kingituse, lapse ema Ljudmila aga ei lubanud neid tuppagi tulla. Mõistagi on Ljudmila solvunud nende poja Volodja peale, kellega tal perekonnaelu ei laabunud. Pärast kestvaid lahkheliseid läksid nad lahku ja Volodja sõitis teise linna. Vanad elasid selle



lahkumineku raskesti läbi. Kuid eriti valmistas meelehärmi see, et neilt võeti nüüd võimalus näha viieaastast pojapoega Serjožat, kellesse nad olid väga kiindunud. Pärast lahutust oli Ljudmila nende küllatuleku üsna jaheldalt vastu võtnud. Täna aga ütles ta otse, et nüüd ärgu olgu neil poisiga enam mingit pistmist. Tema kui ema peab neid kohtumisi täiesti üleliigseks...

Kurb olukord, pole midagi öelda! Kahjuks tuleb veel elus ette, et lahutatud vanemad ei luba vastastikuse solvumise või lihtsalt pahasoovlikkuse pärast ka vanaisal ja vanaemal lastelastega suhelda.

Kas lapsevanemal on õigus nii toimida? Mida ütleb selle kohta seadus?

On üldiselt teada, kui head kasvatuslikku mõju avaldab lastele suhtlemine vanaisa ja vanaemaga. Kõigepealt toob see nii ühtedele kui teistele palju rõõmu. Vanaisade ja vanaemade suhtumises lapselastesse on palju õrnust, headust, oskust mõista lapse peenimaidki hingeliigutusi. Elukogenute ja elutarkadena suudavad nad väikelapses näha seda, mida vanemad oma rutuliste askelduste ja toimetuste tõttu vahel ei märkagi. Vanaisa ja vanaema on kannatlikumad, kui lapsel miski ebaõnnestub, on leebemad tema käitumisele hinnangute andmisel, teisisõnu, neil on selliseid hindamatuid omadusi, mida pahatihti ei jätku kategoorilisemate ja järsemate abinõude poole kalduval isal ja emal. Ja laps vastab sellele tähelepanelikkusele ja peenetundelisusele siira armastusega. Vanaisalt ja vanaemalt võtab ta endale üle palju kasulikku ning rikastub kõlbeliselt. Kuuldes jutustusi nende töökast ja loobumisterohkest elust, tekib lapses austus vanema põlvkonna vastu, kes on nii palju teinud selleks, et tema ja ta eakaaslased võiksid elada rahulikku, õnnelikku elu...

Seepärast on lapselapsel suhtlemist vanaisa ja vanaemaga lihtsalt vaja. Ent mida teha sellise olukorra puhul, millest äsja rääkisime? Noor perekond on purunenud. Ljudmila on nüüd Olga Ivanovnale ja Nikolai Grigorjevitšile päris võõras inimene. Kõik on õige. Kuid lapsele ei ole nad võõrad ning vanavanematele on ta endiselt lapselaps, keda nad armastavad ja kellesse nad on kiindunud. Oleks vääri ja isegi julm katki rebida sidet nende vahel. Perekonnaseadusandluses on paragrahv, milles on otse öeldud, et vanaemal ja vanaisal on õigus suhelda oma ala-

ealiste lastelastega. Ljudmila toimis valesti, keelates Olga Ivanovnal ja Nikolai Grigorjevitšil kohtuda Serjožaga.

Kui aga vanemad (vanem) siiski ei luba vanaisal ja vanaemal lastelastega kohtuda? Kas võib siis sundida neid täitma seaduse sätet, millele eespool viitasime? Muidugi. Konflikti lahendab eestkoste- ja hooldusorgan, kes kohustab vanemaid mitte takistama vanaisa ja vanaema suhtlemist lastelastega. Määratakse kindlaks aeg ja koht, kus nad võivad kohtuda. Loomulikult korraldatakse need kohtumised sellise arvestusega, et nad ei segaks lapse normaalset kasvatust, ei mõjuks negatiivselt tema õpin- guile ega avaldaks talle kahjulikku mõju.

Viimane on eriti lubamatu. Näiteks võivad vanaema ja vanaisa mõnes ususektis osaleda ning püüda sinna ka lapselast kaasa tõmmata. Või siis meelestavad nad kokku- saamistel last vanemate vastu. Sääraste asjaolude puhul võidakse vanaisal ja vanaemal lapselastega kohtumine üldse ära keelata.<sup>27</sup>

## Isa... kohtukorras

Viktor Samoilov näis olevat hinge põhjani solvunud.

«Kelleks te mind peate? Mina... Küsige kellelt tahes — halba sõna ei ütle minu kohta keegi. Siin on iseloomustus töökohalt. Palun! Siin on minu kohta kõik ära öeldud!»

Kohtunik, juba aastates inimene, mitme ordenipaelaga rinnal, kuulas seda tiraadi kannatlikult ja ütles:

«Palun rääkida asjakohaselt!»

«Aga kas iseloomustus töökohalt ei käi asja kohta?»

«Antud juhul huvitavad meid teie suhted hagejaga.»

Samoilov vajus kohe longu ja lõi käega:

«Mis suhted seal olid? Midagi ei olnud.»

«Ometi ju olid!»

«Noh, kohtusime... Ta meeldis mulle...»

«Ja kõik?»

«Olekski nagu kõik...»

<sup>27</sup> Kuigi Eesti NSV perekonnaseadusandluses ei ole otsest sätet vanavanemate suhete reglementeerimise kohta lastelastega, on vaja eeltoodud seisukohti järgida ka meie vabariigis. See tuleneb niihästi humaansetest, kõlbelistest põhimõtetest kui ka kaudsest juriidilisest alusest, mille kohaselt vanaisa ja vanaema on teatavatel tingimustel kohustatud ülal pidama oma lastelapsi (ENSV APK § 96).

Kohtunik vaatas enda ees olevat paberit ja ütles:

«Palun kutsuda tunnistaja Karavajeva.»

Karavajeva, eakas naine, hakkas kiiresti rääkima:

«Olen Tanja korterinaaber. Nii et kõik see on toimunud minu silme all... Tanja kohta ei saa ma midagi halba öelda, ta on rahulik, töökas, õrn tüdruk. Noormeestega eriti ei sõbrustanud, rohkem tüdrukutega. Hiljem ilmus välja vaat see...» Karavajeva osutas peaga Samoilovi poole. «Noormehel ei paistnud vigagi olevat, oli viisakas. Ükskord ütlesin ma talle: vaata ette, Viktor, Tanjakese suhtes! Ta on üksik, pole tal omakseid, lähedasi, igauks võib liiga teha. Viktor aga vastas: kuidas ma talle liiga teha saan, kui teda armastan. Niimoodi otse ütleski. Tanjagi kiindus temasse kogu südamega... Hiljem sõitsime mehega kuuks ajaks puhkusele. Tuleme tagasi, nemad aga võtavad meid vastu kahekesi: «Soovige meile õnne, me abiellusime!» Ehkki polnud kuigi sobiv, küsisin siiski, kas nad on registreerimas käinud. Ei olevat käinud, vastasid nad, ei ole end kirja pannud... Ju siis mingisugused põhjused neil selleks olid, mina seda ei mõistnud. Noh, olgu! Otsustasite koos elada, elage! Viktor tõi ühiselamust oma asjakesed. Nad hakkasid end tasapisi sisse seadma: ostsid puhvetkapi, siis diivani. Tegid toas remonti... Aga kolme kuu pärast tuli Tanja minu poole, siinmad märjad. Mis on juhtunud? Räägib, et Viktor jättis ta maha, läks ühiselamusse. Kurvastasin koos temaga, siis aga laususin: võib-olla ongi see hea. Kui ta on säärane alatu inimene, siis on parem ta kohe unustada. Tanja aga nutab veel hullemini. Ütleb, et neil on laps tulemas. Vaat kus lugu!... Pärast seda kohtasin kord Viktorit ja ütlesin temale: kuidas sa võid Tanja maha jätta sellises seisundis? Mõtleksid vähemalt lapse peale. Tema aga vastas mulle, et tal justkui polevatki selle lapsega midagi pistmist. Vaat missugune südametühe inimene ta on!»

Pärast tunnistaja ärakuulamist küsis kohtunik Samoilovilt uuesti:

«Mida te võite ütelda äsja esitatud faktide kohta?»

Samoilov muigas virilalt:

«Muidugi on siin palju liialdatud...»

«Täpsustame siis. Kas te kavatsesite Tanjaga abielluda?»

«Jah.»



«Pärast seda, kui olite selles suhtes kokkuleppele jõudnud, kolisite tema juurde elama?»

«Kolisin . . .»

«Tähendab, te astusite faktilistesse abielusuhetesse?»

«Jaa-h.»

«Teil oli ühine majapidamine?»

«Mingisugust majapidamist meil ei olnudki.»

«Pean silmas ühisel toidul olemist, majatarvete soetamist, korteri remonti?»

Samoilov kehtas õlgu ja lausus:

«Ja mis siis? Aga lapsega, kes sündis pärast seda, kui me Tanjaga olime lahku läinud, pole mul ikkagi mingit tegemist!»

«Mida ta küll ometigi räägib,» ahastas läbi pisarate Tanja R., kelle hagi tema lapse isaduse tuvastamiseks täna arutatakse. «Ta oli ju isegi rõõmus selle üle, et meil on laps tulemas. Lugege seda . . .»

Tanja ulatas kohtunikule kirja, mille olid Viktorile tema vanemad saatnud. Viktor oli neile kirjutanud, et neil Tanjaga tuleb laps ja et ta nüüd elab läbi eelseisva isaduse uudset tunnet. Vastuseks õnnitlesid vanemad teda pere tulevase täienduse puhul ja käskisid viibimata saata telegrammi, kui laps on sündinud.

«Kas te kirjutasite vanematele sellest, et teil on laps tulemas?» küsis kohtunik Samoilovilt.

«Ei mäleta.»

«Vaadake kirja . . . On selle kirjutanud teie vanemad?»

«Jah.»

«Tähendab, te siiski teatasite neile, et teil on laps tulemas?»

«Ma ei saanud seda neile teatada! Mis alusel? Meie suhetes Tanjaga . . .»

«Millega te siis seletate teie õnnitlemist ja palvet viibimata telegrafeerida, kui laps on sündinud?»

«Ei tea . . .»

Esinevad tunnistajad — Viktori ja Tanja töökaaslased. Nad kõik kinnitavad, et hageja ja kostja vahel tekkisid tegelikud perekonnasuhted juba enne lapse sündi. Pikka-mööda hakkas selguma ka nendevahelise lahkeli põhjus. Nad olid tülitsenud mingisuguse tühiasja pärast. Olid ütelnud teineteisele teravusi. Viktor oli haaranud kohvri ja hakanud asju kokku panema. Sellisest sündmuste pöördest jahmunud Tanja oli Viktorile tuletanud meelde tule-

vast last, vastus aga oli ootamatu: «Mingisugusest lapsest ei taha ma kuuldagi!» Ja lahkus ust paugutades.

Mõne kuu pärast sündis Tanjal tütar. Viktoris ärkas korraks isatunne, kuid ta suretas selle otsekohe: «Seda nüüd veel vajal!» Aga siis hakkasid temagi kõrvu ulatuma teated, et Tanja räägib kõigile tuttavaile temast kui tüdruku isast. See ajas Viktori lausa vihale. Esialgne kangekaelne otsus ennast lapse isaks mitte tunnistada kasvas üle tigidaks enesekindluseks. Tulid pähe mõtted, mida ta varem poleks lasknud tekkidagi: «Aga võib-olla oli Tanja pärast seda, kui meie koos elama hakkasime, veel kellegi teisega sidemeis? Ei-ei, ma ei lase ennast alt vedada! . . .»

Niiviisi sündiski isaduse tuvastamise kohtuasi. Viktor eitas kohtus kõike, iseennast veendes, et vaevalt on nüüd võimalik tõestada nii delikaatset asja: kas on ta Tanja sünnitatud lapse isa või mitte?

«Millel siiski rajaneb teie veendumus, et laps ei ole teie oma?» päris temalt kohtunik.

«Näete . . .» otsis Viktor sõnu, «meie ei olnud isegi veel registreeritud. Sisuliselt ei olnud meie veel perekond . . .»

Kohus läks nõupidamistappa.

Kuni kohtunikud hindavad ja vaevavad fakte ning esitatud tõendeid, vaadelgem meiegi seda lugu juriidilisest küljest.

«Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksis» on peatükk «Laste põlvnemise kindlakstegemine»<sup>28</sup>. Paragrahvid, mis sellesse peatükki kuuluvad, reglementeerivad väga olulisi küsimusi, mis on seotud lapse sünniga. Me teame, et laste ilmaletulekust peale tekivad isal ja emal nende suhtes kindlad õigused ja kohustused. Seaduse järgi on nende õiguste ja kohustuste ainsaks aluseks veresugulus. Kuidas ka suhted vanemate vahel ei kujuneks, ei võta see kummaltki vanemalt mingil määral kohustust kasvatada last, pidada teda materiaalselt ülal ja kanda vastutust ühiskonna ees tema käitumise eest. Vanemate ja laste vaheline õigussuhe, vanemate õigused ja kohustused tekiavad laste sünni momendist alates. Seejuures peab tegelik põlvnemine olema kinnitatud dokumentaalselt. Juriidiliselt vormistatakse niihästi lapse sünd kui ka tema põlv-

<sup>28</sup> «Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis» vastab sellele peatükki «Laste põlvnemise kindlakstegemine ja vanemate sissekandmine sünniaktide raamatusse».

nemine antud isast ja emast. Need tingimused peavad kindlasti olema täidetud, sest abielu- ja perekonnakodeksis on otse öeldud, et vanemate ja laste vastastikused õigused ja kohustused tulenevad laste põlvnemisest, mis on tõestatud seadusega ettenähtud korras.<sup>29</sup>

Isa ja ema, kes on omavahel abielus, kantakse sisse sünniaktide registreerimise raamatusse lapse vanematena. Tavaliselt tehakse seda ühe või mõlema vanema avalduse põhjal. Vanemate haiguse või surma korral või mingi asjaolu tõttu, mis ei lase neil avaldust teha, võivad avalduse teha sugulased, naabrid, selle meditsiinasutuse administratsioon, kus laps sündis, või muud isikud.

Sünnitunnistusele tehtud sissekanne lapse isa kohta on lapse põlvnemise tõendiks tunnistusel näidatud isikust (NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 4. detsembri 1969. a. määrus nr. 10 muudatustega, mis kehtestati pleenumi 12. jaanuari 1973. a. määrusega nr. 3).

Paljudel juhtudel ei ole vanemad mingi asjaolu tõttu registreeritud abielus, kuid isa tunnistab vabatahtlikult, et laps on sündinud temast, ja on nõus võtma endale kõik kohustused, mis sellest faktist tulenevad. Niisugusel juhul teeb perekonnaseisuorgan sissekande lapse isa kohta vanemate ühise avalduse alusel.

Kui isik, kes on sünniakti kantud lapse isana, ei ole sellega nõus, annab seadus talle võimaluse vaidlustada tehtud kannet ühe aasta jooksul. Tähtaega hakatakse lugema sellest momendist, millal inimene sai teada või oleks pidanud teada saada saama sissekande tegemisest. Nendel juhtudel, kui lapse isana või emana on märgitud alaealine, hakatakse sellise sissekande vaidlustamise tähtaega lugema päevast, millal ta sai kaheksateistkümneaastaseks.

... M. sünnitas lapse. Abielus ta ei olnud. Inimene, kellega tal oli põgus ja ebakindel, kiire lahkuminekuga katkenud side, isegi ei teadnud, et tal on sündinud poeg. Ja M. ei tahtnudki, et too mees seda teaks. Ta otsustas lapse ise üles kasvatada. Poja sünni registreerimise ajal palus ta sünnitunnistusele kirjutada oma perekonnanime, laht-risse «isa» aga esimese talle pähe tulnud ees- ja isanime. Juhtus nii, et need langesid ühte tema ühe tuttava ees- ja isanime ning koguni perekonnanimegagi. Too sai sellest teada ja hakkas muretsema: kas ei hakata temale sellega seoses esitama mingisuguseid nõudmisi? Kas M.

<sup>29</sup> ENSV APK § 54.



toimis seaduse järgi, märkides lapse isa ees- ja isanime oma suva järgi?

Õigusnõuandlas, kuhu mees selgituse saamiseks pöördus, öeldi talle, et M. tegevuses ei ole midagi seadusvastast. Omal ajal, kuni abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste kehtestamiseni 1968. aastal tõmmati sellistel juhtudel lahtrisse «isa» kriips või jäeti see hoopiski täitmata. Tekkis lapse jaoks imelik olukord: asjade loogika järgi on tal isa (teisiti poleks ta ilmale tulnud), aga dokumentide järgi otsustades ei ole isa üldse olnudki. Pealegi rõhutab dokumendi selline laad veelkordselt lapse abieluvälist põlvnemist, tekitades kujutluse tema kuidagi mittevõrdõiguslikust seisundist nende eakaaslaste seas, kelle dokumentides on märgitud nii isa kui ka ema. Seejärel tegi seaduseandja sellesse punkti vastava paranduse. «NSV Liidu abielu- ja perekonnaseadusandluse alustega» kooskõlas ei panda lahtrisse «isa» kriipsu ega jäeta seda täitmata. Lapse ema võib lapsele anda oma perekonnanime. Tema perekonnanimi näidatakse ka isa perekonnanimena, isa ees- ja isanimi aga kantakse sisse ema ütluse kohaselt. Võib juhtuda nii, et analoogilist perekonna-, ees- ja isanime kannab teine isik, nagu see juhtus eespool esitatud loos. Siiski ei ole õigusnõuandla poole pöördunud kodanikul kartuseks alust: mingisuguseid õiguslikke tagajärgi selline sissekanne võõra lapse sünnitunnistuses temale kaasa ei too.

Juhindudes mingisugustest isiklikest motiividest, ei soovitud lapse ema eelmainitud juhul nimetada isa nime ega esitanud talle mingisuguseid pretensioone. Kohtupraktikas tuleb märksa sagedamini ette, et naine osutab täiesti konkreetselt inimesele, kes on tema sünnitatud lapse isa, too aga eitab oma isadust resoluutselt.

Mida ütleb selle kohta seadus?

«Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvis 48 on öeldud: kui vanematel, kes ei ole omavahel abielus, sünnib laps, võib vanemate ühise avalduse puudumisel isadust tuvastada kohtukorras.<sup>30</sup> Sellise nõudmise võib esitada lapse üks vanematest, eestkostja või hooldaja, samuti teised isikud, kelle ülalpidamisel laps on. Avalduse isaduse tuvastamiseks võib anda ka laps ise, kui ta on selleks ajaks jõudnud täisikka. Isaduse tuvastamise küsimus vaadatakse läbi hagimenetluse korras. Hagi

<sup>30</sup> ENSV APK § 58.

esitatakse selle isiku vastu, kes hageja kinnitust mööda on lapse isa. Teisiti lahendatakse küsimus siis, kui avalduse esitamise momendiks isik, kelle isadust on kavas tuvastada, ei ole elus. Sel juhul arutatakse küsimust erimenetluse korras, s. t. tuvastatakse isaduse fakt. Sellistes kohtuasjades tõmmatakse kaasa kõik huvitatud isikud, sealhulgas sotsiaalhooldusorganid ning kadunu pärijad. Küsimuse jaataval otsustamisel on hageja jaoks suur tähtsus: selgitatakse välja lapse tegelik isa ning seoses sellega võivad ilmsiks tulla õigused surnust järelejäanud vara pärimisele jne.

Isaduse tuvastamine on üsna keeruline ülesanne. Perekonda kui sellist ju ei olnud. Vallaliste abikaasade vahel tekkinud side oli tavaliselt lühiajaline. Katsu siin kõiges selgusele jõuda! Ja arutaminegi pole lihtne: see puudutab sügavalt intiimseid suhteid mehe ja naise vahel. Olid ju ainult nemad kaks... Nüüd lahutab neid teineteisest tumm vaen, varjamatu ärritus, vastastikused ja pahatihti hoopiski mitte õiglased etteheited. Kus on siin tõde, kus vale? Kus on kokkukeerutatu, kus tõeline? Ei ole kerge selgusele jõuda kogu selles sasipuntras, ent on vaja, sest asi puudutab lapse huvisid. Seaduses on fikseeritud kindlad kriteeriumid, mille olemasolu lubab kohtul isadust tuvastada. Need on tekkinud paljuaastaste vaatluste, praktika, elukogemuste, arvukate analoogiliste situatsioonide, kõige selle analüüsi tulemusena, millega kohtusaalides tuleb kokku puutuda.

Kindlasti panite tähele, missuguse hoolikusega uuris kohtunik kõiki asjaolusid. Karavajeva tunnistused tõendasid seda, et Viktor ja Tanja olid elanud koos, ehkki nende vahekord ei olnud seaduses ettenähtud korras registreeritud. Seoses sellega küsitles kohtunik kostjat veel kord, kas ta tegelikult oli hagejaga abielusuhetes. Viktor vastas jaatavalt.

Nüüd pöördume seaduse poole.

Selles öeldakse täht-tähelt järgmist: isaduse tuvastamisel arvestab kohus lapse ema ja kostja ühist kooselu. Olu- liseks asjaoluks, mis tunnistab seda, et lapse ema ja kostja olid faktiliselt abielusuhetes, on ühine majapidamine. Ka see element oli Tanja ja Viktori suhetes olemas. Viktor ei eitanud seda fakti.

Ühine kooselu ja ühine majapidamine juba kõnelevad sellest, et mehe ja naise vahel olid tekkinud küllalt kind-



lad suhted, mis lõppkokkuvõttes võinuksid viia abieluni. See, et seda ei juhtunud, on juba teine küsimus. Kohus aga võtab arvesse järgmist. Selliselt kujunenud suhted mehe ja naise vahel võivad täiesti loomulikult viia raseduseni ja lapse sünnitamiseni. Seejuures saavad pahatihti just need lähenevad tagajärjed nendevahelise lahkeli põhjuseks.

...Veera D. ja Nikolai S. tutvusid turismireisil olles. Nad hakkasid teineteisele meeldima, otsustasid abielluda ning hakkasidki koos elama. Abielu registreerimist lükasid nad aina edasi sobivama ajani. Naabrite ja tuttavate silmis olidki nad juba mees ja naine. Ükskord ütles Veera Nikolaile, et ta on rase. See viis Nikolai tujust ära: endagi jaoks pole õieti veel jõudnud elada, nüüd aga on siin laps, mähkmed, titesärgid, lapsekisa. Ei, see ei sobinud talle kuidagi. Pealegi oli tal kavatsus lähemal ajal tehnikumi astuda. Kui aga laps tuleb, on õppimisplaan maha maetud, selleks pole siis enam mahti. Nii ta seda Veerale otse ütleski. Olukorrast väljapääsuna soovitas ta Veeral minna arsti juurde ja lasta teha aborti, kuni see veel võimalik on. Ent Veera ei toiminud Nikolai nõuande järgi. Suhted nende vahel läksid sassi. Hiljem, kui otsustamisele tuli isaduse tuvastamine, rääkis Nikolai kohtus, et ta oli Veeraga kooselu ja ühise majapidamise katkestanud juba ammu enne lapse sünni ja seepärast ei saavat teda lapse isaks tunnistada. Kas on kostja sellisel väitel sisulist tähtsust? Muidugi. Kuid mitte Nikolai kasuks. NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi poolt spetsiaalselt vastu võetud määruses soovitatakse kohtutel isaduse tuvastamise küsimustes sedalaadi asjaolusid hoolikalt uurida. Juhitakse tähelepanu sellele, et kooselu ja ühise majapidamise lõpetamine enne lapse sünni ei või iseenesest olla isaduse tuvastamise hagi rahuldamata jätmise aluseks. Nikolai S. tunnistati sündinud lapse isaks kõigi sellest tulenevate õiguslike tagajärgedega...

Muude asjaolude hulgas, mille järgi võidakse kostja isadust tuvastada, etendab tähtsat osa tema osavõtt lapse ühisest kasvatamisest või materiaalsest toetamisest. Elades lahus, suhtles kostja lapsega pidevalt. Laps tundis alati tema vanemlikku hoolitsust. Kostja muretses lapse jaoks vajalikke asju, lelusid, raamatuid ning andis lapse emale korrapäraselt raha. Laps oli tegelikult pidevalt tema ülalpidamisel.



Peale selle, millest oli juttu eespool, võib kohus arvestada ka teisi asjaolusid, mis usaldusväärselt tunnistavad kostja isadust. Nendeks võivad olla kostja kirjad, ankeedid, avaldused ja muud faktilised andmed. Nende hulka kuuluvad ka hageja, kostja ning kolmandate isikute seletused, tunnistajate ütlused, ekspertide arvamused. Tingimata analüüsib kohus kõike seda hoolikalt. Kõik kaalutakse igakülselt läbi ja võetakse arvesse. Pangem samuti tähele, et kostja ei ole sellises olukorras jäetud passiivseks pealtvaatajaks. Tal on õigus esitada igasuguseid tema isadust eitavaid tõendeid. Mõnigi kord kujuneb nii, et just need tõendid määravad asja lõpptulemuse.

Nii näiteks jättis kohus rahuldamata M. hagi isaduse tuvastamise kohta. M. väitis oma avalduses, et tema lapse isaks on Fjodor K., kellega ta mõnda aega koos elas ja kellega tal oli ühine majapidamine. K. vaidles hagi esitamisele vastu ja esitas dokumendid, mis tõendasid, et lapse eostamise momendil oli ta pikaajalisel lähetusel Kaug-Põhjas. See argument saigi aluseks, mille põhjal M. hagi isaduse tuvastamiseks rahuldamata jäeti.

Niisiis on isaduse tuvastamise asjus hagejal ja kostjal võrdne õigus esitada lapse tegelikku päritolu tunnistavaid tõendeid. Kohus võib omal algatusel välja nõuda tõendeid, millel on asja suhtes tähtsust. Kohus võib lapse põlvnemisega seotud küsimuste selgitamiseks määrata kohtumeditiinilise ekspertiisi. Seda tehakse neil juhtudel, kui isaduse tuvastamisel kohtu poolt vaatluse alla võetud tehioolud (neid loetleti eespool) leidsid läbivaatamise käigus kinnitust, kuigi kostja keeldub visalt end isaks tunnistamast. Sellise ekspertiisi ülesanne on välja selgitada rida lapse päritoluga seotud olulisi küsimusi. Näiteks on võimalik kontrollida, kas kostja on üldse võimeline lapsi soetama, kas andmed kostja ja lapse vere koostise kohta ei välista isadust. Vere ekspertiisi puhul kõrvutatakse lapse, tema ema ja kostja vere koostist. Sellise ekspertiisi tähtsust ei maksa siiski ülehinnata. Kui heidame pilgu «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvile 48, ei leia me seda nende tõendite hulgas, mida kohus asja otsustamisel arvestab.<sup>31</sup> Kohtumeditiiniline ekspertiis on üksnes abivahend tõe kindlakstegemiseks.

... Avaneb nõupidamistoa uks. Kohtusaali astuvad kohtunik ja kaks rahvakaasistujat.

<sup>31</sup> ENSV APK § 58.

«Püsti tõusta! Kohus tuleb!»

Kohtuniku käes on otsus. Enne selle ettelugemist heidab ta pilgu kohtusaali.

Vaikus.

Nutetud silmadega vaatab kohtunike poole Tanja — kogu tänane protsess oli talle raskeks katsumuseks. Ei mõtelnud ta, et kõige intiimsem tuleb niimoodi inimeste ette välja tuua...

Peos kaabut käkerdades tusatseb Viktor. Millest ta mõtleb? Kahetseb ta, et keetis kurjast kangekaelsusest kokku kogu selle ebameeldiva loo? Aga võib-olla loodab ta, et isadusest kõnelevate faktide silmanähtavusele vaatamata teeb kohus ometigi otsuse tema kasuks?

Vaikides ootavad tunnistajad.

Kohtunik hakkab lugema:

«Kohus vaatas hoolikalt läbi kõik poolte poolt esitatud tõendid... Kohus kuulas ära tunnistajad... Uuris toimekus olevaid dokumente... Hagi Viktor Nikolajevitš Samoilovi isaduse tuvastamise kohta kuulub rahuldamisele «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 48 alusel.

Kohtusaal elavnes otsekohe. Viktor seisis kohmetunult. Ta tundis endal inimeste hukkamõistvaid pilke. Tõmmanud pea õlgade vahele ja kellegi poole vaatamata kiirustas ta kohtusaalist välja...

## Vanemlikest õigustest ilma jäetud

«...Mind sunnib kirjutama mure lapselapse pärast. Poiss on kolmeteistkümneaastane. Ta on andekas, armastab joonistada. Koolis läheb tal hästi. Kodus aga on ta elu praegu muutunud lausa piinaks. Ja kõiges on süüdi isa. Kui kukub jooma, on võimatu temaga hakkama saada. Kohe algab skandaal. Ja miskipärast pöördub ta viha alati poisi vastu, kes tema ees pole milleski süüdi. Karjub tema peale, sõimab roppude sõnadega, ei lase tal rahulikult õppida. Mõistagi mõjub see kõik poisi käitumisele: ta on muutunud äkiliseks, kergesti ärrituvaks. Mis aga edasi saab? Joomingutele ja märulitele kodus ei paista lõppu tulevat. Ja kõige halvem on see, et selle läbi kannatab nooruk, kelle iseloom alles hakkab kujunema...»

Sellise ahastava kirja saatis pensionär Glafira Stepa-

novna Gorbunova ajakirja «Tšelovek i Zakon» toimetusele. Toimetus lähetas mind asja uurima.

Väikelinn. Rohelusse kasvanud hubane tänav. Kolmekorruseline luuderohu mähkunud rõdudega maja. Öhtu. Maja ukse juures pingil istuvad mõned naised.

«Kas siin elavad Gorbunovid?»

«Siin.»

Nendest möödudes kuulsin:

«Nähtavasti on nende juures jälle midagi juhtunud...»

Kolmas korrus. Trepimademelt viivad ukсед korterisse. Numbrit vaatamata leidsin mulle vajaliku ukse. Teistest erines too uks selle poolest, et temas haigutas tohutu auk, mis oli seestpoolt kuidagiviisi papitükiga kinni pandud. Ega ma ei eksinud? Ei, number on õige.

Ukse avas umbes kolmekümne viie aastane tursunud silmalaugudega ja ebaterve mullakarva näoga mees.

«Fjodor Gorbunov?»

«Just nii.»

Kodus oli terve pere: vanaema Glafira Stepanovna, Fjodori naine Lida, veel noor, kuid kuidagi enneaegu närbunud naisterahvas, poeg Gena, hirmu väljendavate silmadega kohmetu nooruk.

Fjodor kissitas tigidalt silmi:

«Tuleb välja, et kaevati? Ema vist? ... Noh, olgu, vaatame! Kaebustega olen ma harjunud...»

Ma pärisin ukse kohta. Ta muigas:

«Mul oli vaja välja minna, aga poeg ei lasknud mind. Siis tuligi puruks lüüa...»

Gena tõmbus kuidagi kühmu, ta nägu tumenes.

«Isa oli, nagu ikka, purjus ja tuli mulle ilma mingi põhjusega kallale. Ma tormasin tema eest tänavale, tema aga mulle järele. Siis ma jooksin tuppa ja panin ukse kinni. Tema hakkas ust käte ja jalgadega prõmmima ja mind sõimama. Pärast lõhkus ta alumise uksetahvli ja puges läbi selle augu tuppa. Mina läksin vannituppa peitu...»

«Oli niisugune lugu?» pärisin Gorbunovilt.

«Oli...» vastas too, poja poole vaatamata.

Pärast seda, mis oli juhtunud, ei pidanud vanaema vastu ja ütles lapselapsele:

«Hakkad elama minu toas. Minu juurde ei julge ta sisse murda.»

Vanaema proteksioon tõi kaasa selle, et Fjodor hakkas nüüd mõlemat majast välja ajama;



«Kasige välja! Et ma teid enam ei näeks!...»

«Aga kuhu meil minna?» hädaldas vanaema. «Erakorterrisse? Ma ju toidan Genat, pesen ta riideid. Ema tal justkui oleks olemas, aga on nagu võõras. Ühegi hella sõnaga ei soojenda, vähimatki hellust ei avalda.»

... Fjodor Gorbunov kortsutab kulmu, kõõritab naise poole, kes on juba jõudnud nutma hakata, ja ohkab:

«Läksin tookord tuliseks. Kuid te saage minust aru...»

Ta rääkis sellest õnnetusest, mis teda oli mõned aastad tagasi tabanud. Ta oli töötanud geoloogiaekspeditsioonil, jäänud laviini alla, pärast aga vaakunud mitu kuud elu ja surma piiril. Elu jäi küll sisse, kuid ta invaliidistus.

«Sellest ajast peale hakkasite jooma?»

«Jah.»

«Aga varem?»

«Jõi ka varem,» sekkus jutusse naine. «Ainult siis elasime kommunaalkorteris ja ta pelgas naabreid. Siin aga pole tal kedagi karta ja märatsebki... Ikka poja pärast. Kuidagi ei suuda nad ühist keelt leida.»

«Ta peab mind austama!» ütles Fjodor iga sõna rõhutatades. «Olen ma talle isa või mitte?»

Austada? Mille eest? Lõpmatute purjuspäi kiusuajamiste ja solvangute eest?... Kuid Fjodoril on kõige jaoks üks õigustus, mida ta loeb ammendavaks ja tema süüd täielikult pehmendavaks:

«Olin purjus. Midagi ei mäleta...»

Ent poeg mäletab kõike. Niihästi isa joominguid kui ka kodu rasket, sünget õhkkonda ja koos sellega teenimatuid solvanguid, kurvastust ja valuni ängistavat häbi kaaslaste ees, et tal on säärane isa...

Genast kõneldi koolis head: rahulik, püüdlik, armastab sportida.

Oma muresid häbenes ta ega rääkinud neist kellelegi. Ta elu oleks justkui koosnenud kahest poolest: koolipoolset osa täitsid õppimine, sport, huvitavad ettevõtmised, kodust poolt aga süngestavalt rasked ning kurnavad tülid isaga. Ajapikku jõudsid kooligi kuuldused ebanormaalsest olukorrast Gorbunovide kodus. Õppealajuhataja käis tema pool kodus ja veendus otsekohe, et kuuldused vastasid tõele. Purjus isa märatses häbenematult temagi juuresolekul ning tungis vanaema tuppa, kus poeg viibis. Ent mis õppealajuhatajat kõige enam hämmastas, oli täielik võõrdumus poja ja ema vahel.

«Ta on muutunud kinniseks,» kurtis ema, «minuga ta peaaegu ei räägigi.»

«Aga teie?» küsis õppealajuhataja. «Olete midagi teinud selleks, et pojaga lähedasemaks saada?»

Ema ei vastanud midagi, laskis pea norgu.

Ka praegu vaikib ta. Ja mida tal on öelda? Kuidas seletada toimunut? Rääkida sellest, kui raske on tal endal? Keegi ei vaidle sellele vastu. Ent jutt on ju muust — lapsest, tema pojast. Temal, täiskasvanud inimesel on raske. Aga pojalt, kolmeteistkümneaastaselt noorukil, kes on alles elutee algul, on mitmekordselt raskem. Just selle üle tuleks temal kui emal mõelda, mõista poissi, julgustada teda, kaitsta purjus mehe mõnituste eest... Püüdsin sellest Gena emaga kõnelda, kuid kõnelusest ei tulnud midagi välja. Jutt viis aina mingisuguse imeliku õigus-tuseni:

«Vanaema vist rääkis teile, et ma ei ole pojale süüa teinud, tema pesu pesnud. Aga mida tal õigupoolest vaja on? On süüa tahtnud — kõik on köögis...»

Kuulasin Gorbunovat ja mõtlesin Margarita Vassiljevna Vjatkinale, kes elab Permi oblasti Oktoobri rajooni ühes asulas. Margarita Vassiljevnal on kaksteist last, neist kaheksa ei ole omad. Läks mehele lesele, võttis kaela karja lapsi. Kuid ta ei tee nende vahel vahet, kõik on talle ühtviisi lähedased ja kallid. Hoolt ja hellust jagab ta kõigile võrdselt. Peseb nende pesu, toidab neid, saadab õigel ajal kooli ja leiab aega, et igauhega muresid jagada. Ja pojad ning tütreid kasvavad ema väärilisteks — töökateks, püüdlikeks. Vanim poeg lõpetab varsti instituudi. Lapsed austavad vanemaid. Kõik on siin mõistetav ja arusaadav: külvatud hea kannab teatavasti head vilja. Vanemasüdamel haldus soojendab väikest inimest, aitab tal kasvada, jõudu koguda. Kui aga juhtub tabama õnnetus, peletab ema selle headusega eemale.

Aga Gorbunovid? ... Pärast seda kui kool andis häirekella, kutsuti Fjodor Gorbunov alaealiste asjade komisjoni. Ta lubas muuta oma suhtumist pojasse. Aga juba järgmisel päeval jõi ta end purju ja ajas poega taga. Tema tegude loogika oli lihtne ja otsejooneline: tema on isa, perekonnapea ja ta võib kõike. Aga et poeg, see kolmeteistkümne kollanokk, julgeb vastu hakata, siis teen ta pihuks ja põrmuks! ... Kibedaid vilju annab selline «kasvatus»! Noorukis kutsub see esile täiesti loomu-



liku protesti ja koos sellega vastusreaktsioonina pidurdamatuse, jämeduse ja viha. Ei saa unustada sellele eale iseloomulikke vastuvõtlikkust kõigele, mis noorukit ümbritseb. Nooruk õpib maailma tundma. Just neil aastail kinnistuvad temas need kõlblised põhialused, mis määravad ta iseloomu, harjumused, veendumused. Aga mida võib laps õppida Gorbunovide perekonnas? Purjutama? Ropendama? Kõigest kõrgemaks hindama omaenda egoistlikku mina? Või veel hullem — nii «soliidset» pagasit omades minna kuriteole? See ei ole hoopiski liialdamine musta värviga. Kurvastamapanevalt tunnistab kohustatistika, et kõige sagedamini tulevad õiguserikkujad just säärastest äpardunud kodudest . . .

Minu sõit linna, kus elavad Gorbunovid (mõistagi pidin ma nende poja huvides siin nende perekonnanime muutma), langes ajaliselts ühte kohalike võimude kavatsusega anda asi kohtusse, et otsustada, kas vanemad võivad isa ja ema kõrget nimetust edasi kanda. Oli vaja otsustavaid meetmeid, sest alaealise viibimine sellises olukorras ähvardas tuua talle ebasoovitavaid tagajärgi.

Vanemlike õiguste äravõtmine on soo äärmuslik abinõu, mille on seaduseandja ette näinud nende isade ja emade suhtes, kes oma vanemakohust laste ees ei soovi täita. Selle abinõu karmus on dikteeritud eelkõige humaanses suhtumisest lapsedesse. Muidugi on lapsele vanematest ilmajäämine tragöödia. Ent palju hullem tragöödia on elada ebaterves koduses olukorras, omamata võimalust rahulikult õppida, puhata, elada normaalset elu. Nagu öeldakse, tuleb kahest halvast valida väiksem. Ja selles mõttes vastab vanemlike õiguste äravõtmine lapse huvidele.

Missugustel asjaoludel võidakse vanematelt vanemlikud õigused ära võtta?

Kõigepealt sel juhul, kui nad hoiduvad kõrvale vanemlike kohustuste täitmisest laste kasvatamisel või kuritarvitavad oma vanemlike õigusi. Laps on jäetud omapead. Vähe sellest, et tal puudub järelevalve, tema õppimise ja käitumise vastu ei tunta üldse huvi. Isa ja ema säärane ükskõiksus oma laste suhtes on ohtlik sellepärast, et vajaliku kontrollita jäetuna võivad nad kergesti sattuda halva mõju alla. Vanemlike kohustuste mittetäitmine võib avalduda ka selles, et ema ja isa ei hoolitse lapse riietuse ja toidu eest, või selles, et üks vanemaist hoidub kõrvale ali-



mentide maksmisest, kui talle on säärane kohustus seadusjärgselt pandud.

Lubamatu on lapse julm kohtlemine perekonnas: peksmine, teotamine, mõnitamine. Oma selliseid tegusid õigustades hakkab lapsevanem tihtipeale targutama, et seegi on kasvatusmeetod. Omal ajal olevat isa temale endale halastamatult tuupi teinud, ent ennäe — sellest polnud midagi, kasvas inimene missugune, kes ei ela halvemini kui teised! Seda laadi väidetega ei saa nõustuda. Nendest kandub tolle vana, domostroilise, patriarhaalselt range kodukorra hõngu, kus kõik kasvatusprobleemid lahendati rusikaga, jõhkrusega, hoolimatusega inimisiksuse suhtes. Sellele «rusika»-kaitsjale oleks vaja meelde tuletada, mis säärane «kasvatus» omal ajal temale endale maksis. Kui palju pisaraid! Kui palju kibestumisi! Kui palju solvanguid! Aga et ta tänapäeval välja astub vaarisade kasvatusmeetodite kaitseks, siis ei tule see mitte sellest, et need tunduvad talle nii täiuslikud, vaid pigem sellest, et ta lihtsalt pole õppinud last kasvatama, ei ole saavutanud lapsega sellist kontakti, et tema poolt väike-sele inimesele öeldud sõna oleks autoriteetsem ja kaalukam kui võmm kuklasse.

Seaduse järgi võib säärane «kasvatamine», mida täpsemini nimetatakse laste julmaks kohtlemiseks, olla isalt või emalt vanemlike õiguste äravõtmise põhjuseks.

Eriti ohtlik lapsele on viibimine sellises kodus, kus vanemad ise käituvad ebaväärikalt: joovad, elavad kõlva-tut elu, panevad toime ühiskonnavastaseid tegusid. Mis võiks pojale või tütrele olla veel halvem kui see, et inimesed, kes peaksid olema nende suurimaks autoriteediks, panevad nende silme all toime amoraalseid tegusid. Pole midagi imestamapanevat selles, et ajapikku tulevad lapsed järeldusele: tähendab, nii tulebki teha ja ka mina võin sedasama teha... Rahvakohtus arutati Saša T. süü-asja röövkallaletungis. Nooruk oli kõigest seitsmeteist-kümneaastane — ja äkki säärane tõsine kuritegu! Kuidas see võis juhtuda? Kohtulikul arutamisel selgus, et Saša allakäigus ei olnud midagi juhuslikku. See ei alanud eile ega ka kuu aja eest, vaid ammu enne toda kohtuprotsessi. Saša vanemad ei töötanud, vaid tegelesid spekuleerimisega. Majja ilmusid alatasa mingid kahtlased inimesed. Asju toodi ja viidi. Kiirustades ja ahnelt loeti raha. Muidugi käisid selle kõigega koos rikkalikud kostitami-

sed ja joomingud. Kaheteistkümneaastasena oli poiss juba kindlalt selgeks saanud, et mingi defitsiitne asi kolmekordse hinnaga edasi müüa tähendab raha teenida ja selles pole midagi halba. Sellesse aega kuuluvad ka esimesed sammud vägijookide pruukimise alal.

Kõige hämmastavam oli see, et vanemad suhtusid sellesse rahulikult, just nagu poleks midagi erilist juhtunud. Noh, poiss võttis viina — vallatles pisut. Aga vägijoo-giga «vallatlemine» kujunes Sašal pikkamööda harjumuseks. Jõudis kätte päev, millal ta pandi nagu võrdne laua taha istuma ja kallati klaas viina täis. Viieteistkümneaastasena jõi ta juba pidevalt. Tema käitumises ilmnisid esimesed ohtlikud tunnused. Kui raha joomiseks ei olnud, nõudis ta seda omavanustelt ja noorematelt. Kui ei antud, siis võttis. Ta iseloom muutus halvaks. Omandamata tööharjumusi, vihkas ta tööd. Oli riiakas. Kõhklemata võis ta täiskasvanud inimest solvata. Üldse leidis ta, et tema võib teha, mida aga tahab. Niiviisi arutles ta nähtavasti ka tol õhtul, kui viinaraha saamiseks röövkallaletungi toime pani.

Toimepandud kuriteos oli eelkõige süüdi muidugi tema ise. Kuid samal määral on selles süüdi need, kes ei osanud oma poega kasvatada, — isa ja ema. Nende ühiskonnavastane, parasiitlik eluviis sai pojale etaloniks, mida ta oma kõigis tegudes järgis ja mis lõpptulemusena viis raske kuriteoni.

Kindlasti oleks lapse saatus kujunenud teistsuguseks, kui ta õigeaegselt oleks välja kistud sellest laostavast, ebatervest nõõrimise, kasuahnuse, joomise ja prassimise õhkkonnast. Saša T. vanemate taolistel inimestel ei ole õigust kanda isa ja ema austavat nime. «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvis 59 öeldakse: vanematelt või ühelt neist võidakse vanemlikud õigused ära võtta, kui tehakse kindlaks, et nad hoiduvad kõrvale oma kohustuste täitmisest laste kasvatamisel või kuritarvitavad oma vanemlike õigusi, kohtlevad lapsi julmalt, avaldavad lastele kahjulikku mõju oma amoraalse, ühiskonnavastase käitumisega. Seda abinõu võidakse rakendada ka nende vanemate suhtes, kes on kroonilised alkohoolikud või narkomaanid.<sup>32</sup>

Enne kui tõstatatakse küsimus vanemlike õiguste ära-

<sup>32</sup> «Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis» käsitleb vanemlike õiguste äravõtmise põhjusi paragrahv 74.



võtmiseks isalt ja emalt, kes ei täida oma kohust lapse ees, kohaldatakse nende suhtes tavaliselt ühiskondlikke mõjutusvahendeid. Kui need abinõud ei ole tulemusi andnud, antakse asi kohtusse. Siin on oluline alla kriipsutada, et vanemlikke õigusi saab ära võtta ainult kohtukorras, mitte ükski muu riigiorgan peale kohtu ei või emalt ja isalt nende vanemlikke õigusi ära võtta või millegagi piirata. Kohtulik arutus annab võimaluse täielikult ja igakülgselt uurida kõiki asjaolusid.

Vanemlike õiguste äravõtmine ei ole kriminaalkaristus. Seepärast otsustatakse selle abinõu kohaldamise küsimus tsiviilkohtumenetluse korras. Ei ole aga välistatud, et asja algatamise ajendiks võivad olla kriminaalse iseloomuga asjaolud. Näiteks on isa ja ema oma alaealise lapse joomisele kaasa tõmmanud. See on kuritegu, mille eest on ette nähtud kriminaalvastutus. Kuid asja selles osas, kus otsustatakse, kas antud vanem on vääriiline kandma isa või ema kõrget nimetust, juhinduvad kohtunikud tsiviilkoodeksi normidest.

Vanemlike õiguste äravõtmise hagiga võivad kohtu poole pöörduda riiklikud või ühiskondlikud organisatsioonid, lapse üks vanematest või eestkostja (hooldaja). See õigus on ka prokuröriil. Muudel huvitatud isikutel, näiteks sugulastel, ei ole õigust selliste avaldustega vahele kohtu poole pöörduda. Kuid neil on võimalus pöörduda sellise taotlusega vastava riikliku või ühiskondliku organisatsiooni ning prokuröri poole. Kui need loevad esitatud argumendid antud isikult vanemlike õiguste äravõtmise kohta põhjendatuks, pöörduvad nad hagiga rahvakohtusse. Kindlad õigused on selle küsimuse otsustamiseks alaealiste asjade komisjonil. Kui komisjon tuvastab, et isa ja ema hoiduvad kuritahtlikult kõrvale kohustest laste kasvatamisel ning kuritarvitavad oma vanemlikke õigusi, võib ta pöörduda rajooni (linna) rahvakohtusse esildisega nende õiguste äravõtmise kohta.

Vanemlike õiguste äravõtmise asju arutatakse prokuröri osavõtul. Seda sätet on spetsiaalselt rõhutatud «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvis 59.

... Mõne päeva eest arutati linna rahvakohtus abielupaar Gorbunovidelt vanemlike õiguste äravõtmise asja. Kohale tulid selle kooli õpetajad, kus Gena õpib, ja esindavad vanemate töökohast. Kustsid raevukad sõnad nende kahe inimese aadressil, kes olid unustanud oma isa- ja



emakohuse. Esinesid tunnistajad, nende vääritud käitumise pealtnägijad. Kõiki asjaolusid arvestades tegi kohus täiesti õiglase otsuse: võtta ära vanemlikud õigused.

Nii juhtuski, et kõigest mõni tund tagasi olid Lidia ja Fjodor Gorbunovid astunud kohtusaali oma lapse vanematena, väljusid aga sealt talle võõraste inimestena. Veresugulus mõistagi jäi, juriidilisest seisukohast aga ei võinud nad ennast enam isaks ja emaks nimetada. Kõik poja olemasolust tulenevad õigused on kadunud. Kõigepealt on neilt ära võetud lapse kasvatamise õigus, üks suuremaid õigusi inimsuhete seas. Ei ole enam küll raskusi, mis poja kasvatamisega kaasnevad, ent ühtlasi ei ole ka enam rõõme, mis küllaga hüvitavad kõik vanemate mured ja raskused, rõõme, mis poja edusammude puhul panevad isa- ja emasüdame iselaadselt tuksuma ning uhkusega mõtlema: ma elan edasi oma lapses.

Vanemlike õiguste äravõtmine toob endisele isale ja emale kaasa muidki õiguslikke tagajärgi. Näiteks ei laiene neile seaduse säte, mille järgi täisealised lapsed peavad töövõimetuid abi vajavaid vanemaid ülal pidama.

Kodanik Rogatšov, kelle hagi ülalpidamise sissenõudmise kohta tema kahelt täiskasvanud lapselt sel alusel tagasi lükati, oli hämmastunud:

«Kuidas siis nõnda? Ma ju andsin neile kõik need aastad materiaalselt abi — minult nõuti sisse alimendid nende ülalpidamiseks.»

See tema väide ei muuda sisuliselt midagi. Isalt ja emalt või ühelt neist vanemlike õiguste äravõtmisega otsustab rahvakohus samaaegselt ka lapse edaspidise ülalpidamise küsimuse. «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 60 lõige 2 ütleb, et vanemlike õiguste äravõtmine ei vabasta vanemaid laste ülalpidamise kohustusest.<sup>33</sup> Neilt nõutakse sisse alimendid lapse kasuks sellest sõltumata, kas laps on jäänud teise vanema juurde, on antud eestkostja (hooldaja) kasvatada või saadetud lasteasutusse. Nii et vaatamata materiaalsele abile, mida Rogatšov oli lastele andnud (muide — sunnitud), ei ole tal ometi mingit õigust nõuda nüüd vastuseks nendelt ülalpidamist.

Samuti jäid alusetuks kodanik Kurentsovi katsed kasutada oma huvides kunagisi sugulussuhteid tütreaga. Õieti öeldes oli Kurentsov isaks kõlbmatu: ta kuritarvitas alko-

<sup>33</sup> ENSV APK § 78 lg. 1,

holi ja korraldas purjuspäi kodus skandaale, peksis naist ja tütar. Kõik see viis lõpuks selleni, et temalt võeti ära vanemlikud õigused. Tütar jäi elama ema juurde.

«Ongi hea,» rõõmustas Kurentsov tookord. «Minul muret vähem.»

Tütar oli andekas inimene. Tema loomingulise töö eest tasuti hästi. Poolteise aastakümnega kogunes tal tubli vara. Siis aga juhtus õnnetus: ta haigestus raskesti ja suri äkki. Kuna selline traagiline lõpp tuli ootamatult, siis mõistagi ei jätnud ta testamenti. Kes võib sellisel juhul seadusjärgselt pärida järelejäänud vara? Meest tal ei olnud, lapsi samuti mitte. Oli jäänud üksnes ema...

«Aga mina?» tuletas Kurentsov ennast meelde. «Mulle kui isale tuleb anda pool pärandit.»

Ta tähelepanu juhiti seadusele, mis küllalt täpselt reglementeerib sääraseid situatsioone. «Vene NFSV tsiviilkoodeksis» on kaks paragrahvi: 530, mis nimetab kodanikke, kes võivad olla pärijad, ja 531, mis loetleb neid kodanikke, kellel ei ole õigust pärida.<sup>34</sup> Viimase alla kuulub ka kodanik Kurentsov: «Ei saa pärida seaduse järgi vanemad lastelt, kelle suhtes neilt on pärandi avanemise momendiks vanemlikud õigused ära võetud ega ole neid õigusi selleks ajaks taastatud...»

Isikud, kellelt on vanemlikud õigused ära võetud, ei või olla lapsendajateks. See säte on täiesti õiglane. Kuidas nad siis võiksid võõrast last kasvatada, kui ei suutnud kasvatada omaenda last? Samal põhjusel ei saa neid eestkostjateks ja hooldajateks määrata.

Vanemlike õiguste äravõtmine tähendab, et õigussuhted ühelt poolt isa ja ema, teiselt poolt nende lapse vahel katkevad. Kuid kuhu ja kelle juurde siis laps jäetakse? Kus ta üles kasvab, kus teda kasvatatakse? Märgime kohe, et neid küsimusi ei otsusta kohus. Vanemateta jäänud laste elu korraldamine kuulub eestkostejate ja hooldusorganite pädevusse. Just nemad korraldavad laste edasise saatuse. Lapse elu korraldamisel ei teki erilisi raskusi, kui vanemlikud õigused on ära võetud ainult isalt või ainult emalt. Sel juhul jääb laps teise vanema hooldusele. Kuid siingi selgitatakse eelnevalt välja, kas see vanem suudab luua tütre või poja kasvatamiseks normaalsed tingimused, kas ta suudab teda ülal pidada. Selline ettevaatusabinõu ei ole hoopiski mitte asjatu. Perekondlikud

<sup>34</sup> ENSV TsK § 534 ja § 535,



suhted kujunevad mõnikord erakordselt keerukaiks, mida tuleb lapse edasise saatuse määramisel arvestada. Seda kinnitab ilmekalt järgmine näide. Abielupaar Nikolajevid läksid lahku, kui nende poeg Andrei oli pisut üle aasta vana. Ema jäi lapsega elama endisesse elukohta, isa aga sõitis teise linna. Seal tekkis tal oma perekond, uuel naisel sündisid lapsed. Esimese pojaga ei kohtunud ta enam kordagi, ehkki ta sellele regulaarselt alimente maksis. Viisteist aastat hiljem võeti ta endiselt naiselt, poja emalt vanemlikud õigused vääritud käitumise pärast, mis avaldas poja kasvatusel kahjulikku mõju. Nooruk jäi üksi. Näis, nagu oleks tema jaoks ainus võimalus minna elama lihase isa juurde. Ent uurinud kõiki asjaolusid (Nikolajev elas kitsastes korterioludes, perekond oli lasterikas, esimese pojaga ei olnud tal kõigi nende aastate jooksul mingisugust kokkupuutumist, isegi mitte kirja teel), tuli eestkoste- ja hooldusorgan järeldusele, et vaevalt oleks see õigustatud. Hoopis lähedasem on talle lihane tädi, kes elas samas korteris ja kellesse oli poiss kiindunud tugevamini kui emasse. Kui ema oli hoopiski lakanud poja eest hoolitsemast, võttis tädi kõik tema kasvatamise mured enda peale. Ja vastusena tädi tähelepanu ja helluse eest hoidus nooruk omakorda tema poole. Juhindudes poisi huvidest, määras eestkoste- ja hooldusorgan seepärast talle hooldajaks tema tädi.

Neil juhtudel, kui vanemlikud õigused on ära võetud nii isalt kui ka emalt, lasub eestkoste- ja hooldusorganeil kohustus leida lapsele eestkostja või hooldaja. Tavaliselt leitakse see lähemate sugulaste seast. Vanemlikest õigustest ilmajäetud Gorbunovide loo puhul sai kolmeteistkümneaastase poja eestkostjaks vanaema Glafira Stepanovna. Kui eestkostjat või hooldajat leida ei ole võimalik, paigutatakse laps vastavasse lasteasutusse.

Perekondlike õigussuhete katkemine lapse ja vanemlikest õigustest ilmajäetud isa ja ema vahel ei tähenda veel, et nad ei võiks üksteisega kohtuda. Selliseks kokkusaamiseks peab olema luba eestkoste- ja hooldusorganilt, kelle kontrolli all see ka toimub. Laste ja endiste vanemate kokkusaamised keelatakse kategooriliselt, kui nad võivad lapsele kahjulikku mõju avaldada.

Vanemlike õiguste äravõtmine lõplikult ja päriks tõmbab tavaliselt eraldusjoone endiste vanemate ja nende laste vahele. Ärgem unustagem, et seda abinõu kohalda-



takse äärmuslikel juhtudel, kui ema ja isa kuritahtlikult ei täida oma kohustusi laste ees. Asja ei anta kohtusse mitte kohe. Kõigepealt proovitakse suhteid perekonnas kuidagi reguleerida. Püütakse isa ja ema veenda, neid suunata õigele teele. Võtke aru pähe! Kas võib siis lapsesse niiviisi suhtuda? Te olete ju tema vanemad! Alles siis, kui veenmissõnad ja ühiskondlikud mõjutusvahendid ei ole andnud tulemusi, hakkab toimima seadus... Muidugi on raske endale ette kujutada, et pärast kõiki neid keelitusi ja veenmisi ning pärast seda, kui kohus on otsustanud vanemlikud õigused ära võtta, lööks endises emas või isas äkki taas lõkkele armastus ning hellus lapse vastu ja tekiks võimalus neile kaotatud vanemlikud õigused tagasi anda. Ent sellise olukorra kujunemise võimalikkust välistada ka ei maksa. Ühele on vanemlike õiguste äravõtmine küll ebameeldiv ja valuline episood, kuid üleelatav. Õigupoolest on poeg või tütar talle juba ammu võõras ja täna leidis see vaid kinnitust kohtuotsuse näol. Teisele on see tragöödia. Ta justkui hakkab vaatama ennast kõrvalt, nägema oma tegusid kõige armetas valguses. Halastamatult piitsutab ta end selle eest, et ei pidanud kalliks oma kõige omasemat ja lähedasemat, oma last. Ja ehkki kohus on vanemlikud õigused juba ära võtnud, soovib ta siiralt juhtunut kuidagiviisi parandada. Põhimõtteliselt peab seadus seda võimalikuks ja üksikjuhtudel võidakse isa või ema vanemlikud õigused taastada. Selle aluseks võib olla asjaolu, et lapse suhtes õiguste kaotamisele vaatamata säilitavad vanemad temaga kontakti, kohtuvad regulaarselt, aitavad materiaalselt. Ja lastki tõmbab nende poole. Tingimata peavad endised vanemad oma käitumist põhjalikult muutma ning lõpu tegema senistele halbadele harjumustele. Niisiis ei piisa hoopiski mitte üksnes isa ja ema soovist saada tagasi neilt äravõetud vanemlikud õigused. Seaduses on öeldud, et vanemlike õiguste taastamist lubatakse ainult siis, kui see vastab laste huvidele. Sellesse mõistesse mahub palju — niihästi vanemate hoolitsev suhtumine lapsesse kui ka talle soodsa koduse olukorra loomine ja, mis eriti oluline, see, et vanemate juures olemine on lapse jaoks soovitam kui lasteasutuses viibimine.

Vanemlikke õigusi võib ära võtta ainult kohus. On täiesti seaduspärane, et ka nende taastamine toimub ainult kohtukorras. Analüüsinud kõiki asjaolusid ja veendunud

selles, et inimene on tunnetanud oma süüd, kahetseb tehtut, on oma käitumist põhjalikult muutnud ja et nüüd võib talle lapse kasvatamise usaldada, teeb kohus otsuse tema vanemlike õiguste taastamise kohta.

Ometi on vanemlike õiguste taastamine teatavatel juhtudel täiesti võimatu, kuigi üks vanem või mõlemad vanemad on ennast täielikult parandanud ja võiksid oma last ise kasvatada. Näiteks lükati tagasi abielupaar Haritonovite hagi. Põhjus, mille alusel olid vanemlikud õigused neilt omal ajal ära võetud, oli ära langenud; nendele võinuks taas usaldada oma poja kasvatamise. Ent Haritonovid võtsid aru pähe liiga hilja. Lapse olid teised inimesed juba lapsendanud, ta elas uues kodus, kandis nende inimeste perekonnanime ja isanime, kes talle olid nüüd isaks ja emaks. Igapäevaelu kõigi oma lapserõõmude ja -muredega oli tema eest juba varjutanud hiljutise mineviku, milles poisil oli olnud vähe häid hetki. Ja vaevalt maksaks endiste vanemate kasuks lõhkuda uues kodus korraldatud elu. See ei oleks lihtsalt öeldes enam lapse huvides, mida, nagu me juba korduvalt oleme võinud täheldada, kaitseb seadus väga kindlalt.

Lastevanemate teatavale kategooriale võidakse kohaldada ka sellist seaduses ettenähtud abinõu, nagu seda on lapse äravõtmine vanematelt ilma vanemlike õiguste äravõtmiseta. Tavaliselt on sel puhul perekonnas tekkinud olukord, mis võib lapsele ohtlik olla. Seejuures võivad vanemad selles mitte süüdi olla. Näiteks on mõlemad vanemad või üks vanematest haigestunud vaimuhaigusse või mingisse muusse raskesse kroonilisse haigusse. Sel põhjusel ei saa nad täita kohustusi lapse kasvatamisel ning tema eest hoolt kanda. Lapse viibiminegi sellises olukorras võib talle ohtlikuks saada. On vaja võtta mingisuguseid meetmeid. Ometi ei saa isalt ja emalt ära võtta vanemlike õigusi — nad ei ole ju selles süüdi, et pole suutelised last kasvatama. Sellisel puhul kohaldataksegi «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 64, mis üksikasjalikult reglementeerib laste äravõtmist vanematelt ilma neilt vanemlike õiguste äravõtmiseta.<sup>35</sup>

Vanemad võivad olla täiesti teovõimelised, kuid perekonnas kujunenud tingimused on lapsele ebasoovitavad. Tal ei ole võimalust normaalselt elada, õppida ja puhata. Vanemate süü selles ei ole aga sedavõrd suur, et nendelt

<sup>35</sup> ENSV APK § 81.

vanemlikke õigusi ära võtta. Kuid samal ajal on vaja laps sellisest tema jaoks ebatervest olukorrast kas või ajutiselt eemaldada. Sel põhjusel võetakse ta vanemate juurest ära. Kohus võib oma otsuses tunnistada nad ajutiselt või-metuks täitma oma kohustusi lapse suhtes. Kuid vanem-likke õigusi neilt ära ei võeta.

Kuna lapse äravõtmine vanematelt ilma vanemlike õiguste äravõtmiseta on ajutine abinõu ja seotud teata-vate asjaolude olemasoluga, mis on lapsele äärmiselt eba-soovitavad, siis on täiesti loomulik arvata, et nende asja-olude äralangemise korral võidakse laps vanematele tagasi anda. Selleks on neil vaja pöörduda vastava hagiga rajooni (linna) rahvakohtu poole. Hagi võib esitada ka prokurör. Kohus kuulab ära ema ja isa põhjendused, uurib hoolikalt kõiki perekonna eluga seotud asjaolusid. Kas on seal olukord paranenud? Kas on paremuse poole muutunud vanemate endi käitumine? Mida räägivad selle kohta eestkoste- ja hooldusorgani poolt korraldatud uuri-mise materjalid? Kuidas iseloomustavad vanemaid nende ettevõtete juhtijad, kus vanemad töötavad? Missugune on selle kooli õpetajate arvamus, kus laps õpib?

Kõik need andmed on asja igakülgseks ja objektiivseks arutamiseks väga tähtsad.

Kui kohus leiab, et vanemate poolt esitatud põhjendu-sed on veenvad ja kõik faktid ning tõendid räägivad sel-lest, et lapse viibimine nendega koos on lapse huvides, siis tehakse asja tehjuludele vastav otsus: laps antakse tagasi endisesse perekonda.

## Laps leiab taas kodu

Rozõkil on helesinised silmad, nägu aga tõmmu. See on pidevast viibimisest Kesk-Aasia ergava päikese käes. See päikeselõõsk on saanud talle omaseks, nii nagu on omaseks saanud ka usbeki keel, mida ta valdab paremini kui vene keelt. Sündinud aga oli ta kuskil põhja pool. Nimigi oli tal olnud teine. Ent sellest ajast on talle mällu jäänud ainult üksikud mälestustekillud.

Puumajake. Kõrge tara. Lõikheina kasvanud jõeke. Piimjas udu vee kohal. Ema soojad, igapäevasest tööst karedad ja imepäraselt hellitavad käed.

Käsi ta mäletas, aga nägu ei suuda enam kuidagi mee-nutada. Kujutluses näeb ta seda nägu miskipärast väsi-



nuna. Ja väga sõbralikuna. Vististi oli see niisugune tõeliseltki... Ei mäleta Rozõk ka kõige tähtsamat: kuidas ta oli ema kaotanud, kuidas oli juhtunud, et tal polnud enam ei kodu ega omakseid. Kõik sulas justkui otse lagipähe kukkuvate pommide kurdistavasse mürinasse. Nagu mängumajake varises tema silme all kokku maja. Inimesed jooksid kuhugi. Ja tema jooksis meeleheitlikult karjades nendega kaasa.

Hästi mäletab Rozõk veel lapsi täis vagunit. Ešelon kihutas sõja jalust kaugemale. Sõda aga jõudis neile järele. Taas lõhkesid pommid. Rong peatus, lapsed hüppasid maha ja tormasid raudteetammist kaugemale.

Taas teel. Rataste rütmiline lõgin. Kollased liivalagenidikud. Kõrvetav kuumus. Kesk-Aasia.

Pooljaamades tulid ešelonile vastu tundmatud inimesed, kes tõid lastele toidupoolist ja maiustusi ning lausused hellitavaid sõnu. Mõned lapsed jäidki siia: inimesed võtsid nad oma perekonda kasvatada.

Lõpuks jõuti kohale Ferganasse. Linna nimi sai talle tuttavaks hiljem, siis jäi talle meelde ainult hämar vak-sal, vaiksed kitsad tänavad ja põhjatu täherikas taevas, mis hämmastab oma elu ja suursugususega.

Nad viidi lastekodusse. Õues tungles inimesi. Poiss teadis juba, miks nad siin on. Akna vastu liibudes jälgis ta lapsi, kes ära viidi.

Keegi puudutas teda õlast. Ta pöördus ümber. Tema ees seisis valges halatis naine, tolle kõrval pikas kuues halli-habemeline tõmmu, kortsulise näoga mees. Mees laskus kükakile, naeratas ja sirutas käe:

«Salom! (Tere!)»

Poiss ei saanud millestki aru ja vaatas arglikult ning küsivalt kasvataja poole.

«Ütle tere,» lausus kasvataja. «See vanaisa on väga hea ja sina meeldid talle.»

Vanamees silmitses poissi ja kasvatajaga millegi üle aru pidades vangutas nukralt pead. Pärast seda võttis vanamees ta käekõrvale ja nad astusid koos kuhugi sisse. Poiss pandi diivanile istuma. Keegi naisterahvas kirjutas laua taga midagi ja küsis poisilt nime. Too jäi mõtlema. Muidugi oli tal nimi. Ent missugune see oli? Kõige parem oleks seda küsida emalt, tema teab... Vanamees ja naiskodanik vahetasid pilke. Siis ütles esimene:

«Olgu Rozõk. Niiviisi kirjutagegi: Rozõk Ergašev.»

Naisterahvas korjas paberid kokku ja andis vanake-  
sele. Too pistis nad tasku ja pöördus poisikese poole:

«Noh, lähmel!»

Vanamees seadis poisi kaarikule istuma. Sõideti kaua.  
Linn jäi kaugele seljataha. Mõlemal pool teed laiusid põl-  
lud. Vanake rääkis midagi tundmatus keeles. Poiss ei saa-  
nud millestki aru, ent vanamehe hääl kõlas lahkelt, ta  
silmales säras headus ja see rahustas poissi. Arbaa<sup>36</sup> õõt-  
sus pehmelt. Lõhnas magusa heina järele. Eelmise öö  
sündmustest kurnatuna ja väsinuna nii äkilistest muutus-  
test tema elus vajus poiss esmakordselt paljude päevade  
jooksul sügavasse unne.

Üles ärkas ta võõras ruumis. Selgus, et ta oli maga-  
nud ilma kordagi ärkamata ühtejärke terve ööpäeva. Päi-  
kesekiired hüplesid rõõmsalt värvilistel vaipadel. Väljast  
kostasid kellegi hääled. Poiss tõusis ja läks õue. Toitu  
valmistav vanem naine askeldas kolde ääres. Ta tuli poisi  
juurde, embas teda ning ütles midagi oma keeles.

Tuli vanamees. Ilmusid mõned naabrid. Kaastundlikult  
vaatasid nad poisikest. Istusid siis koos madala laua  
äärde, kus isuäratavalt auras lambalihapuljong. Ent näl-  
jale vaatamata tundis poiss äkki, et ta ei saa süüa. Huu-  
led hakkasid värisema, lusikas kukkus käest ja ahasta-  
valt nutma puhkedes viskus ta naisterahva embusse.  
Naine paitas teda õrna käega ja kordas:

«Noh, rahustu! Kõik läheb hästi. Sa oled nüüd meie  
poeg ja me püüame sinust kasvatada tubli inimese.»

See armas naine asendas poisile ema. Poiss tundis taas  
tähelepanu ja hoolitsust, mille järele ta emaliku helluse  
igatsusest väsinud süda oli nii suurt puudust tundnud.  
Vanakesed elasid üksi. Nende lapsed olid juba täiskasva-  
nud ning kodusest pesast välja lennanud. Seepärast oligi  
vana Ergaš Mastonov, kui oli teada saanud, et Ferganasse  
on saabunud ešelon orbudega, sõitnud sinna. Nähes, kui-  
das poiss pikkamööda kogub end pärast läbielatut, tund-  
sid nad rõõmu. Aina sagedamini hakkas majas kostma  
heledat lapsenaeru. Poiss õppis kiiresti usbeki keelt kõne-  
lema. Ta muutus tugevamaks. Nägu päevitus tõmmumaks.  
Väliselt ei erinenudki ta kohalikest poistest.

Kui Rozõk oli saanud seitsmeaastaseks, viis vana Ergaš  
ta kooli, jagades teel soovitusi:

---

<sup>36</sup> Kaarik Kesk-Aasias.

«Õpi, pojake, hästi! Teadmistest on alati kasu. Haritud inimesele on elus kõik teed avatud.»

Rozõk õppis innuga ja edukalt. Kuid kõige enam armastas ta neid hetki, millal vana Ergaš tõi välja endisaegses köites raamatu, lehitses ettevaatlikult selle juba koltunud lehti ja, heitnud tõsise pilgu ootusvaikse poisi poole, hakkas madala kõmiseva häälega lugema araabialikke värse. Tuba oleks justkui valgust täis saanud, seinad avanenud ja Rozõki vaimusilma ette tulid põldude ääretud avarused ning tugevad mehised inimesed, kes ei kartnud mingeid hädaohtusid. Luuletused sisendasid headust, usku õiglusse. Need jäid kindlalt Rozõki mällu ja aitasid teda hiljem rasketel silmapilkudel korduvalt, juhatades toimima nii, nagu käskis südametunnistus, nagu oli õpetanud vana ja tark Ergaš Mastonov . . .

Kõik see oli ammu, üle neljakümne aasta tagasi. Rozõk sai täiskasvanuks, lõi oma perekonna, kasvas üles tütre Larissa. Rozõk Ergašev ise on Fergana oblasti Tašlaki rajooni Karl Marxi nimelise kolhoosi auväärsemaid inimesi. Kohusetruu töö eest on teda autasustatud Tööpunalipu ordeniga, talle on antud puuvillameistri aunimetus. Ühesõnaga, inimene on elus oma koha leidnud. Ja selle eest on ta palju tänu võlgu oma uutele vanematele — Ergaš Mastonovile ja tema naisele, kes palju aastaid tagasi lapsendasid orvuks jäänud poisikese.

Lapsendamine on õilsamaid inimlikke tegusid, mis on ajendatud humanismist, armastusest laste vastu. See, mis toimus Rozõk Ergaševiga, ei olnud karmidel sõjapäevadel erandjuhtum. Kuigi neil endalgi oli raske, lapsendasid tollal paljud inimesed orbudeks jäänud lapsi. Need olid kangelasteod, mida küll ei saatnud ülistavad sõnad, ent kui palju on neis ehedat inimlikku headust!

Sõda on jäänud kaugele minevikku. Tänapäeval ei tule enam ette sellise hulga laste orvuksjäämist, nagu see oli noil rasketel aastatel. Ent inimsuhete mitmepalgelisus ja keerukus, aga mõnikord ka ettenägematu juhuslikkus tekitab tänapäevalgi olukordi, et lapsed jäävad ilma vanemateta. Muidugi võib riik võtta hoolitsuse laste eest täielikult enda peale. Ent kui helde see hool ka ei oleks, on lapsele vaja ema ja isa hellitust ning kodusoojust. Teiselt poolt on perekondi, kus mingisugustel põhjustel ei ole lapsi, ja on inimesi, kes on sellest suurest inimlikust rõõmusest ilma jäänud ja on valmis võtma lapse kas-



vatada. Laps võib taas leida kodu, lapsendajad aga saada rahuldust oma ema- ja isarollis.

Lapsendamisega hakkavad lapsendajate ja lapsendatute vahel kehtima samasugused suhted nagu vanemate ja laste vahel. Lapsendajad saavad kõik vanemlikud õigused ja võtavad endale lapse kasvatamise kohustused. Ja kui laps on suureks kasvanud, tuleb tema kätte kord hoolt kanda nende eest, kes olid ta lapsendanud. Lapsendajate ja lapsendatute õigused ja kohustused on, nagu näeme, vastastikused.

Lapsendamise peaeesmärk on laste huvide kaitse. See pärast toimub see riigi range kontrolli all. Lapse üleandmise kohta inimestele, kes on avaldanud soovi teda lapsendada, on kehtestatud erikord, millest tuleb täpselt kinni pidada. Kujutlegem, et laps on jäänud üksi ja lasteta abielupaar on ta võtnud enda juurde, kasvatavad teda ning hoolitsevad tema eest. Kas võib ütelda, et laps on lapsendatud? Ei või. Lapsendamine peab olema juriidiliselt vormistatud. Inimene, kes soovib last lapsendada, esitab sellekohase avalduse rajooni (linna) rahvasaadikute nõukogu täitevkomiteele. Kui lapsendajaid on kaks — mees ja naine, esitavad nad ühise avalduse. Peale asjakohase palve peab avaldus sisaldama andmeid avaldajate endi kohta, nagu perekonna-, ees- ja isanimi, kodune aadress, perekonnaseis, töökoht ja amet, töötasu suurus, samuti andmed lapsendatava lapse ja tema endiste vanemate kohta. Lapsendaja peab avaldusele lisama õiendi ja iseloomustuse töökohalt, lühikese elulookirjelduse, elamuekspluatatsioonorganisatsiooni õiendi elukoha ja korteringimuste kohta. Lapsendatava kohta esitatakse sünnitunnistuse notariaalselt tõestatud ära kiri, dokumendid vanemate surma kohta, kui nad aga elavad, siis nende kirjalik, nende poolt allakirjutatud nõusolek lapsendamiseks (välja arvatud seaduses ettenähtud erandid). Neil juhtudel, kui laps on eestkostja või hooldaja juures, on nõutav tema allkiri lapsendamisega nõustumise kohta. Lapsendaja peab samuti esitama raviasutuse tõendi, et tema ja ta perekonna liikmed ei põe lahtist tuberkuloosi, vaimuhaigust ega mõnda muud haigust, mille esinemise puhul lapsendamist ei lubata.

Peale nende dokumentide, mis sisaldavad andmeid lapsendajate ja lapsendatava kohta, kontrollib eestkoste- ja hooldusorgan lapsendada soovijate koduseid ja olmetingi-

musi ning andmeid nende tervisliku seisundi kohta. Kui laps on vähem kui kolm aastat vana, teostavad kontrolli tervishoiuorganid. Kontrolli tulemused peavad andma selge vastuse: kas lapsendamine on lapse huvides ja kas lapsendajad on võimelised täitma vanemakohustusi.

Võib juhtuda, et vanemateta on jäänud kaks last, keegi aga soovib lapsendada ainult ühe neist. Kas ta võib seda teha? Ei. Kohtupraktikas on kinnistunud põhimõte, mille järgi õdesid-vendi tavaliselt ei lahutata. Antud juhul võidakse lapsendada need kaks last üksnes koos.

Nüüd sellest, kes võib olla lapsendajaks.

«Vene NFSV abielu- ja perekonnamoodeksi» paragrahv 99 ütleb, et lapsendajateks võivad olla täisealised kodanikud. Sealsamas täpsustatakse, et see säte ei laiene isikutele, kellelt on ära võetud vanemlikud õigused või kes on seaduses kehtestatud korras tunnistatud teovõimetuteks või piiratult teovõimelisteks.<sup>37</sup>

Kuid nendestki kodanikest, kes eespool esitatud nõudeid arvestades võiksid olla lapsendajad, ei lubata mitte igapähe last lapsendada. Inimesed, kellele laps usaldatakse, peavad olema oma kõlbeliste omaduste poolest laitmatud. See nõue on väga tähtis. Väike inimene astub perekonda, kus tal nüüdsest peale tuleb elada ja kasvada. Neid, kes ta on lapsendanud, hakkab ta kutsuma emaks ja isaks. Mõistagi peavad need olema selle kõrge nime-tuse väärilised, et saada oma lapsendatud lapsele eeskujuks.

Sellel, kes on otsustanud lapsendada lapse, peab olema võimalus luua talle soodsad elutingimused, tingimused õppimiseks, puhkuseks jne. Selliste tingimuste puudumine võib olla aluseks, et tema palvet lapsendamise kohta tagasi lükata.

Kõige sagedamini lapsendatakse vanematest mingil põhjusel ilma jäänud lapsi. Ent võib juhtuda, et laps jääb üksinda ka elus olevate vanemate puhul, kes ei soovi lapse eest hoolt kanda. Kas on lapsendamiseks vaja nende nõusolekut või mitte? Küsimus on väga tõsine, sest lapsendamine eeldab, et laps jääb uude perekonda alatiseks, s. t. endised lihased vanemad kaotavad igasugused õigused temale. Ja ka lapsendajad taotleavad seda, et kaitsta end tulevikus võimalikest nõudmistest lapse endiste vanemate või sugulaste poolt.

<sup>37</sup> Lapsendajate kohta vt. ENSV APK § 112.

«Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 100 järgi nõutakse lapse lapsendamisel tema vanemate nõusolekut siis, kui neilt ei ole vanemlikke õigusi ära võetud.<sup>38</sup> Vanemate nõusolek oma lapse lapsendamiseks peab olema antud kirjalikult. Sealjuures peab nende allkiri tingimata olema tõestatud selle lasteasutuse poolt, kus laps asub; kui lapsevanem elab teises linnas või ei saa kohale ilmuda, peab allkiri olema tõestatud elamuekspluatatsioonorganisatsiooni või raviasutuse poolt, kus lapsevanem sel ajal viibis, või ettevõtte poolt, kus ta töötab. Allkirja võib tõestada ka notar.

Vanemad võivad annulleerida lapsendamiseks antud nõusoleku tingimusel, et täitevkomitee ei ole veel teinud otsust lapse lapsendamise kohta teiste inimeste poolt.

Lapse võib lapsendada ka ilma tema vanemate nõusolekuta. See on lubatud siis, kui vanemad on seaduses ettenähtud korras tunnistatud teovõimetuteks või teadmata äraolijateks. Viimasel juhul on sellist nõusolekut asjaolude tõttu lihtsalt võimatu saada. Pahatihti aga tuleb ette nii, et vanemad on olemas ja nende elukoht on täpselt teada, ent lapsega justkui polegi neil tegemist: andsid ta lastekodusse ja unustasid. Vanemad ei käi teda vaatamas, ei kirjuta talle ega tunne üldse huvi, kas ta elab, on terve, kas temaga on kõik korras. Kas niisugusel juhul on isa ja ema nõusolek vajalik, kui keegi on soovinud nende last lapsendada?

... Naiskodanik vaatab küsivate ja ühtaegu valvsate silmadega. Nendes on ahastust, valu ja lootust.

«Kas te mõistate, minu last ei taheta mulle tagasi anda. Minu Vovkat! Kelle poole ma ka ei pöörduks, kõikjal öeldakse ära. Mis see siis olgu? Ütlevad, et teie poeg on antud teise perekonda, inimeste juurde, kes soovisid ta lapsendada. Kui ma seda kuulsin, tulid hirmujudinad peale. Kuidas anti? Mis õigusega? Elava ema käest võõraste perekonda? See on ju...»

Siinkohal puhkes jutuletulnu nutma ega suutnud kaua rahuneda. Tema olukord võis tõesti näida üsna kohutav, absurdne, mitte mingisugustele moraalinormidele vastav. Kes, missuguse õigusega võis võtta ja lapsendada tema lapse? Sellist asja ei või olla!

«Aga teie sõitke meie juurde ja siis veendute isel!»

Mõne päeva pärast olingi ma tolles linnas. Astusin

<sup>38</sup> ENSV APK § 115.



sisse lastekodusse, kus Vova K. oli omal ajal elanud. Sain kokku täitevkomitee töötajatega. Vestlesin paljude teiste inimestega, kes olid ühel või teisel määral selle looga seotud. Mis kõige hämmastavam — kõnelus algas kõigiga peaaegu ühtviisi:

«Anna Stepanovna K. kaebuse asjus? Aina kirjutab, kaebab. Aga mis siin kaevata, kui ta ise on kõiges süüdi.»

«Milles seisab tema süü?»

«Aga selles, et ta jättis oma lapse maha. Pärast tuli see äkki meelde, ent liiga hilja...»

Niiviisi samm-sammult hargnes mu ees lahti nukker lugu Anna K-st ja tema väikesest Vovkast, kes veresugulusele vaatamata enam polnud tema laps.

Algas kõik ligikaudu kaheksa aastat tagasi, millal Anna K. elas ühes Siberi väikelinnas. Ükskord sõitis sinna pikemaajalisse komanderingusse monteerijate brigaad, kelle hulka kuulus ka Viktor Kuzovlev. Nad said tuttavateks, hakkasid teineteisele meeldima ja otsustasid abielluda. Viktor ütles, et registreerimisega tuleb oodata selle ajani, millal komandering lõpeb ja nad saavad koos sõita tema kodulinna, kus ta ühes oma vanematega elas. Anna nõustus ootama. Nende suhted olid juba mehe ja naise suhted. Varsti selgus, et tulemas on laps.

«Ongi hea,» rõõmustas Viktor. «Minu vanad on väga rahul.»

Viktori komandering lõppes, ta sõitis ära. Annat aga pidasid mõned asjatoimetused veel kinni. Pärast seda sõitis ta Viktori juurde. Sõit kestis kaks ööpäeva. Võõra linna vaksal. Siitsamast algasid ebameeldivused. Teele asudes oli Anna saatnud telegrammi oma tuleku kohta, ent jaamas polnud kedagi vastas. Rahutust täis, ruttas ta aadressi järgi kohale. Ukse avas elatanud naine. Anna taipas otsekohe, et see on Viktori ema, ja ütles arglikult:

«Mul on vaja Viktorit.»

«Ta ei ole kodus. On tööl...»

Naine hakkas juba ust kinni tõmbama ja Anna, teda äkki vallutanud ebameeldivast eelaimusest kangestunud, lisis rutakalt:

«Näete, ma... olen Anna...»

«Ja mis siis?»

«Kuidas... mis siis? Kas ta teile... pole mitte midagi rääkinud?»

«Ei,» ütles naine karmilt, heites range pilgu Anna pai-

sunud figuurile. «Teiesuguseid käib siin palju.»

Ja tõmbas ukse kinni. Anna vajus jõuetult oma kohvri-  
rile. Veel kõike õieti mõistmata haaras teda õnnetuse  
eelaimus. Kuid veel lootis ta millelegi. Võib-olla on tege-  
mist eksitusega? Võib-olla pole Viktor tõepoolest vane-  
matele midagi rääkinud temast ega tulevasesest lapsest?  
Kohe ta tuleb ja kõik saab selgeks!

Viktor tuli õhtul. Anna hämmeldus, nähes tema nägu.  
See oli külm ja lausa võõras. Viktor vältis Anna pilku.  
Kogeldes hakkas ta seletama, et vanemad on kategoori-  
liselt tema abiellumise vastu.

«Kuid meil on ju laps tulemas!» hüüatas Anna.

«Halvasti,» ohkas Viktor. «Last pole küll vaja.»

«Mis siis teha?»

«Ei tea.»

«Kutsuksid mind vähemalt tuppagi,» ütles Anna.

«Näed sa... Vanad on mul väga ranged inimesed ja  
ma ei tahaks...»

Anna ei kuulanud rohkem. Ta haaras oma raske kohvri  
ja hakkas aegamisi piki tänavat astuma. Anna poole vaatamata ja asjade sellise käiguga nähtavasti väga rahul  
olles lippas Viktor kähku majja.

Anna oli meeleheitel. Mis peale hakata? Minna oma  
kodulinna tagasi? Ei, see käiks tal üle jõu. Jääda siia?  
Kuid tal pole ju peavarju ega ühtki tuttavat inimest. Ja  
siiski leidusid inimesed, kes teda aitasid: pensionärid  
Spiridonovid. Nad võtsid Anna ajutiselt enda juurde. Ent  
ikkagi polnud väikese lapsega elada kerge. Pärast kest-  
vaid kõhklusi otsustas Anna anda poja lastekodusse. Aju-  
tiselt. Läks tööle kudumisvabrikusse. Talle anti ühiselamu-  
tuba. Anna hakkas tundma end kindlamini. Kuid poeg  
jäi endiselt lastekodusse. Anna käis teda vaatamas, tõi  
talle kingitusi, tehes oma tulekuga väikemehele palju  
rõõmu.

Kui selle ajani võis noorele emale ta hädas kaasa tunda  
ja õigustada tema tegusid, mis olid ajendatud ahastavast  
olukorrast, siis edasist on lihtsalt võimatu mõista ja sele-  
tada. Kui raske ka poleks olnud, kuid ometi oleks ta saa-  
nud lapse enda juurde võtta: oli ju olemas peavari ja  
muudki elamiseks vajalikku. Ta ei võtnud.

Vähe sellest, ta hakkas aina harvemini poega vaatamas  
käima.

Miks? Kehitab õlgu. Ja õieti ju pole millegagi võima-

lik õigustada säärast teguviisi. Kas sellega, et kohtas teist inimest, armus temasse, too hakkas ka teda armastama ja tegi talle abieluettepaneku. Mees teadis pojast ja polnud selle vastu, et laps elaks nende juures. Anna ise otsustas, et Vovka jäägu esialgu lastekodusse edasi. Ta kartis, et see ehk toob algusest peale ebakõla tema abiellu, mida ta esimesest ebaõnnestumisest õppust võtnuna väga kalliks pidas.

«Kuid last vaatamas käia oli ju võimalik? Et too vähemalt teaks, et tal on ema.»

Värisevate kätega kohendas Anna pearätti, vaatas kuiva tühja pilguga kuhugi ebamäärasesse kaugusse minust mööda ja ohkas:

«Siis oli, kas mõistate, säärane asi . . .»

Jah, tookord ootas ta teist last. Rasedust talus ta halvasti. Laps, samuti poiss, sündis enneaegu ja nõrgana. Sageli oli ta haige. Kõik see võttis aega ja jõudu . . . Mõistagi, kui laps on haige, pole mahti millegi ega kellegi muu jaoks. Ent antud juhul oli see «keegi muu» samuti laps, veel väike, üksik ja emalikkude hellust vajav. Kui mitte iga päev, siis kord nädalaski oleks võinud lastekodusse sisse astuda ja küsida: kuidas elab mu Vovka, ega ta pole haige, on tal ehk midagi tarvis? See poleks võtnud kuigi palju aega, vahest tundi paar. Seda oleks andnud näpistada kõige raskemategi eluolumurede kõrvalt. Ja mitte ükskõik kelle, vaid oma poja heaks.

Kartis enda pärast, oma abieluõnne pärast. Mis pojasse puutub, siis — kuhu ta kaob. Riik hoolitseb tema eest, toidab ja riietab. Tema aga võtab ta kunagi tagasi. Millal? Aasta, kahe, kolme pärast? Praegu on raske ütelda, elu näitab . . . Kord koputati ta uksele. Ennast lastekodu töötajana tutvustanud naine päris, miks ta ei käi oma poega külastamas. Poeg tundvat tema järele igatsust. Üksnes temale ei toovat keegi külakosti. Hiljaaegu olvat ta olnud raskesti haige. Anna kohmetus, ent selle asemel, et vabandada ja otsemaid hakata olukorda kuidagi parandama, hakkas rääkima oma kodustest muredest ja kurtma, et keegi ei soovi teda mõista . . . Lastekodusse ei läinud ta ei järgmisel päeval, kuu ega kahegi pärast. Aga poole aasta pärast sai ta kirja, milles teatati, et kuna ta on täiesti lakanud huvi tundmast oma lapse vastu, on tõusetunud küsimus poja lapsendamisest teise perekonda. Küsiti, kas ta on sellega nõus.



«Kas te saite sellise kirja?»

«Sain.»

«Ja siis?»

«Ma ei võtnud seda tõsiselt. Kuidas võib elavalt emalt võtta last ja anda kellelegi teisele?»

«Kuid teie ju tegelikult lakkasite täitmast oma emakohustusi...»

«Ma olen tema ema!» kordas Anna jonnakalt. «See, et ma pojast vajalikult ei hoolinud, on minu süü. Hurjutage mind selle eest. Kuid et laps ära võtta... Sellega ma ei saanud kuidagi nõus olla!»

«Kas te läksite kohe lastekodusse ja ütlesite seda?»

«Ei...»

«Miks?»

«Juhtus nii, et ei saanud siis kuidagi mahti.»

«Aga millal te siiski läksite lastekodusse?»

«Praegu ei tule enam täpselt meelde...»

Lastekodusse astus ta sisse alles enam kui poole aasta pärast. Sealjuures möödaminnes. Nagu poleks midagi juhtunud, ütles ta:

«Tahan näha oma Vovkat.»

«Aga teie poega ei ole meil,» vastati talle. «Hiljaaegu lapsendati ta ning elab nüüd teises perekonnas...»

Ja nüüd teist aastat järjest käib ta igal pool ning nõuab visalt, et talle poeg tagasi antaks. Oma peamiseks argumendiks loeb ta seda, et ta on lihane ema. Kuidagi ei suuda ta mõista lihtsat tõde: et olla õige ema, on vähe üksnes lapse sünnitamisest, on vaja teda kasvatada. Selle oli Anna unustanud. Ta viitab asjaoludele, mis ei olevat lasknud tal lapse eest hoolt kanda. Nagu nägime, on neid väiteid raske pidada kuigivõrd veenvaiks. Raske on mõista ema teguviisi, kes oli mitmeks aastaks unustanud oma väikese, just neil aastail kõige enam ema vajanud lapse...

Annal ei ole õigus ka selles, et tema suhtes on jämedalt seadust rikutud. Ei, siin on selle kõiki punkte täpselt järgitud. Kui laps on lasteasutuses ja ema ning isa on lakanud tema vastu huvi tundmast, siis on administratsioon kohustatud neile nende vanemlikke kohustusi meelde tuletama. Kas see nõue oli Anna K. puhul täidetud? Jah, oli täidetud. Tema juurde tuli lastekodu töötaja ning päris järele, millest on tingitud tema selline hoolimatu suhtumine pojasse. Ka pärast sedagi ei külasthanud

Anna oma Vovkat. Seejärel saatis administratsioon veel korduvalt kirjalikke meeldetuletusi. Taas ei tulnud emalt mingit vastust. Ka eestkoste- ja hooldusorgani hoiatusele ei reageerinud ta. Seaduses on selliste juhtude puhuks sätestatud: kui vanem, kes ei ela lapsega koos üle aasta, vaatamata eestkoste- ja hooldusorgani hoiatusele hoidub kõrvale lapse ülalpidamisest või kasvatamisest ega ilmuta vanemlikku tähelepanu ja hoolitsust oma lapse suhtes, võib lapsendamine erandina toimuda selle vanema nõusolekuta.

Mõnikord juhtub nii, et vanemad on pannud lapse lasteasutusse ja unustanud ta. Nad ei tunne lapse vastu huvi, ei külasta teda, ei kirjuta kirju, ühesõnaga ei ilmuta lapse suhtes elementaarsetki vanemlikku tähelepanu, nii nagu see oli Anna K-ga. Talle saadetud kirjalikele meeldetuletustele täita oma vanemakohust ta ei vasta. Teisisõnu, laps on vanemate poolt hüljatud. Kuid see ei saa ju nii kesta lõpmatuseni! Ja kui leidub inimesi, kes soovivad last lapsendada, siis on täielik alus rahuldada nende palve: tegelikud vanemad on ju oma poja või tütre täielikult unustanud. Sealjuures ei ole lasteasutus üldse kohustatud selliseid vanemaid taga otsima. Meeldetuletuskirjad saadetakse teadaoleval aadressil. Kui isa või ema on näiteks kuhugi ära sõitnud ega ole võtnud vaevaks teatada sellest lasteasutuse administratsioonile, kus nende laps asub, ja pole teatanud oma uut aadressi, siis pärast ühe aasta möödumist otsustatakse lapsendamise küsimus ilma vanemate nõusolekuta.

Kui eestkoste või hoolduse all oleval lapsel ei ole vanemaid, on lapsendamiseks vaja eestkostja või hooldaja kirjalikku nõusolekut. See eeskiri laieneb ka nendele juhtudele, kui lapsel on ema ja isa, kellelt on seaduses ettenähtud korras ära võetud vanemlikud õigused või kes on tunnistatud teovõimetuiks. Kui aga eestkoste ja hoolduse all olevate laste vanematelt ei ole vanemlikke õigusi ära võetud ega ole neid tunnistatud teovõimetuteks, siis nõutakse lapsendamiseks ka nende nõusolekut.

Lapse paigutamisel riiklikku lasteasutusse küsib selle asutuse administratsioon vanematelt, kas nad oleksid tulevikus nõus last ära andma, kui keegi sooviks teda lapsendada. Sellise eelneva nõusoleku peavad nad andma kirjalikult.

Ent kas lapselt endalt küsitakse nõusolekut lapsenda-

miseks? Jah, kui ta on juba kümneaastaseks saanud. Endastmõistetavalt selgitatakse see välja mitte lapselt otse küsides, kas ta on nõus või mitte minema teise perekonda. Taktiliselt, sundimatus vestluses alaealisega selgitab haridusosakonna inspektor (tavaliselt lasub see kohustus haridusosakonnal) välja, missugusteks kujuneksid lapse suhted tulevaste lapsendajatega. Kui last tõmbab selle perekonna poole, kes teda lapsendada kavatseb, kui ta tunneb kiindumust tulevase isa ja ema vastu, siis lubab see kõik eeldada, et ta on lapsendamiseга nõus. Inspektor koostab akti, mis on üks põhidokumente alaealise saatuse lõplikuks otsustamiseks.

Tavaliselt lapsendavad abikaasad lapse koos. Sel juhul, kui lapsendab üks abikaasa, tehakse enne lapsendamise küsimuse otsustamist kindlaks teise abikaasa arvamus. Uude perekonda sattuv laps peab hakkama elama normaalsetes, soodsates tingimustes. Kui lapse on lapsendanud üks abikaasast, aga teine oletatavasti suhtub sellesse eelarvamuslikult, siis mõjutab see kindlasti negatiivselt olukorda, milles lapsel tuleb kasvada. Et seda ei juhtuks, on vajalik ka teise abikaasa nõusolek lapsendamiseks. Selle kohta esitatakse haridusosakonnale kirjalik nõusolek, millele antud allkiri peab olema tõestatud.

Teise abikaasa nõusolekut lapsendamiseks ei nõuta, kui ta on seaduses ettenähtud korras tunnistanud teovõimetuks või teadmata äraolijaks, samuti siis, kui mees ja naine on katkestanud perekonnasuhted ja nad elavad lahus.

Lapsendamise puhul kerkib hulganisti küsimusi. Kas võib muuta lapsendatavate perekonna-, ees- ja isanime? Või näiteks registreerida end lapsendatava vanematena? Kas on tagatud lapsendamise saladus?

Viimase küsimusega kaasnev rahutus on mõistetav. Inimesed võtavad lapse selleks, et too saaks nende oma pojaks või tütreks, et miski otse ega kaudselt ei meenutaks tema lihaseid vanemaid. See on niihästi lapsendajate kui ka ja eeskätt lapsendatava enda huvides. Lapsendamisele eelnenud mineviku meenutamine võib lapsele olla hingehaava tekitajaks. Ka lapse kasvatada võtnud inimesed on huvitatud sellest, et keegi endistest omastest ei häiriks lapsendaja ja lapsendatu kooselu.

Seepärast on seadusega kehtestatud lapsendajate ja lap-



sendatute jaoks rida garantiisid, kaitsmaks ettenägematute ja väga ebasoovitavate juhtude eest.

Tavaliselt paluvad abikaasad registreerida end selle lapse vanematena, kelle nad lapsendavad. Põhjused, millest nad seejuures juhivad, on üsna mitmesugused. Olulist osa etendab puhtmoraalne tegur: sünniaktide raamatusse tehtud sissekanne otsekui kinnistab sugulussuheteid lapsendajate ja lapse vahel. Kuid sellise sissekande olulisem tähtsus seisneb selles, et ta aitab säilitada lapsendamise saladust, kuigi see sissekanne iseendast ei too kaasa mingisuguseid uusi õiguslikke tagajärgi.

Tingimused lapsendajate registreerimiseks lapsendatava vanematena on reglementeeritud «Vene NFSV abielu- ja perekonnanõukogu» paragrahviga 106.<sup>39</sup> Lapsendajad peavad esitama sellekohase kirjaliku palve, mis vaadatakse läbi rajooni (linna) rahvasaadikute nõukogu täitevkomitee istungil. Kui palve leiab rahuldamist, märgitakse see otsusesse lapse lapsendamise kohta. Ühtlasi tehakse vastav muudatus ka tema dokumentidesse.

Lapsendajate registreerimine lapsendatud lapse emana ja isana toob loomulikult kaasa ka tema perekonna- ja isanime muutmise. Talle antakse lapsendajate ühine perekonnanimi, isanimi aga uue isa järgi.

Lapsendatud laste nime muutmine oli 1. novembrini 1969. a., s. o. praeguse «Vene NFSV abielu- ja perekonnanõukogu» kehtimahakkamiseni, seotud suurte raskustega. Seadusega polnud see üldse ette nähtud. Üksikjuhtudel siiski lubasid autonoomsete vabariikide ministrite nõukogud ning oblastite ja kraide täitevkomiteed lapsendatava lapse nime muuta. Nüüd on seda korda tunduvalt lihtsustatud.

Lugejal võib tekkida küsimus: aga milleks õieti on vaja lapse eesnime muuta? Perekonna- ja isanimi on ju tal juba muudetud. Näib, nagu võiks eesnimi endiseks jääda. Ometi pole see alati võimalik.

... Abielupaar K-1 suri poeg. Lapsi saada ei olnud neil enam võimalik. Seepärast otsustasid nad võtta lapse kasvatada. Ühest lastekodust leidsid nad väikese poisi, kes neile meeldima hakkas. Too oli peaaegu ühevanune nende surnud pojaga ja ta nimigi oli sama — Nikolai. Muidugi oleks võinud jättagi selle nime, ent see meenutas vanematele alatasa nende kaotust.

<sup>39</sup> ENSV APK §-id 123 ja 124.

Mõnikord ei luba lapse rahvuslikult omapärane nimi lapsendamise saladust hoida. On palju muidki arvestatavaid põhjusi, miks lapsendajad soovivad lapsendatud lapse eesnime muuta.

Uue abielu- ja perekonnaseadusandluse jõustumisega on kehtestatud lapsendatud lapse nime muutmise selline kord, et täitevkomitee, kes vaatab läbi lapsendamise küsimuse, otsustab samal ajal ka selle, kas jätta lapsele endine nimi või muuta seda lapsendajate soovi kohaselt.

Kui laps on juba saanud kümneaastaseks, siis võib talle lapsendaja perekonna- ja isanime anda, samuti tema eesnime muuta ainult tema enda nõusolekul. Seda ei nõuta ainult neil juhtudel, kui laps on juba enne lapsendamist pikemat aega elanud lapsendajate perekonnas ega tea, et lapsendajad pole tema lihased vanemad.

Üks lapsendamise kindlaid tingimusi on selle saladuse kaitsmine. «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvis 110 on otse öeldud: «Lapsendamise saladus on seadusega kaitstud.»<sup>40</sup> Lapsendajad võtavad lapse oma perekonda päriselt omaenda lapsena. Mõistagi soovivad nad, et naabrid, sõbrad ja tuttavad, veel vähem laps ise ei teaks lapsendamisest midagi. Nagu juba nägime, näeb seadus ette abinõusid, mis seda saladust tagavad. Selleks muudetakse lapse perekonna-, ees- ja isanimi. Sünnitunnistusele kantakse lapsendajad lihaste vanematena. Siiski ei ole see kõik mõnikord piisav, et lapsendamise saladust täielikult säilitada. Näiteks on laps sündinud Novosibirskis, lapsendajad aga on kogu aeg elanud Rjazanis ega pole kunagi Novosibirskis olnud. Või siis on juba abielupaaril laps, selle ja lapsendatava lapse vanusevahe aga on selline, mis välistab suguluse võimalikkuse. Nii oli see F-i perekonnas. Nende oma laps sündis 20. märtsil 1971. Tüdruk, kelle nad otsustasid lapsendada, oli sündinud samal aastal, ainult 17. juulil. Kui see sünnikuupäev säilitada, on hiljem lihtne avastada, et tütarlaps ei ole abielupaar F-i lihane laps, ja lapsendamise saladus võib avalikuks tulla. Seadus näeb sellistel juhtudel ette täiendavaid abinõusid saladuse säilitamiseks. On

<sup>40</sup> «Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis» käsitleb lapsendamise saladust paragrahv 114, kus muu hulgas on öeldud, et «isikuid, kes on avaldanud lapsendamise saladuse lapsendajate tahte vastaselt, võib vastutusele võtta seaduses ettenähtud korras».



lubatud muuta lapse sünni kohta ja kuupäeva. Sünnikuupäeva võib muuta, kuid mitte rohkem kui poole aasta piirides — lapse sünnist varasemale või hilisemale ajale.<sup>41</sup> Abielupaar F. palus lapsendatud lapse sünni kuupäevaks märkida nende oma lapse sünni kuupäeva. Niiviisi said lapsed kaksikuteks.

«Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvis 110 rõhutatakse, et lapse sünni kuupäeva võib muuta ainult erandjuhtudel, kui lapsendamise saladus võib ilma sellise muutmiseta avalikuks tulla.

Pärast seda, kui rajooni (linna) rahvasaadikute nõukogu täitevkomitee on teinud otsuse lapse lapsendamise ning kõigi sellega kaasnevate tingimuste kohta — lapsendajate registreerimine lapse vanematena, lapse perekonna-, ees- ja isanime muutmine, erandjuhul ka sünnikuupäeva muutmine —, tuleb lapsendamine registreerida perekonnaseisuorganis. Lapsendajatele antakse lapse sünnitunnistus, mille väljakirjutamisel on arvestatud kõiki muudatusi ja parandusi. Varem väljaantud sünnitunnistus annulleeritakse.

Niisiis saavad lapsendajad lapse sünnidokumendid, millest ei ilmne, et nende laps on lapsendatud. Ainult perekonnaseisuorganis säilitatakse sissekanded lapsendamise ja nende muudatuste kohta, mis on sellega ühenduses lapse sünnitunnistusse kantud. Lapsendamise saladuse hoidmiseks keelab seadus perekonnaseisuganeil ilma lapsendajate nõusolekuta, nende surma korral aga ilma eestkoste- ja hooldusorgani nõusolekuta kellelegi anda mis tahes andmeid lapsendamise kohta, samuti anda perekonnaseisuaktidest väljavõtteid, millest võiks nähtuda, et lapsendajad ei ole lapsendatud lapse veresugulased. Selliseid andmeid on õigus nõuda ainult kohtu- ja prokuratuuriorganeil seoses nende menetluses olevate asjadega.

Seaduseandja kaitseb lapsendamise saladust nii kindlalt järgmistel kaalutlustel. Enamikul juhtudel ei tea lapsendatud oma tõelisi vanemaid ega mäleta neid. Inimesi, kes on nad oma perekonda võtnud, peavad nad emaks ja isaks. Miski ei meenuta neile minevikus tabanud õnnetusi ega peagi meenutama. Eeskätt selle eest hoolitsebki sea-

---

<sup>41</sup> «Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 124 lõikes 4 on see võimalus sõnastatud järgmiselt: «Lapsendamise saladuse hoidmiseks on lapsendajate palvel lubatud erandjuhtudel muuta lapse sünnikohta ja sünnikuupäeva, kuid mitte rohkem kui kolme kuu võrra.»



dus. Lapsendamise saladuse rikkumine võib tuua lapsele tõsiseid tagajärgi. Mis võib olla veel halvem väikesele inimesele, kes hetkegi pole kahelnud oma kohas perekonnas, kui see, et ta ükskord äkki saab teada, et inimesed, kes senikaua kui tema ennast mäletab, on alati olnud tema kõrval, ei ole üldsegi tema vanemad? Aga kus on siis tõeline ema ja isa? Miks ei ela nad koos minuga? Kuidas ma sattusin siia perekonda? Ja kas suudab ta tänastesse vanematesse suhtuda endise armastuse ja austusega? Nad on ju petnud teda!... Ja perekonda, keda alles eile võis nimetada päris õnnelikuks, tabab raske ebakõla. Suhted lapse ja täiskasvanute vahel muutuvad keeruliseks. Et kas või kuidagi olukorda parandada, püüavad vanemad mõistagi lapsele selgitada, kuidas ja missugustel põhjustel nad tema lapsendasid. Ometi ei ole lapsel lihtne rahuneda ja leppida sellega, mida ta teada sai.

Ja kõik selle tõttu, et keegi juhuslikult pühendas lapse lapsendamise saladusse või, mis veel halvem, tegi seda mingisugustel ebasõbralikel ajendeil lapsendajate suhtes! Eriti lubamatu on selline tegu ametiisiku poolt, kes oma ametiseisundi tõttu osales lapsendamise vormistamises.

Isikuid, kes on avaldanud lapsendamise saladuse lapsendajate tahte vastaselt, võidakse seaduses ettenähtud korras vastutusele võtta. Lapsendamise saladuse avaldamine ei ole lihtsalt tavaline üleastumine. Selline tegevus rikub lapsendajate ja lapsendatute moraalseid huvisid, on kallaletung nende hingerahule. Seetõttu tunnistab seadus sellise teo teatavatel juhtudel kuriteoks. Sealjuures ei oma tähtsust, missuguses vormis lapsendamise saladus avaldati.

Lapsendamise saladuse avaldamise eest lapsendajate tahte vastaselt karistatakse ametiisikut parandusliku tööga kuni ühe aastani või teatavatel ametikohtadel töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kolme aastani või ühiskondliku laitu-sega.<sup>42</sup>

Missugustel juhtudel tunnistatakse lapsendamine kehtetuks? Ja kas võidakse lapsendamist tühistada?

Niihästi lapsendamise tunnistamine kehtetuks kui ka selle tühistamine on lubatud ainult kohtukorras. Lapsen-

---

<sup>42</sup> ENSV KrK § 167.

damine tunnistatakse kehtetuks, s. t. üldse olematuks, kui kohtus selgub, et lapsendamise otsuse aluseks olid võltsitud dokumendid või lapsendajaks oli isik, kellelt on võetud vanemlikud õigused või kes on tunnistatud teovõimeetuks või piiratult teovõimeliseks, samuti sel juhul, kui lapsendamine oli fiktiivne. Lapsendamine loetakse fiktiivseks, kui lapsendaja kavatses sellest mingisugust kasu saada, hoopiski mitte aga võtta last oma perekonda, veel vähem teda üles kasvatada. Kehtetuks tunnistatakse vanemate nõusolekuta toimunud lapsendamine, kui seadus sellist nõusolekut ette nägi.<sup>43</sup>

... Keegi Agapov pidi saama uue korteri. Arvestades Agapovi perekonna suurust, tuleks talle seaduse järgi anda kahetoaline korter. Tema aga unistas kolmetoalisest. Siis lapsendas ta orvuks jäänud tüdrukku. Varsti pärast seda toimus elamispinna jaotamine ja Agapovile anti kolmetoaline korter. Lapsendatud tütarlaps ei saanudki sellesse korterisse elama asuda — Agapov saatis ta kohe oma kaugete sugulaste juurde maale ega tundnud enam isegi huvi tema vastu, rääkimata hoolitsemisest tema kasvatuse eest... See sai kohalikele võimuorganeile teatavaks. Lapsendamine, mida oli ajendanud üksnes kasusamine, tunnistati kehtetuks ja vastavalt sellele vaadati uuesti läbi ka Agapovi perekonna kasutamiseks vajaliku elamispinna suurus.

Lapsendamise kehtetuks tunnistamise aluseks võib saada mis tahes tingimuse rikkumine. Siiski tehakse seaduses sealsamas ka mööndus — eelkõige on vaja arvestada lapse huvisid. Kui selgub, et lapsendaja perekond on talle tõeliselt omaseks saanud, laps elab soodsates tingimustes ja kasuvanematest lahutamine halvendaks tema olukorda, siis võidakse, vaatamata omaaegsetele kõrvalekalletele seaduse nõuetest, lapsendamist mitte tunnistada kehtetuks.

Teine situatsioon. Lapsendajad täitsid lapsendamisel kõik seaduses ettenähtud nõudmised. Nad võtsid lapse oma perekonda. Võtsid kasvatada, kuid ei kasvata. Hoolitsevad tema eest halvasti. Kõige väiksemalgi põhjusel karistavad karmilt ja teenimatult. Laps elab ebaterves olukorras, mis negatiivselt mõjub tema psüühikale. Arutanud kõiki neid asjaolusid ja juhindudes jällegi alaealise

---

<sup>43</sup> ENSV APK § 129.



huvidest, kelle viibimine sellises perekonnas on ebasoovitatav, võib kohus oma otsusega tühistada lapsendamise.

Lapsendamist ei ole lubatud tühistada, kui tühistamise nõude esitamise ajaks sai lapsendatu täisealiseks. Nagu me juba rääkisime, lapsendatakse selleks, et vanemateta jäänud laps saaks siiski vajaliku kasvatuses perekondlikus olukorras. Täisealisuse saabumisega on see eesmärk saavutatud ja ta võib alustada iseseisvat elu. Nii et siin ei vastaks lapsendamise tühistamine seaduse tähele ja vaimule. Siiski on sellest reeglist erandeid, mille mõte seisneb selles, et kohtul on õigus lapsendamine tühistada, kui selleks on vanemate, lapsendajate ja lapsendatu enda ühine nõusolek. Võib olla tegemist olukorraga, et vanemad on lapse kaotanud mingisugustel neist olenemata põhjustel. Väga sageli tuli selliseid juhtusid ette Suure Isamaasõja ajal. Lapse lapsendasid teised inimesed ja ta kasvas üles uues kodus. Paljude aastate pärast aga leidsid tegelikud vanemad ta üles. Eespool nimetatud tingimuste korral ei takista seadus õigussuhete taastamist nende kui vanemate ja laste vahel.

## Eestkoste ja hooldus

Kui laps on lapsendatud, saab ta tütreks või pojaks inimestele, kes on ta oma perekonda võtnud, koos kõigi sellest tulenevate õiguste ja kohustustega.

Eestkoste ja hoolduse puhul kujunevad suhted mõneti teisiti. Siin enam sugulust ei teki. Elus võib olla palju põhjusi, miks laps on vanemate hoolest ilma jäänud. Talle aga on tingimata vaja hoolitsust ja kasvatust. Peale selle on ta veel teovõimetu, s. t. oma ea ning elukogemuste ja teadmiste puudumise tõttu ei saa ta täies ulatuses iseseisvalt kasutada õigusi ega luua oma tegevusega endale kohustusi. Seepärast pannakse alaealiste laste kasvatuskohustused ja nende isiklike ning varaliste õiguste ja huvide kaitsmine eestkostjatele ja hooldajatele.

Eestkoste ja hooldus võidakse määrata mitte ainult nende laste üle, kes on vanemate hoolest ilma jäänud, vaid ka täiskasvanud isikute üle, kes tervisliku seisundi tõttu ei suuda iseseisvalt teostada oma õigusi ega täita kohustusi.

Eestkoste- ja hooldusorganiteks on rajoonide, linnade,



linnarajoonide, alevite ja külade rahvasaadikute nõukogude täitevkomiteed. Niisiis võtab teovõimetute või piiratud teovõimega kodanike isiklike ja varaliste õiguste kaitse enda peale riik. Alaealiste eestkoste ja hoolduse funktsioonid pannakse haridusosakondadele. Eestkostet ja hooldust täiskasvanute üle, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuteks või kelle teovõimet on kohus piiratud, teostavad tervishoiuosakonnad, teovõimetute täiskasvanute üle, kes tervisliku seisukorra tõttu vajavad hooldust, — sotsiaalhooldusosakonnad.

Otsuse eestkoste ja hoolduse kohta teeb ainult täitevkomitee.

On vaja selgitada, missugustel juhtudel seatakse eestkoste, missugustel juhtudel aga hooldus ja milles seisneb erinevus nende vahel.

Eestkoste seatakse laste üle, kes ei ole veel saanud viieteistkümneaastaseks, samuti isikute üle, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks vaimuhaiguse või nõrgamõistuslikkuse tõttu. Endastmõistetavalt on nende kahe kategooria vahel erinevus. Vaimuhaiged ja nõrgamõistuslikud ei anna endale oma tegudest aru ega suuda, mõistagi, tegutseda arukalt. See ongi aluseks nende tunnistamisele teovõimetuks. Teistsugune on lugu alaealiste lastega. Kuni viieteistkümneaastaseks saamiseni piirdub nende teovõime ainult olustikuliste pisitehingutega. Selline piiramine on nende endi huvides. Alaealisuse tõttu ei suudaks nad vajalikul määral olukorras orienteeruda ja üksnes teeksid endale kahju. Just seepärast sooritavadki kõiki tehinguid alaealise nimel vanemad ja lapsendajad; aga kui alaealise üle on seatud eestkoste, siis teostab juriidilisi tehinguid tema eest, tema huvides ja tema nimel eestkostja.

Hooldus seatakse viieteistkümne kuni kaheksateistkümne aasta vanuse alaealise üle. Hooldaja ülesanded on samasugused nagu eestkostjal: vanemliku hoolitsuse kaotanud laste kasvatamine ning nende isiklike ja varaliste õiguste kaitse. Kuid hoolduse all oleval alaealisel on juba küllaltki suur teovõime: ta võib teostada tehinguid, ent tingimusel, et selleks on olemas hooldaja nõusolek.

Seadus ütleb edasi: hooldus võidakse seada samuti täisealiste teovõimeliste kodanike üle. Inimene on vaimselt täiesti normaalne. Ta võib arukalt tegutseda. Kuid tema üldine tervislik seisund on niivõrd halb, et praktiliselt on

ta kaotanud võime oma õigusi teostada. Sellise kodaniku abistamiseks seatakse tema üle hooldus. Hooldaja on selle inimese esindaja kõikides asjades, mis on seotud tema õiguste ja seaduslike huvide järgimisega.

... Palgapäev. Kassaluugi juurde astub lukksepp Spiridonov ja ütleb oma nime. Kassapidaja lausub:

«Teile me töötasu välja ei maksa.»

«Miks siis?»

«Teie üle on seatud hooldus.»

«Oli jah niisugune lugu,» vastas Spiridonov vastumeelselt. «Paar nädalat tagasi oli kohus. Nagu oleksin mina, Spiridonov, purjutanud, jätnud perekonna ainelistesse raskustesse...»

«Nüüdsest peale on õigus teie töötasu kätte saada ainult hooldajal, kes selle teie perekonnale üle annab.»

«Kuidas siis nii? Mina teen tööd, aga palka saab hoopis keegi teine? Kas see on mingi kord?»

Spiridonov tormitses asjatult. Temaga toimiti täiesti seaduspäraselt. Joomine on suur sotsiaalne pahe. Eriti tugevasti kannatab selle tõttu perekond. On säärane inimene palga kätte saanud, joob ta selle viimseni maha. Sellise nähtuse tõkestamiseks kehtestab «Vene NFSV tsiviilkoodeksi» paragrahv 16 järgmise eeskirja: alkohoolsete jookide või narkootiliste ainete kuritarvitamise tagajärjel oma perekonna raskesse materiaalsesse olukorda paneva kodaniku teovõimet võib kohus piirata, tema üle seatakse hooldus. Hooldaja nõusolekuta ei või ta teostada vara käsutamise tehinguid, kätte saada töötasu, pensioni või muid sissetulekuid ning käsutada neid. Seadus lubab tal teostada ainult elukondlikke pisitehinguid.<sup>44</sup>

Kuidas seatakse eestkoste ja hooldus?

Seadus kohustab kõiki asutusi ja isikuid, kellel on andmeid vanemate hoolitsuseta jäänud alaealiste kohta, teatama sellest laste tegeliku asukoha järgsetele eestkoste- ja hooldusorganitele. Viivitamatult kontrollitakse olukorda. Juba enne otsuse tegemist eestkoste ja hoolduse seadmise kohta lapse üle rakendatakse abinõusid tema ajutiseks paigutamiseks. Sellega tegeleb täitevkomitee haridusosakonna lastekaitseinspektor. Hindamatut abi annavad siinjuures ühiskondlikud inspektorid, kellel on tavaliselt rohkesti ülesandeid. On vaja mõelda alaealise

<sup>44</sup> ENSV TsK § 16.



vara säilitamisele. Tuleb välja selgitada, kas ei ole tal sugulasi või teisi inimesi, kes võiksid tema kasvatamise enda peale võtta. Kui keegi neist avaldab soovi võtta endale eestkostja või hooldaja kohustusi, siis on vaja tutvuda nende inimestega ja selgitada välja, kas nad oma moraalsete omaduste poolest võivad täita nii vastutusrikast ülesannet, kas neil tegelikult on võimalusi lapse kasvatamiseks, missugune on nende olme. Küsimusi kerkib hulganisti, enne kui saab lapse paigutada lasteasutusse või anda vastava võimaluse korral eestkostja või hooldaja perekonda.

Eestkostja või hooldaja määratakse hiljemalt ühe kuu jooksul, arvates päevast, mil saadi teada eestkoste või hoolduse seadmise vajadusest. See kohustus on täiesti vabatahtlik. Kedagi ei või määrata eestkostjaks või hooldajaks sunniviisiliselt. Samal ajal on seaduses antud nende isikute loetelu, kellele ei saa sellist kohustust usaldada: need on kodanikud, kes ei ole veel saanud kaheksateistkümnepäevaseks, samuti isikud, kellelt on vanemlikud õigused ära võetud või kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuteks või piiratult teovõimelisteks jt. Tavaliselt saavad eestkostjateks ja hooldajateks alaealiste lähedased sugulased. Kõrvuti isiklike omaduste ja võimete väljaselgitamisega eestkostja ning hooldaja kohustuste täitmiseks arvestatakse ka suhteid, mis on neil lapsega tekkinud. Võimalust mööda võetakse eestkostja või hooldaja valimisel arvesse ka eestkostet või hooldust vajava isiku soove. Neil juhtudel, kui hooldus seatakse täisealise üle tema palvel (kui ta tervisliku seisundi tõttu ei saa kaitsta oma õigusi ja seaduslikke huve), järgitakse seda tingimust kohustuslikus korras.

Nagu seaduses on otse öeldud, täidetakse eestkoste- ja hooldusalaseid kohustusi tasuta.

Eestkostjad ja hooldajad on kohustatud kasvatama eestkoste ja hoolduse all olevaid alaealisi lapsi, kandma hoolt nende kehalise arenemise, õpetamise ja ühiskonnakasulikule tegevusele ettevalmistamise eest, kasvatama neist sotsialistliku ühiskonna väärilised liikmed. Nad on oma hoolealuste õiguste ja huvide täieõiguslikud kaitsjad. Kui me võrdleme eestkostjate ja hooldajate kohustusi vanemate kohustustega laste kasvatamisel, näeme, et mingeid olulisi erinevusi siin ei ole. Nii ühed kui ka teised peavad ilmutama igakülgset hoolt alaealiste eest, et kasva-



tada neist meie ühiskonna väärilisi liikmeid. Eestkostja või hooldaja ei tarvitse olla hoolealuse veresugulane, ka ei ole tal vanemlikke õigusi, kuid kuni alaealine pole jõudnud teatava vanuseni (ei ole saanud kaheksateistkümneaastaseks), peab ta, tegelikult eestkostetava või hooldatava vanemaid asendades oma kohustusi täitma nii, nagu neid täidaksid lihane ema ja isa.

Alaealine on tulnud tema jaoks uude kodusse. Pole kerge otsekohe kohaneda sellega, mis teda ümbritseb. Kõik näib harjumatu: kogu olukord, asjad, isegi sõnad, millega täiskasvanud teda kõnetavad.

Lapse psüühika on sel momendil eriti kergesti haavatav. Seepärast on eestkostja või hooldaja kohustatud looma noorukile sellised tingimused, mille puhul uus perekond saaks talle tõeliselt omaseks. Miski ei pea talle meenutama, et ta on elus millestki ilma jäänud.

Kui eestkostja või hooldaja perekonnas on ka teisi lapsi, siis tuleb tähelepanu ja hoolt jagada neile võrdselt. Eestkostja või hooldaja on kohustatud pidevalt hoolt kandma hoolealuse õige elurežiimi, normaalse toitumise ja tervise eest. Sel juhul kui laps on vähem kui kolmeaastane, on eestkostjal kohustus regulaarselt käia temaga arstlikul läbivaatusel lastenõuandlas. Nii nagu lihane ema ja isa, peavad eestkostjad ja hooldajad lähtuma lapse huvidest — puudutagu see lapse paigutamist lasteaeda, rõivaste ja jalatsite ostmist või tema esteetilist ning kultuurilist arendamist. Kui laps läheb kooli, peab eestkostja õigeaegselt soetama vajalikud kirjutustarbed ja looma soodsad õppimis- ning puhketingimused. Eestkostja ja hooldaja peavad hoolitsema selle eest, et hoolealune maast-madalast harjuks tööd tegema, täitma kindlaid ülesandeid kodumajapidamises. Kui nooruk juba töötab, siis peab temale määratud hooldaja hea seisma selle eest, et nooruk ühtaegu jätkaks õppimist õhtukoolis. Noor inimene on esmakordselt saanud palka. Seaduse järgi on tal õigus seda iseseisvalt käsutada. Hooldaja kui aastatelt vanem ja eluolustikulistes asjades kogenum inimene peab soovitama, kuidas palka otstarbekohasemalt kulutada, mida on soovitav esmajoones soetada.

Tavaliselt elavad eestkostjad ja hooldajad oma alaealiste hooldusalustega koos. Üksikjuhtudel, nagu «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvis 129 on öeldud, lubatakse hooldaja ja hooldusaluse elamist lahus

tingimusel, et hooldusalaune on saanud kuueteistkümneaastaseks ja selline lahus elamine ei mõju ebasoodsalt hooldatava kasvatamisele ja tema õiguste ning huvide kaitsmisele. Eestkostjal ja eestkostetaval võib eestkostaja hooldusorgan lubada lahus elada üksnes ajutiselt.<sup>45</sup>

Eestkoste ja hooldus ei hõlma ainult lapse ja nooruki kasvatamist, vaid ka ainelist ülalpidamist. Kes kannab vajalikud kulud? Enamik eestkostjaid ja hooldajaid ei sea sellist küsimust, nad kulutavad eestkostetava lapse ülalpidamiseks oma raha, arutlemata selle üle, kui palju nad on tema peale kulutanud ja kes need kulutused hüvitab. Nad teevad seda vabatahtlikult. Kuid neid ei saa kohustada oma raha eestkostetava peale kulutama. Seadus ei pane neile eestkostetavale ja hooldatavale ülalpidamise andmise kohustust. Selleks on neil täielik õigus kulutada kõiki alaealisele laekuvaid summasid: vanemate või muude teda ülal pidanud isikute surmaga seoses saadavat pensioni, alimente, Riikliku Kindlustuse poolt ülalpidaja surma korral väljamakstavat kindlustussummat, alaealise varalt laekuvat tulu, isiklikku töötasu või stipendiumi, mitmesugustelt asutustelt saadavat ühekordset toetust. Kui pension, toetused, alimendid ja muud jooksvad sissetulekud, mis alaealise nimele laekuvad, ei ole tema materiaalseks ülalpidamiseks piisavad, võib vajalikke vahendeid seaduses ettenähtud korras võtta alaealisele kuuluvast varast. Juhul kui ka sellest ei ole küllalt lapse ülalpidamiseks, määrab eestkostja ja hooldusorgan toetuse.

Teatavasti võivad viieteistkümne- kuni kaheksateistkümneaastased alaealsed oma töötasu ja stipendiumi iseisvalt käsutada. Siiski võivad küllaldaste aluste olemasolul eestkostja ja hooldusorganid omal algatusel või ühiskondlike organisatsioonide või muude asjast huvitatud isikute taotlusel piirata seda õigust või alaealiselt täiesti ära võtta töötasu või stipendiumi kasutamise õiguse. Töötasu või stipendium makstakse sel juhul hooldajale, kes kasutab seda hooldatava ülalpidamiseks.

Eestkostjad ja hooldajad on oma eestkostetavate (hooldatavate) täieõiguslikud esindajad nende õiguste ja huvide kaitsmisel kõigis asutustes, kaasa arvatud kohus, vajamata selleks erivolitusi. Näiteks kohtuprotsessist osa-

---

<sup>45</sup> ENSV APK § 151.



võtmiseks alaealise asjas ei nõuta neilt mingisugust volitust, piisab eestkoste- või hooldustunnistuse ettenäitamisest. Eestkoste- ja hooldusorganid kontrollivad regulaarselt eestkostjate ja hooldajate tegevust. Selleks korraldatakse süstemaatiliselt järelevaatusi. Kontrollitakse, kas eestkostjad ja hooldajad täidavad neile seadusega esitatud nõudmisi. Oma tegevusest annavad eestkostjad ja hooldajad eestkoste- ja hooldusorganeile igal aastal aru.

«Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksis» on kaks paragrahvi, mis loetlevad olukordi, millal eestkostjad ja hooldajad võivad vabaneda oma kohustuste täitmisest.<sup>46</sup>

Selgitame neid näidete varal.

Eestkoste alla oli seatud laps, kellel on lihased vanemad olemas. Mingil põhjusel ei saanud nad oma last kasvatada või oli laps nendelt ära võetud ilma vanemlike õiguste äravõtmiseta. Möödus hulk aega, põhjused, mis takistasid lapse viibimist oma perekonnas, langesid ära. Teda võib taas vanematekoju saata. Mõistagi langeb eestkoste vajadus sellisel juhul ära.

Eestkostjad ja hooldajad vabanevad oma kohustustest ka neil juhtudel, kui laps paigutatakse riiklikku lasteasutusse või kui keegi ta lapsendab. Ei ole välistatud ka see võimalus, et lapse lapsendab eestkostja või hooldaja ise. See toob otsekohe kaasa muutused nendevahelistes õigusuhetes. Mõnikord juhtub ka nii, et eestkostja või hooldaja lihtsalt ei saa temale pandud kohustusi täita. Põhjused võivad olla õige mitmesugused: haigestumine, ainelise olukorra halvenemine, kontakti puudumine oma eestkostetavaga (hooldatavaga). Sel juhul peab eestkostja või hooldaja pöörduma vastava palvega eestkoste- ja hooldusorgani poole; kui see loeb esitatud argumendid põhjendatuks, võidakse kodanik eestkostja või hooldaja kohustustest vabastada.

Teine näide. Eestkostja või hooldaja ei kanna hoolt lapse kasvatamise eest. Lapse õpiedukus ja käitumine on järsult halvenenud, aga inimene, kes on kohustatud tema eest hoolt kandma, käitub paraku nii, nagu ei puutukski see temasse. Antud juhul on meil tegemist sellega, et eestkostja või hooldaja ei täida oma kohustusi nõuetekohaselt. Jätta laps sellise inimese eestkoste või hoolduse alla ei ole lihtsalt mõistlik. Niisama mittemõistlik on jätta

<sup>46</sup> ENSV APK §-id 162—165.



laps eestkostja juurde, kes küll püüabki täita talle pandud kohustusi, kuid ei tule sellega toime vajalike kogemuste ja oskuste puudumise tõttu. Kaalunud kõiki neid asjaolusid, teeb eestkoste- ja hooldusorgan motiveeritud otsuse vabastada eestkostja või hooldaja tema kohustustest.

Mõneti teistviisi otsustatakse küsimus siis, kui eestkostja või hooldaja oma kohustusi nõuetekohaselt ei täida omakasupüüdlikel ajendeil või kui eestkostetavad (hooldatavad) jäetakse ilma järelevalveta või vajaliku abita. Eestkostja või hooldaja kasuahnus võib väljenduda selles, et ta kasutab alaealise vara isiklikes huvides, on ebaseaduslikult võtnud ja käsutab oma äranägemise järgi tema elamispinda, ühesõnaga — püüab igati ammutada oma seisundist materiaalselt kasu, tekitades sellega kahju isikule, kelle eestkostjaks või hooldajaks ta on. Eestkostetava (hooldatava) jätmine ilma järelevalveta väljendub selles, et kuigi lapsel on eestkostja või hooldaja olemas, on ta tegelikult jäetud omapäi, keegi ei vaata tema järele, ei kontrolli tema käitumist, ei hoolitse tema tervise eest. Mõnikord jätab eestkostja või hooldaja lapse vajaliku abita, s. t. ei aita eestkostetavat (hooldatavat) materiaalselt ja kui see on tõsiselt haigestunud, ei hoolda teda ega hoolitse ravimise eest.

Et selline hoolimatu suhtumine eestkostja ja hooldaja kohustustesse kätkeb tõsiseid tagajärgi, peab eestkoste- ja hooldusorgan kõrvuti eestkostja või hooldaja kõrvaldamisega esitama kõik kogutud materjalid tema kuritarvituste kohta prokurörile. Eestkostja kohustuste kuritarvitamine omakasu eesmärgil on seaduse järgi kuritegu, mida karistatakse parandusliku tööga kuni kaks aastat või rahatrahviga kuni kolmesaja rublani.<sup>47</sup> Süüdlane on kohustatud hüvitama kahju, mida ta on oma õigusvastase tegevusega eestkostetavale (hooldatavale) tekitanud.

Eestkoste alaealise üle lõpeb tema saamisega viieteistkümneaastaseks. Ilma erilise täiendava otsuseta muutub eestkostja hooldajaks. Haridusosakonnas teatatakse talle tema õigusliku seisundi muutumisest ning tehakse vaja-

---

<sup>47</sup> «Eesti NSV kriminaalkoodeksi» paragrahv 123 näeb ette, et eestkoste- või hooldusõiguste kasutamise eest omakasu eesmärgil eestkostetava või hooldatava kahjuks karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aasta ja kuue kuuni või parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni kolmesaja rublani.

lik märke tunnistusse. Järgmised kolm aastat täidab ta hooldaja kohustusi. Niipea kui hooldatav on saanud kaheksateistkümneaastaseks, s. t. saanud täisealiseks, lõpeb hooldus tema üle. Ka sellega ühenduses ei võeta vastu mingit erietsust. Alaealise kasvatamise ja hooldamise ülesanded, milleks eestkoste ja hooldus seati, loetakse täidetuks.

Tuleb meenutada üht tingimust, mille järgi hooldus lõpeb enne hooldatava kaheksateistkümne aasta vanuseks saamist. See on seotud erijuhuga, millal rajooni (linna) rahvasaadikute nõukogu täitevkomitee on teatavate asjaolude tõttu alandanud alaealise abiellumisiga ja ta on abiellunud. Sellest momendist alates omandab ta täieliku teovõime ja hooldus tema üle lõpetatakse.

## Kui perekonnaelu ei laabunud

Arutatakse lahutusasja. Kohtu ees on kaks inimest — Zinaida ja Gennadi P. Esimene on riidevabriku laborant, teine töötab tehases meistrina. Mõlemad on alles üsna noored. Nad närvitsevad, kuigi püüavad seda varjata, ja väldivad teineteisele otsa vaatamast. Veel hiljuti sidusid neid armastus, vastastikune õrnus, tulevikuplaanid ja valmisolek ühiselt kanda muresid, mida perekonnaelu paratamatult kaasa toob... Midagi ei tulnud sellest välja! Kas siis osutusid mured ülemäära raskeks või olid nad omal ajal eksinud, pidades kiindumust armastuseks, või siiski oli armastus, kuid oma mõistmatusega lahustasid nad selle pisitülides, solvangutes, arusaamatustes. Nii algas nende abielu purunemine, mis lõpuks tõi nad kohtusaali.

Nüüd tuleb abielu lahutamisele...

Muide, naiskohtunik ei rutta otsust tegema. Tal on küsimusi hagejale ja kostjale:

«Kas teil lapsi on?»

«Jah,» vastas Zinaida. «Tütar. Sai äsja kolmeaastaseks.»

Järelemõtlikult lehitses kohtunik enda ees olevaid pabeleid. Kuidas asja otsustada? Muidugi on kõige lihtsam — lahutada, nii nagu nad seda nõuavadki. Ja nõuavad pealegi visalt. Juba kohtuliku arutamise ettevalmistamisel püüti neid lepitada, ent sellest ei tulnud midagi välja.

Asi jõudis kohtuni . . . Kui aga kõike sügavuti vaadata, ei näi olevat kuigivõrd veenvaid põhjusi lahutuseks ei ühel ega teisel. Naine kaebab, et mees jääb kauemaks töölt tulema ja sattus kord purjutamagi. Mees on tulpinud naise alalistest näaksumistest. Nad lähevad ägedaks, puistavad vastastikku teineteisele etteheiteid. Iga pisiasi on neile muutunud probleemiks. Mingisuguselegi kompromissile minna nad ei soovi. Igasuguse objektiivsuse on nad sootuks minetanud. See, millele nad muul ajal poleks tähelepanugi pööranud, on nüüd sõnelemise põhjuseks. Tulipäiselt ollakse valmis kõigele kriipsu peale tõmbama, mõtlemata sellele, kuidas elada homme, missuguseks kujuneb nende tütre saatus. Kas nad ei kahetse edaspidi seda, mida täna nii visalt taotleavad?

«Kuulanud mõlemat tähelepanelikult,» hakkab kohtunik iga sõna hoolikalt kaaludes aeglaselt kõnelema, «jõudsin ma kindlale veendumusele, et teid ei saa lahutada. Leppigem kokku nii. Me ei tee täna lõplikku otsust. Ootame pisut. Kui palju? Näiteks paar kuud. Kõik teie dokumendid jäävad kohtusse, teie aga mõelge seni järele. Mõelge hästi järele! Mõelge endale, oma tütrele. Püüdke teineteist mõista. Olete ju täiskasvanud inimesed . . . On teil küsimusi?»

«Ei,» vastas Zinaida vaevu kuuldavalt.

Küsimusi ei olnud ka Gennadil.

«Sellega lõpetamegi siis tänase arutluse. Kahe kuu pärast kohtume. Kui te ei otsusta teisiti, lahutame teid otsekohe!»

Abielulahutus oli edasi lükatud. Kohtunik toimis täiesti õigesti, andes Gennadile ja Zinaidale veel kaks kuud järelemõtleamiseks . . . Seadusega on ette nähtud, et abielu võidakse lahutada mõlema abikaasa või ühe abikaasa soovil. See säte tuleneb perekonnaliidu vabatahtlikkuse põhimõttest. Abielu sõlmitakse, nagu me juba teame, ainult mehe ja naise sellekohase vastastikuse nõusoleku tingimusel. Kui tekivad mingid põhjused, mis muudavad abielu edasise kestmise võimatuks, siis ei ole kellelgi õigust meest ja naist vägivaldselt koos elama sundida. Sealjuures juhib seaduseandja kohtu tähelepanu asjaolule, et abielu lahutamise hagide läbivaatamisel on vaja teha kõik võimalik perekonna säilitamiseks. Suurel määral aitavad sellele kaasa seaduse normid, mis reglementeerivad lahutamise korda.



Juba asja arutamise ettevalmistamise staadiumis võtab kohus meetmeid abikaasade lepitamiseks. Kui seda ei õnnestu saavutada, arutatakse asja sisuliselt. Tuleb öelda, et seaduses ettenähtud üksikjuhtudel — neist tuleb juttu hiljem — võidakse abielu lahutada perekonnaseisuosakonnas. Siiski on abielu lahutamise kohtulik kord peamine ja seepärast peatume algul üksikasjalikumalt sellel.

Hagiga abielu lahutamise kohta võivad kohtusse pöörduda ainult abikaasad ise. Kellelgi teisel pole õigust seda küsimust otsustada nende eest. Hagi esitatakse rajooni (linna) rahvakohtule elukoha järgi (peetakse silmas sissekirjutust). Võib olla nii, et abikaasad elavad sel ajal juba lahus ja on sisse kirjutatud eri paigus. Sel juhul esitatakse hagi kostjana esineva abikaasa elukoha järgi. Kui hageja ei saa kostja elukohta sõita või kui temaga koos elavad alaealised lapsed, võidakse hagi esitada hageja elukoha järgi. Abielulahutusasja võidakse arutada niihästi hageja kui ka kostja elukoha järgi — vastavalt nende vastastikusele kokkuleppele.

Nagu eespool öeldud, võivad hagi abielulahutuse kohta esitada abikaasad koos või ükskõik kumb abikaasa. Siiski on sellest üldreeglist üks erand, mis on fikseeritud «Vene NFSV abielu- ja perekonnoodeksi» paragrahvis 31.

...Kodanik Krivolapov andis kohtusse avalduse, milles palus ennast naisest lahutada. Temalt päriti:

«Kas teil on teie ühisest abielust lapsi?»

«Jah, üks laps.»

«Kui vana ta on?»

«Kolmekuune.»

«Kas teie abikaasa on lahutusega nõus?»

«Ei, ei ole nõus.»

«Meie ei saa teie avaldust vastu võtta.»

«Kuid miks siis? Ma olen ju nõus alimente maksuma.»

«Sellel ei ole tähtsust. Seaduse järgi ei ole teil praegu õigust esitada hagi abielu lahutamise kohta.»

Seaduses öeldakse tõepoolest nii: mehel ei ole õigust ilma naise nõusolekuta algatada abielulahutuse asja naise raseduse ajal ja ühe aasta jooksul pärast lapse sündi. Ja kohus ei võta isegi vastu sellist hagiavaldust. Kui see siiski oli mingil põhjusel vastu võetud (näiteks on hageja viinud kohtu eksitusse tegeliku olukorra suhtes perekon-

nas), siis edaspidi, kui asjade tegelik seis tuleb ilmsiks, lõpetatakse asja menetlus viivitamatult. Säte, mis on fikseeritud «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvis 31, on dikteeritud ema ja lapse tervise ning heaolu kaitse vajadusest.<sup>48</sup>

Abielulahutus on tragöödia nii naisele kui ka mehele. Ja kui on võimalik seda vältida, taastada perekonnas rahu, siis võtab kohus selleks kõikvõimalikke meetmeid. Olulisim nendest on asja tehjulude põhjalik väljaselgitamine. Missugused on poolte vastastikused suhted? Missugustel põhjustel lahutatakse abielu? Kas need põhjused on kõrvaldamatud? Endastmõistetavalt nõuab igauks neist rasketest küsimustest täpset uurimist. Need põhjused, mis viivad perekonnaliidu purunemisele, ei ole tavaliselt pealispinnal, nad on seotud sügavalt isiklike suhetega mehe ja naise vahel. Leningradi jurist S. M. Pelevin tegi huvitava sotsioloogilise uurimuse. Tuhandele lahutatud abikaasale jagas ta laiali spetsiaalse ankeedi ja palus igaüht vastata reale küsimustele põhjuste kohta, mille tõttu abielu lahutati. Muidugi oli saadud vastustes teatav annus küsitletute subjektiivset suhtumist toimunusse, ent tervikuna annavad lõpptulemused küllaltki iseloomuliku pildi lahutuste peamistest põhjustest. Esikohal seisab abikaasade ühiste huvide ja vaadete puudumine. Edasi alanevas reas: iseloomude sobimatus, abikaasa truudusemurdmine, armastuse puudumine, kergemeelne suhtumine abikaasakohustustesse, halvad suhted vanematega, joomine, peksmine, normaalsete elutingimuste puudumine, suguline rahuldamatus, võimetus lapsi saada, soovimatus lapsi saada, abikaasa haigus.

Mõistagi ei saa neid vastuseid mingil määral absoluutseiks tunnistada. Igaühega neist kaasneb hulk sellistel juhtudel vältimatuid lisapõhjusti, mis pahatihti tuuakse päevavalgele kohtus, kui lahutusasja juba arutatakse.

Tuleb rõhutada, et kohtuprotsess abielulahutuse asjas peab esmajoones silmas kasvatuslikke eesmärke. Kõikide nende asjaolude põhjalik uurimine, mis on mehe ja naise kohtusaali toonud, võimaldab kohtunikul neid abistada ühe või teise konfliktsituatsiooni lahtiharutamisel, mille kõrvaldamisega langeks ära vajadus abielu lahutada.

---

<sup>48</sup> «Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis» vastab sellele paragrahv 36.



Juriidilistest teadmistest ja elukogemustest juhindudes püüab kohtunik abikaasasid veenda, kuivõrd ebasoovitavad on neile lahutuse tagajärjed.

Asja arutamisel peavad kohtus viibima tingimata mõlemad abikaasad. Ükskõik kumma puudumisel võidakse asja arutada ainult erandjuhtudel, kui selleks on kohtu motiveeritud otsus. Kui abikaasad ei ole ilma mõjuvate põhjusteta määratud ajaks kohtusse ilmunud, lükatakse kohtulik arutamine edasi. Juhul kui nad ei ilmu ka teisel väljakutsel, jätab kohus hagi läbi vaatamata. Seadusega on samuti ette nähtud: kui abikaasa-kostja ei ilmu kohtusse ilma mõjuva põhjusega, võidakse abielulahutuse asja arutada ka tema puudumisel. Abikaasade kohalolek kohtus on vajalik selleks, et täielikult ja objektiivselt välja selgitada pilt nende vastastikustest suhetest ja nendest põhjustest, mis on viinud perekonna lõhenemiseni. See on vajalik ka kohtu ühe peamise funktsiooni täitmiseks abielulahutusasja arutamisel — poolte lepitamise funktsiooni täitmiseks.

Abikaasa, kes on esitanud hagi abielu lahutamise kohta, peab tingimata märkima lahutuse põhjuse. Näidatud põhjus ei vasta siiski kaugeltki mitte alati tõelistele motiividele, mis on põhjustanud hageja soovi purustada abielu liit. Kohus peab mehe ja naise vaheliste sügavate lahkkelide tegelikud motiivid välja selgitama. See omakorda võimaldab jõuda asja ainuõigele lahendusele. Siinkohal kerkib täiesti loomulikult küsimus: kas on seaduses olemas nende põhjuste täpne loetelu, mis annaks kohtunikele võimaluse täie kindlusega otsustada — selle abielu võib lahutada, seda aga mitte? Ei, «Vene NFSV abieluja perekonnakoodeksis», samuti liiduvabariikide abieluja perekonnakoodeksites sellist loetelu ei ole. Ega saakski olla, sest inimeste vastastikuste suhete arvutuid variante on võimatu ette näha. Seadus osutab üksnes üldises vormis sellele, mis võib olla lahutuse aluseks. Abielu lahutatakse, kui kohus teeb kindlaks, et abikaasade edasine kooselu ja perekonna säilitamine on muutunud võimatuks. Mõistagi ei saa siia kanda näiteks ajutist lahkeli perekonnas või juhuslikest põhjustest vallandunud konflikti mehe ja naise vahel. Täpselt samuti ei saa lahutuse küllaldaseks aluseks olla ühe või mõlema abikaasa soovimatus säilitada perekonnaliitu, kui seda soovimatust ei toeta kuigivõrd tõsised ja veenvad argumendid.



Kohtupraktika räägib sellest, et konkreetseteks põhjusteks, mis võivad olla abielulahutuse aluseks, on ühe abikaasa joomine, faktiliselt katkenud abielusuhted ja mehe ning naise kestev lahuselamine, uue perekonna tekkimine ühel abikaasal, võimetus lapsi saada. Nende ja rea teiste asjaolude puhul, mis teevad abielusuhete säilitamise abikaasade vahel võimatuks, võib kohus abielu lahutada.

Tavaliselt vaadatakse abielulahutuse asjad läbi lahtisel kohtuistungil. Kuid vahel võib arutamine puudutada abikaasade elu sügavalt intiimseid külgi (need võivad sageli olla peapõhjuseks, miks nende perekonnaelu on muutunud võimatuks). Neil juhtudel arutab kohus mehe ja naise palvel nende hagi abielulahutuse kohta kinnisel istungil.

Kohtulikul arutamisel väljaselgitatud asjaoludest olenevalt võib kohus abielu lahutada, hagi abielu lahutamise kohta tagasi lükata või asja otsustamise edasi lükata. Viimast moodust rakendatakse tavaliselt siis, kui kohus ei suutnud abikaasasid kohtuistungil lepitada, ometi kõnelevad kõik faktid selle kasuks, et selline leppimine — olgugi küll mitte praegu, vaid mingi aja pärast — võib teoks saada. Et anda abikaasadele võimalus veel kord tõsiselt järele mõelda perekonna säilitamise üle, määrab kohus igal sellisel juhul konkreetse tähtaja leppimiseks. See määratakse arvestusega, et oleks välistatud kiirustava, ennatliku otsustamise võimalus. Seaduse järgi määratakse mehe ja naise leppimiseks tähtaeg kuue kuu piires.

Edasi toimub üks kahest. Kui kohtu poolt määratud tähtaeg oli abikaasadele piisav mõistmaks viga, mille nad peaaegu oleksid teinud, ja nende vahel toimus leppimine, lõpetatakse asi üksnes menetlusega. Eesmärk, mida seaduseandja silmas pidas, andes selle täiendava võimaluse leppimiseks, on saavutatud: perekond on säilitatud.

Kui leppimist ei ole selleks ajaks toimunud, teeb kohus otsuse. Teatavatel tingimustel (nendest oli juttu eespool) säilivad endistel abikaasadel õigused materiaalsele toetusele ka pärast abielu lahutamist. Mehe perekonnanime kandev naine võib selle säilitada ka pärast abielu lahutamist, kuid tal on samuti õigus sellest loobuda ja võtta endale tagasi abielueelne perekonnanimi.

Koos abielu lahutamise otsustab kohus rea teisi selle

juriidilise aktiga tihedalt seotud küsimusi. Kui neil on poeg või tütar, tekib küsimus, kumma abikaasa juurde peab ta jääma. Kui mehe ja naise vahel ei ole selles küsimuses vastastikust kokkulepet, otsustab kohus, kumma juurde laps jääb. Kui lapsi on mitu, siis võib kohus kõiki asjaolusid arvestades otsustada, kes lastest jääb ema, kes isa juurde. Seejuures juhindub kohus üksnes alaealiste laste huvidest. Otsustatakse ka, kellelt ja missuguses suuruses tuleb sisse nõuda alimendid alaealiste laste kasuks. Juba kohtuliku arutamise ettevalmistamise ajal peab hageja esitama lapse sünnitunnistuse notariaalselt kinnitatud ära kirja ning tõendi töökohalt saadava töötasu suuruse kohta. Kohtu nõudmisel peab samasuguse tõendi esitama ka kostja.

Seadusega on kehtestatud riigilõiv, mis võetakse kohtuotsuse järgi abielulahutustunnistuse väljaandmisel. Tihti peale võib kuulda: miks nõutakse ühelt lõivuna suurem summa, teiselt aga väiksem? «Vene NFSV abielu- ja perekonnoodeksi» paragrahvis 37 öeldakse, et abielulahutuse otsuse tegemisel määrab kohus kindlaks riigilõivu summa 100 kuni 200 rubla suuruses, mis kuulub tasumisele kas ühe või mõlema abikaasa poolt enne nende abielulahutustunnistuse kätteandmist.<sup>49</sup> Lõivu suuruse kindlaksmääramisel võtab kohus arvesse poolte materiaalset olukorda ning kummagi süüd abielu lagunemisel. Lõiv võidakse sisse nõuda ainult ühelt või mõlemalt abikaasalt. Kohus määrab kindlaks summa, mille kumbki abikaasa peab maksma. Üksikutel erandjuhtudel võidakse sissenõutav lõiv määrata alla minimaalse või üldse vabastada selle maksmisest. See on tavaliselt seotud juhtudega, kui abikaasad või üks abikaasadest on invaliiduse või raske kroonilise haiguse tõttu materiaalsetes raskustes.

Abielu lahutamine kohtukorras ei ole ainuvõimalik. Abielu võivad lahutada ka perekonnaseisuorganid, ent ainult teatavatel tingimustel. Kõigepealt peavad abikaasad olema jõudnud vastastikusele kokkuleppele abielu lahutamise kohta. Teiseks tingimuseks on alaealiste laste puudumine. Mõlema tingimuse olemasolu välistab kohtuliku arutamise vajalikkuse. Ja ka abielu lahutamise protseduur ise toimub mõnevõrra teisiti. Kui kohtus selgi-

---

<sup>49</sup> ENSV APK § 42.



tatakse välja kõik asja tehjolud, analüüsitakse põhjusi, mis viisid abikaasad perekonnaliidu purunemiseni, kui üksikute detailide selgitamiseks võidakse välja kutsuda ja kuulata tunnistajaid, siis perekonnaseisuorganeis seda kõike ei toimu. See, et abikaasadel ei ole alaealisi lapsi, aga samuti nende vastastikune kokkulepe abielu lahutamise kohta annavad aluse lahutuse tingimusteta vormistamiseks. Ent siingi rakendatakse teatavaid abinõusid mehe ja naise lepitamiseks. Pärast avalduse esitamist perekonnaseisuosakonnale ei võida neid lahutada otsekohe. Abikaasadele antakse kolmekuuline tähtaeg selleks, et nad saaksid lõplikult otsustada: kas on mõistlik see samm, mille nad astuvad? Kas ei ole see dikteeritud mõtlematust tulipäisusest? Võib-olla siiski vastastikustest solvumistest üle saada ja säilitada perekond? ... Selliseks järelemõtlemiseks seadusega ettenähtud kolmest kuust tavaliselt piisab selleks, et selgitada vastastikuseid suhteid ja abielu säilitamise küsimus lõplikult otsustada.

Abielulahutuse registreerimise eest perekonnaseisusorganis on samuti ette nähtud riigilõiv. Selle suurus on kindel — 100 rubla, perekonnaseisuosakond ei või seda suurendada ega vähendada. Abikaasade ainelist olukorda sel puhul arvesse ei võeta, sest perekonnaseisuosakonna töötajate pädevusse ei kuulu seda laadi asjaolude väljaselgitamine. Selsamal põhjusel ei võida abikaasasid lõivu tasumisest vabastada. Abikaasad võivad vastastikuse kokkuleppe alusel jagada lõivu omavahel sellistes osades, mis mõlemat rahuldavad.

Ent isegi siis, kui abikaasadel ei ole alaealisi lapsi ja nad mõlemad on nõus abielu lahutamiselega, võib nende vahel tekkida vaidlus näiteks ühiselt soetatud vara jagamise või vastastikuse materiaalse toetamise üle. Iga niisugune nõudmine vajab tingimata kontrollimist. On vaja anda juriidiline hinnang esitatud tõenditele, välja kutsuda tunnistajad, kui tekib selline vajadus, ja nad ära kuulata. Kuna see ei kuulu perekonnaseisusorganite pädevusse, siis välistavad vaidlused nendes küsimustes abielu lahutamise võimaluse perekonnaseisuosakonnas. Üskkõik millise seda laadi vaidluse olemasolul, samuti vaidluste puhul lahutuse motiivide üle arutatakse abielulahutuse küsimust kohtus hagimenetluse korras, mis algatatakse mõlema või ühe abikaasa avalduse alusel.

Eespool märkisime, et üks olulisi tingimusi abielu lahu-



tamiseks perekonnaseisuosakonnas on abikaasade sellekohane vastastikune kokkulepe. Alljärgnevalt aga esitame ühe nendest situatsioonidest, mis elus mõnikord ette tulevad. Kodanik S. pöördus perekonnaseisuosakonna poole palvega lahutada tema abielu. Lapsi neil ei olevat.

«Kuid abielu lahutamiseks on vaja veel ka teie abikaasa nõusolekut,» tuletas perekonnaseisuosakonna töötaja talle meelde.

«Ma ei saa seda esitada, sest mina ei tea, kus ta viibib. Selle kohta on olemas kohtuotsus, mille järgi ta on tunnistatud teadmata äraolijaks.»

Kas selliste asjaolude korral võidakse abielu lahutada perekonnaseisuorganisis ühe abikaasa avalduse alusel? «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 39 lõige 1 kinnitab, et võib, sest teise abikaasa nõusolekut abielu lahutamise kohta on tema puudumise tõttu lihtsalt võimatu saada. Samamoodi lahutatakse abielu, kui teine abikaasa on seadusega sätestatud korras tunnistatud teovõimetuks vaimuhaiguse või nõdrameelsuse tõttu või on toimepandud kuriteo eest karistatud vabadusekaotusega tähtajaga mitte alla kolme aasta.

«Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 39 lõikes 2 loetletakse neid asjaolusid, mille esinemine teeb abielu lahutamise perekonnaseisuosakonnas ühe abikaasa avalduse alusel võimatuks. Näiteks algatab vangistuses olev abikaasa või teovõimetu abikaasa eestkostja vaidluse laste kohta või abikaasade ühisomanduses oleva vara jagamise kohta. Samuti võivad tõusta pretensioonid vahendite sissenõudmise kohta töövõimetu, abi vajava abikaasa ülalpidamiseks. Kõigil neil juhtudel toimub abielu lahutamine ainult kohtukorras.<sup>50</sup>

Kohus on lõpuks teinud otsuse: abielu lahutada. Siiski ei tähenda see veel, et abikaasade vahel on perekondlikud õigussuhted katkenud. Neid loetakse edasi meheks ja naiseks kõigi sellest tulenevate tagajärgedega. Säilivad nende kui abikaasade isiklikud ja varalised õigused. Kui sel ajal oli eostatud ja sündis laps, siis loetakse see registreeritud abielus sündinuks. Kõik sellepärast, et kohtuotsus abielu lahutamise kohta ei tähenda veel, et abielu on lõppenud. Abielu lahutamise registreerivad perekonnaseisuosakonnad. Lahutus registreeritakse mõlema abikaasa või

<sup>50</sup> ENSV APK § 44.

ühe abikaasa avalduse alusel. Selleks tuleb esitada seaduslikku jõusse astunud kohtuotsuse ärakiri või väljavõtte sellest, samuti kviitung kohtu poolt määratud riigilõivu tasumise kohta; kviitungit ei nõuta, kui abikaasa on kohtuotsuse alusel riigilõivu tasumisest vabastatud. Sageli juhtub nii, et abikaasad pöörduvad abielulahutuse registreerimise palvega perekonnaseisuorgani poole eri ajal. Seaduses sätestatud nõudeid järgides registreeris mees lahutuse näiteks 12. märtsil. Kolme kuu pärast pöördus analoogilise palvega perekonnaseisuosakonna poole tema naine. Dokumentide alusel tegid osakonna töötajad kindlaks, et abielulahutuse tegelik registreerimine toimus märtsis. Vastavalt teise abikaasa avaldusele kantakse perekonnaseisuaktide registrisse vajalikud täiendused ja naisele (nüüd juba endisele) antakse välja abielulahutuse tunnistus, mis on dateeritud selle kuupäevaga, millal oli registreeritud lahutus mehe avalduse järgi, s. o. 12. märtsil.

Pärast seda kui lahutus on perekonnaseisuorganis perekonnaseisuaktide registreerimise raamatus registreeritud, loetakse abielu lõppenuks. Samal ajal lõpevad ka abikaasade vastastikused õigused ja kohustused.

Siiski säilitab abikaasa teatavate asjaolude puhul, millest oli eespool juba juttu, õiguse saada ülalpidamist teiselt abikaasalt. Soovi korral võib endine abikaasa säilitada abiellumisel võetud perekonnanime või võtta endale tagasi selle perekonnanime, mida ta kandis enne abiellumist.

Praegu kehtivas abielu- ja perekonnaseadusandluses on paragrahv, mida varasemates abielu- ja perekonnakoodeksites ei olnud. Selles reglementeeritakse neid juhtusid, millal lahutatud abielu võidakse taastada. Jutustame kõigepealt abikaasade Stanislav ja Tamara K. raske perekonnaloo. Nad elasid kahekesi. Lapsi neil ei olnud, nad olid otsustanud oodata selle ajani, millal korraldub nende eluolu. Nad unistasid oma maja ehitamisest, kuid raha ei jätkunud. Siis otsustas Stanislav sõita metsavarumistööle. Mõne aja pärast sai Tamara kohutava teate: mehega oli tööl õnnetus juhtunud ja ta viibib haiglas. Tamara sõitis kiiresti mehe juurde, kuid siin ootas teda rabav uudis: Stanislav olevat haiglast lahkunud ega pole tagasi tulnud.

Möödus aastaid. Tamara elas üksinda. Vanemad tule-



tasid talle alatasa meelde: «Mis elu see sul selline on, pole sa abielus ega ka vallaline?» Kauase mõtlemise järel jõudis Tamara otsusele, et tõepoolest oleks õigem pöörduda rahvakohtu poole palvega tunnistada tema mees teadmata äraolijaks.

Seaduse järgi tunnistatakse teadmata äraolijaks inimene, kelle alatises elukohas ei ole ühe aasta jooksul andmeid tema asukoha kohta. Teadmata äraolemise alguseks loetakse tema kohta viimaste teadete saamise päev... Kohus tunnistas Stanislav K. teadmata äraolijaks. Pere-konnaseisuorgan lahutas Tamara avalduse alusel abielu. Kuid uuesti ta mehele ei läinud. Salamisi ta veel lootis millelegi. Ükskord õhtul koputatigi tema uksele — Stanislav tuli tagasi!

Kuulanud nad ära, öeldi õigusnõuandlas, et kõike võib veel parandada. Varsti pärast seda tühistas kohus eelmise kohtuotsuse Stanislav K. tunnistamise kohta teadmata äraolijaks. Selle otsuse ärakirjaga läksid nad perekonnaseisuosakonda, kus nende avalduse alusel abielu taastati...

Oli täidetud «Vene NFSV abielu- ja perekonnakoodeksi» paragrahvi 42 nõue: «Kui üks abikaasadest oli seadusega kehtestatud korras tunnistatud teadmata äraolijaks ja sel alusel oli abielu temaga lahutatud, siis juhul, kui ta taas ilmub ja kui tühistatakse kohtuotsus tema tunnistamise kohta teadmata äraolijaks, võib perekonnaseisuorgan abikaasade ühise avalduse põhjal abielu taastada.» See säte ei kehti ainult ühel juhul: kui teadmata äraolijaks tunnistatud isiku abikaasa on uuesti abiellunud.<sup>51</sup>

Peale lahutuse lõpeb abielu ka ühe abikaasa surmaga või surnuks kuulutamiseiga kohtukorras. Viimane võib lugejas arusaamatust tekitada: mida tähendab kohtukorras surnuks kuulutamine? Kõne all on need keerulised elusituatsioonid, millal täie kindlusega ei saa kinnitada, et inimene on surnud, kuigi asjaolud, mille puhul ta teadmata kadus, annavad aluse oletada, et ta on hukkunud. Kodanikku võidakse kohtukorras surnuks kuulutada, kui ei ole tema alatises elukohas andmeid tema asukoha kohta kolme aasta jooksul; kui ta aga jäi teadmata kadunuks

---

<sup>51</sup> «Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis» käsitleb selliseid juhte § 48.



olukorras, mis oli ohtlik elule või mis annab alust oletada tema hukkmist teatava õnnetusjuhtumi tagajärjel, — kuue kuu jooksul. Seoses sõjategevusega võidakse teadmata kadunud sõjaväelast või teist kodanikku kohtukorras kuulutada surnuks mitte varem kui kahe aasta möödumisel, arvates sõjategevuse lõppemise päevast.<sup>52</sup> Kõigil neil juhtudel ei kinnitata juriidiliselt mitte äraolija tegeliku surma fakti, vaid üksnes oletust, et ta on surnud. Sellist juriidilist kinnitust isiku surnuks kuulutamise kohta on vaja põhjusel, et see toob kaasa teatavaid õiguslikke tagajärgi, mis on väga tähtsad teiste perekonnaliikmete ja tema sugulaste jaoks. Nii tekib ülalpeetavail õigus pensioni ja toetuse saamiseks. Pärijad kutsutakse vara pärimisele. Lõpeb abielu seadusega kehtestatud korras surnuks kuulutatud abikaasaga.

Ent inimese kohtukorras surnuks kuulutamine ei tähenda, et ta on tegelikult surnud. Suure Isamaasõja ajalugu sisaldab sadu ja tuhandeid juhtusid, mil inimesed kadusid asjaoludel, mis kogu tõenäosusega tunnistasid nende hukkmist, hiljem aga selgus, et nad on elus. Selliseid fakte esineb praegu rahuajalgi. Ühe suure metsatulekahju ajal kadus kustutamises osalenud kohalik traktorist. Tuli möllas hirmsa jõuga, hävitades täielikult suure metsamassiivi — kus siin veel inimene ellu jääda võis! Aga ta jäi ellu. End tule eest päästes läks traktorist sügavasse taigasse ja eksis ära. Pika ekslemise järel sattus ta taigakolkas jahihütti, kuhu oli jäetud toiduvaru. Siis aga algas talvepakane. Tuli talvituma jääda. Toitus ta kuivikuist. Juhuslikult leitud tikutoosiga õnnestus läbi tulla terve talve. Hädast päästis ka vana poolkasukas, mis oli juhuse läbi talveonni jäänud. Soojade päevade saabudes asus ta teele ning jõudis lõpuks inimeste juurde.

Kuna kohtukorras surnuks kuulutatud inimese taasilmumine pole välistatud, on seaduseandja spetsiaalselt sätestanud need juriidilised tagajärjed, mida tema taasilmumine kaasa toob. Need on loetletud «Vene NFSV tsiviilkoodeksi» paragrahvis 22.<sup>53</sup> Inimesel võis olla vara, mis pärast seda, kui ta oli kohtukorras surnuks kuulutatud, läks loomulikult kellegi valdusse. Kuidas nüüd toimida? Sõltumata oma taasilmumise ajast võib kodanik

---

<sup>52</sup> ENSV TsK § 22.

<sup>53</sup> ENSV TsK § 24.

pärast kohtuotsuse tühistamist, millega ta oli surnuks kuulutatud, nõuda tagasi ükskõik milliselt isikult säilinud vara, mis oli sellele isikule pärast kodaniku surnuks kuulutamist tasuta üle läinud. Võib juhtuda, et see vara on kellelegi müüdud. Ostja on kohustatud selle taasilmunud omanikule tagastama juhul, kui on tõendatud, et seda vara omandades ta teadis, et surnuks kuulutatud kodanik on elus. Kui ostja aga ei teadnud seda ja tegutses ostumüügi tehingut sooritades heauskselt, siis ei ole taasilmunud enam õigust ostetud vara tagasi nõuda. Kui surnuks kuulutatud kodaniku vara läks pärimisõiguse järgi riigile üle ja on realiseeritud, siis pärast kodaniku surnuks kuulutamise otsuse tühistamist tagastatakse talle vara realiseerimisest saadud rahasumma.

Mis puutub abielu taastamisele, siis siin on võimalikud kaks varianti. Kõigepealt tuleb märkida, et abielu lõppemine abikaasa surnuks kuulutamise tõttu ei nõua spetsiaalset registreerimist. Registreeritakse kohtuotsuse alusel üksnes abikaasa surnuks kuulutamise fakt. See võimaldab surnuks kuulutatut abikaasal registreerida uue abielu. Abielu lõpetamist sõna otseses tähenduses siin ei toimu, see tuleneb toimunud ja seaduses kehtestatud korras registreeritud sündmuste olemusest endast, mis on seotud abikaasa oletatava surmaga. Kui surnuks kuulutatud abikaasa osutub elus olevaks ja pöördub tagasi perekonna juurde, taastatakse abielu järgmisel viisil. Kohus tühistab varasema otsuse, millega see isik oli surnuks kuulutatud. Selle uue kohtuotsuse alusel annulleeritakse sissekanne tema surma kohta. Sellest momendist alates loetakse abielu taastatuks. Mingisuguseid lisasamme selleks abikaasadele ei nõuta. Sealjuures osutab seadus sellele, et seadusega kehtestatud korras surnuks kuulutatud isiku taasilmumisel ja vastava kohtuotsuse tühistamisel loetakse abielu taastatuks ainult sel juhul, kui surnuks kuulutatut abikaasa ei ole uuesti abiellunud.

... Kuid tuleme tagasi Zinaida ja Gennadi P. loo juurde, kes olid otsustanud abielu lahutada.

Kohtunik, aastates naine, mõistis elutarga inimesena vaistlikult, et perekonnaliidu purustamise otsus on mõtlematuse ja noorusliku tulipäisuse vili. Seepärast lükkas ta kohtuliku arutamise edasi ja andis noortele abikaasadele aega järelemõtlemiseks.

Kahe kuu pärast astusid Zinaida ja Gennadi P. koh-

tuniku kabinetti. Kohmetunult jäid nad läve juurde seisma.

«Mõtlesime ümber ega kavatse lahku minna,» lausus Gennadi pisut kogeldes. «Otsustasime kindlalt!»

«Ja otsustasite õigesti!» ütles kohtunik heakskiitvalt. «Säilitada perekonda, mitte lasta kaduma minna varasemaid tundmusi — selleks on vaja suurt oskust. Rõõmustan siiralt, et teil kõik korda läks!»

\* \* \*

Niisiis olete tutvunud Nõukogude abielu- ja perekonnaseadusandluse põhiosadega. Nagu nägite, puudutab perekonnaõigus oma spetsiifika tõttu ühel või teisel määral kindlasti meid kõiki.

Kuid ei oleks õige öelda, et perekonnaseadusandluse normid reglementeerivad üksnes vastastikuseid suhteid perekonnas. Nende funktsioonid on märksa laiemad. Reglementeerides näiteks abikaasade kohustusi vastastikusel materiaalsel abistamisel, kätkevad nad kõrvuti puhtjuriidilise põhimikuga suurt kasvatuslikku funktsiooni, kujundavad inimestes, kes on abielusidemetega ühendatud, kõrgeid kõlbelisi tundmusi, suurendavad nende kohusetunnet teineteise ees.

Nõukogude perekonnas peavad suhted rajanema kommunistlikul moraalil. Selle tagamine on meie abielu- ja perekonnaseadusandluse peaülesanne. Pole juhus, et abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste ning abielu- ja perekonnakoodeksite esimene paragrahv rõhutab perekonna põhinemist kommunistliku moraali printsiipidel. Nagu seaduseandja ütleb, peavad nad aitama tugevdada nõukogude perekonda, kujundama selles kommunistliku tuleviku perekonna algeid.

Perekonnaelus põimuvad tihedalt õigusnormid ja kommunistliku moraali normid. Mis tahes suhete valdkonda abikaasade, vanemate ja laste vahel ka perekonnaõiguse paragrahvid ei reglementeeriks, on nende suunaks kasvatada igas inimeses vastutustunnet perekonna ees. Sellele aitavad suuresti kaasa nõukogude ühiskonna elutingimused ise, meie ühiskonna kõrge kõlbeline vaim, mis kahtlematult viivad nõukogude perekonna edasisele tugevnemisele.



## Sisukord

Eessõna . . . . .	3
Kas ikka on tingimata vaja abielu registreerida . . . . .	9
Abikaasade isiklikud õigused . . . . .	17
Kellele jääb auto . . . . .	20
Abikaasade kohustused vastastikusel ülalpidamisel . . . . .	26
Perekonda tuli laps . . . . .	32
Perekonnale abiks . . . . .	37
«Mina kui oma poja seaduslik esindaja...» . . . . .	41
Emaga või isaga? . . . . .	44
Alimendid lapse kasuks . . . . .	51
Vastastikune hoolitsus . . . . .	57
Kes maksab kinni katkilöödud aknaklaasi? . . . . .	59
Meie astume tööinimeste hulka! . . . . .	66
Lapselapsele külla . . . . .	69
Isa... kohtukorras . . . . .	71
Vanemlikest õigustest ilma jäetud . . . . .	80
Laps leiab taas kodu . . . . .	93
Eestkoste ja hooldus . . . . .	111
Kui perekonnaelu ei laabunud . . . . .	119

# LUGEGE NEID RAAMATUID!

---

Enne kui paneme toime mingi teo, mõtleme tavaliselt sellele, kas see on õige ja kas see ei too kellelegi kahju. Meie elame ühiskonnas ja see kohustab meid kõiki oma tegudes silmas pidama mitte üksnes isiklike huve, vaid ka kaasini-  
meste huve. Mõnikord oleme mingisuguse asjaolu mõjul juba valmis minema riskantsele sammule, ometigi peatab meid teadvus: ei, seda ei tohi teha!

## M. IVANOV. LAPSEVANEM, NOORUK JA SEADUS.

---

Tallinn, «Valgus», 1935. 160 lk.

Raamat tutvustab vanematele laste õiguskasvatuse aluseid. Kohtupraktikast võetud näidete varal arutletakse, mis on kuritegu ja üleastumine, missuguste tegude eest ning missugusest vanusest alates kannab alaealine seaduse ees vastutust. Autor analüüsib alaealiste toimepandud õiguserikkumiste põhjusi ning vaatleb teid ja abinõusid nende vältimiseks. Raamat on mõeldud lastevanemaile.

## **A. NIKITIN. ALAEALISTE VASTUTUS.**

---

Tallinn, «Valgus», 1983. 80 lk.

Raamatus selgitatakse noorele lugejale, millised on alaealise õigused ja kohustused, mille eest kannab ta vastutust ning milline on tema vastutuse ulatus. Tutvustatakse vastutuse liike ja vaadeldakse, milles nad väljenduvad. Suurt tähelepanu pööratakse endas vastutustunde kasvatamise vajadusele. Raamat on ka abimeheks Nõukogude riigi ja õiguse aluste ning ühiskonnaõpetuse õppimisel.

## **L. KÄIS. NOORTELE TÖÖSEADUSANDLUSEST.**

---

Tallinn, «Valgus», 1985. 48 lk.

Brošüüris käsitletakse noorukite töö õiguslike aspekte, s. t. tööseadusi, mis tagavad noorukite tervise kaitse ning soodsad võimalused kutseala omandamiseks ja haridustee jätkamiseks. Kõneldakse alaealiste seisundist tööõigussuhetes, analüüsitakse õigusnorme, millega on neile ette nähtud soodustused tööaja, puhkuste ja tervislike töötingimuste näol. Brošüür on mõeldud eeskätt tööikka jõudvatele ja töötavatele noortele, aga samuti nende vanematele ja juhendajatele.



# V. BERMAN, V. OBUHHOV. TUNNE JA JÄRGI NÕUKOGUDE SEADUSI.

---

Tallinn, «Valgus», 1987. 78 lk.

Kolmest peatükist — «Inimene seaduste maailmas», «... Kodanik pead olema», «Kui seadust on rikutud...» — koosnevas raamatus selgitatakse õiguse mõistet ja tema klassi-olemust, õiguse demokraatlikku iseloomu sotsialistlikus ühiskonnas ning tema reaktsioonilist osa ekspuuteerimisühiskonnas. Raamat pakub lisamaterjali Nõukogude riigi ja õiguse aluste ning ühiskonnaõpetuse õppimisel ja on määratud vanemale koolieale. Eestikeelset väljaannet on täiendatud viidete-ga Eesti NSV-s kehtivale seadusandlusele, osaliselt on uuendatud andmestikku.

---

И в а н о в Михаил Александрович.

**Брак, семья, дети.**

Перевод с русского языка С. Ватман.

Художник-оформитель А. Орупильд.

Таллин, «Валгус».

Toimetaja H. Lindaru. Kunstiline toimetaja B. Grodinski. Tehniline toimetaja U. Roht. Korrektor M. Lõokene.

Laduda antud 23. 04. 87. Trükkida antud 26. 08. 87. Formaat 84×108/32. Trükipaber nr. 1. Kiri baltika. Kõrgtrükk. Tingtrükipoognaid 7,14. Tingvärvitõmmiseid 7,36. Arvestuspoognaid 7,90. Trükiarv 22 000. Tellimuse nr. 1332. Hind 40 kop. Kirjastus «Valgus», 200090 Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Ühiselu», 200001 Tallinn, Pikk 40/42.

13.05.18

378.312

40 kop.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU



Z-104576